

**З.Ф. ДІЛЬНА
В.П. БОЙКО**

**ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

Монографія

Львів
СПОЛОМ
2017

УДК 343.152 (477)
Діл 46

Дільна, Зоряна Федорівна.

Виконання судових рішень у кримінальному провадженні: теоретичний та практичний аспекти : монографія / Дільна З. Ф., Бойко В. П. – Львів: Сполом, 2017. – 240 с. – Бібліогр.: с. 197-221 (327 назв). – ISBN 978-966-919-291-2

Монографія є комплексним дослідженням теоретичних та практичних питань, які стосуються виконання судових рішень у кримінальному провадженні, в якій досліджено правову природу цієї стадії провадження, її генезис, структуру та місце у системі стадій кримінального провадження, проаналізовано характер та зміст діяльності суду в стадії виконання судових рішень, особливості реалізації окремих засад кримінального провадження та особливості процесуального статусу учасників у цій стадії, а також приділено велику увагу питанню звернення до виконання різних видів судових рішень та процесуальним особливостям порядку вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням. На основі аналізу нормативно-правових актів та правозастосовної практики з даного питання, запропоновано зміни та доповнення до окремих норм чинного законодавства, що регламентує діяльність в цій стадії провадження. Сформульовані у монографії висновки і пропозиції можуть бути використані для подальших наукових досліджень стадії виконання судових рішень у кримінальному провадженні, вдосконалення положень чинного КПК України, а також інших нормативно-правових актів в частині правового регулювання діяльності суду та інших учасників у стадії виконання судових рішень, а також вона буде корисною для наукових працівників, адвокатів, прокурорів, суддів, здобувачів наукового ступеня, студентів вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 343.152 (477)

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від 22.12.2016 року)*

Рецензенти:

Капліна О. В. — завідувач кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Бобечко Н. Р. — доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, доцент;

Навроцька В. В. — доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

ISBN 978-966-919-291-2

© Дільна З.Ф., Бойко В.П. 2017
© В-во «Сполом», 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. СУТЬ, ЗАВДАННЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА ГЕНЕЗИС ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	9
1.1. Поняття та значення виконання судових рішень у кримінальному провадженні.....	9
1.2. Процесуальні особливості стадії виконання судових рішень у кримінальному провадженні	31
1.3. Генезис стадії виконання судових рішень у кримінальному провадженні	95
РОЗДІЛ 2. НАБРАННЯ СУДОВИМ РІШЕННЯМ ЗАКОННОЇ СИЛИ ТА ЗВЕРНЕННЯ ЙОГО ДО ВИКОНАННЯ	121
2.1. Набрання судовим рішенням законної сили	121
2.2. Юридична природа і порядок звернення судового рішення до виконання	128
РОЗДІЛ 3. РОЗГЛЯД ТА ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ	147
3.1. Питання, які підлягають вирішенню судом у стадії виконання судових рішень.....	147
3.1.1. Питання, які вирішує суд під час звернення судового рішення до виконання	147
3.1.2. Питання, які вирішує суд впродовж фактичного виконання судових рішень	149

3.1.3. Питання, які вирішує суд після відбуття призначеного покарання	175
3.2. Порядок розгляду та вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень	181
ВИСНОВКИ	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	196
ДОДАТКИ	222

ПЕРЕДМОВА

Одним із найбільш пріоритетних напрямів сучасної судово-правової реформи в Україні є вдосконалення кримінального процесуального законодавства і, зокрема, одного із важливих його інститутів — провадження по виконанню судових рішень. Адже саме в цьому провадженні одночасно із забезпеченням невідворотності покарання за вчинене кримінальне правопорушення, завданням є і неухильне дотримання прав та законних інтересів учасників цієї стадії. Це вбачається із положення Основного закону держави — Конституції України, зокрема ст. 3, в якій закріплено головний обов'язок держави — утвердження й забезпечення прав і свобод людини. Людина, її права і свободи становлять у правовій державі найвищу соціальну цінність, саме на їхнє забезпечення й найповнішу реалізацію у суспільному житті має бути спрямована вся державна діяльність.

Традиційно в науці кримінального процесуального права вважається, що завдання кримінального процесу є виконаними вже з моменту набрання судовим рішенням законної сили. Відповідно актуальні питання, які виникали після цього часто залишаються поза увагою. Проте, виходячи із аналізу положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 6), виконання судового рішення є невід'ємною частиною права на справедливий судовий розгляд. Європейський суд з прав людини неодноразово зазначав, що право на доступ до правосуддя було б ілюзорним, якби правова система держави допускала, щоб судові рішення, що набрало чинності, не виконується (Справа Імобільяре Саффі проти Італії).

Отже, стадія виконання судових рішень займає важливе місце серед інших стадій кримінального провадження, а діяльність суду та інших учасників кримінального провадження в даній стадії має важливе значення для швидкого, своєчасного та повного виконання судового рішення, надійного захисту прав та законних інтересів учасників у цій стадії, оскільки, якими б ефективними не були попередні стадії кримінального провадження, вони втрачають своє значення, якщо відповідне рішення, винесене судом, не буде звернене до виконання та своєчасно і в повному обсязі виконане. Наприклад,

навіть чи можна вважати виконаними завдання кримінального провадження, якщо не буде створено умови для застосування норм, які передбачають звільнення від відбування покарання у передбачених законом випадках.

Питання про правову природу стадії виконання судових рішень у кримінальному провадженні, а також діяльності суду та інших учасників в цій стадії провадження досліджували у своїх роботах відомі вчені-процесуалісти, зокрема Альперт С. А., Баулін О. В., Башкатов Л. М., Бєсєдін О. В., Бібіло В. М., Бойко В. П., Варфоломєєва Т. В., Воронін О. В., Габлей Н. Г., Грошевий Ю. М., Добровольська Т. М., Елькінд П. С., Капліна О. В., Кобліков О. С., Коні А. Ф., Куцова Е. Ф., Ларін О. М., Літвінов Р. В., Лобойко Л. М., Лупинська П. А., Люблінський П. І., Маляренко В. Т., Матвієнко Є. О., Міненко А. І., Михеєнко М. М., Молдован В. В., Молдован А. В., Муратова Н. Г., Ніколюк В. В., Нор В. Т., Омеляненко Г. М., Перлов І. Д., Погорецький М. А., Попелюшко В. О., Ривлін А. Л., Розін М. М., Свиридов М. К., Спиридонов Б. М., Тулянський Д. В., Фойницький І. Я., Чельцов М. О., Шибіко В. П., Шумило М. Є., Якимович Ю. К. та інші. Також варто згадати праці науковців з кримінального та кримінально-виконавчого права, які також становлять науковий інтерес для дослідження цієї проблематики, зокрема Андрушка П. П., Багрія-Шахматова Л. В., Бажанова М. І., Бауліна Ю. В., Браїніна Я. М., Герцензона О. А., Голіни В. В., Даньшина І. М., Джужи О. М., Зельдова С. І., Келіної С. Г., Матишевського П. С., Навроцького В. О., Полубінської С. В., Ткачевського Ю. М., Трубнікова В. М. та інші.

Із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, а також внесенням змін і доповнень до чинного кримінально-виконавчого законодавства, ряд питань, що стосуються стадії виконання судових рішень, в тому числі проблем захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження в цій стадії залишились невирішеними або недостатньо врегульованими. Так, недоліки та прогалини, які містяться в чинному кримінальному процесуальному та кримінально-виконавчому законах призводять насамперед до порушення прав та законних інтересів учасників цієї стадії. Це вбачається із аналізу судової практики, де вбачається відсутність належного спрямування вищими судовими інстанціями у застосуванні окремих положень нормативно-правових актів з питань виконання судових рішень, статистичних даних, а також проведеного соціологічного

дослідження. Зокрема у ході проведення анкетування серед працівників суду, прокуратури, адвокатури, вбачаємо, що близько 60% опитаних у ході анкетування (із 200 опитаних) вказують на те, що новий (чинний) КПК України не вдосконалив порядок провадження в стадії виконання судових рішень, тоді як 30% вказали, що вдосконалив лише частково, і лише 10% вважають, що чинний КПК суттєво вдосконалив провадження в цій стадії. Також, результати проведеного опитування серед засуджених осіб, зокрема тих, які відбувають покарання у виді позбавлення волі (150 осіб), свідчать, що 90% опитаних вважають, що під час виконання судових рішень порушуються їх права та законні інтереси, в тому числі 40% опитаних вказують, що вони навіть не обізнані із своїми правами, а тому, відповідно, не можуть захистити їх. Отже, вбачається, що в стадії виконання судових рішень існує не менша загроза порушення прав та свобод людини, ніж в інших стадіях кримінального провадження.

У монографії здійснено комплексне дослідження інституту виконання судових рішень у кримінальному провадженні, зокрема досліджено правову природу стадії виконання судових рішень, її генезис загалом та процес формування окремих законодавчих положень, що регламентують діяльність в цій стадії, розглянуто проблеми реалізації окремих засад кримінального провадження у цій стадії. Особливу увагу у роботі присвячено дослідженню процесуального статусу учасників кримінального провадження, які беруть участь на цій стадії, зокрема значна увага приділяється питанню забезпечення реалізації прав засуджених та виправданих осіб.

Достатньо змістовно розкривається питання щодо набрання судовим рішенням законної сили та звернення. Аналізуються і досліджуються багатьох інших питань, які потребують якісно нового наукового дослідження, вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо приведення чинного кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства України у відповідність до вимог Конституції України, міжнародних договорів, ратифікованих Україною, інших міжнародних документів, пов'язаних з виконанням судових рішень.

Одержані у монографії висновки підтверджуються результатами аналізу емпіричної бази, яку становлять результати вивчення кримінальних проваджень (у Рівненській та Львівській областях) та

рішень судів різних областей України з приводу розглянутих питань, що пов'язані зі виконанням судових рішень; статистичні дані Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України; результати анкетування 200 осіб (суддів, працівників прокуратури та адвокатів) в Рівненській, Львівській, Волинській та Тернопільській областях, а також 150 засуджених осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі.

Окрім того, про практичне значення результатів дослідження свідчать: лист комітету ВР України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності № 04-18/12-71 від 21 січня 2015 року про врахування результатів дослідження у законодавчій роботі Комітету, акти впровадження результатів дослідження у практичну діяльність відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового характеру прокуратури Рівненської області, Залізничного районного суду м. Львова, Личаківського районного суду м. Львова, Апеляційного суду Львівської області, Апеляційного суду Рівненської області, а також акт про впровадження результатів дослідження у навчальний процес Інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія»).

РОЗДІЛ 1

СУТЬ, ЗАВДАННЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА ГЕНЕЗИС ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi»
(Правосуддя є постійне і вічне бажання за безпечити кожному його право)

Латинське прислів'я

1.1 Поняття та значення виконання судових рішень у кримінальному провадженні

Однією із фундаментальних складових будь-якої демократичної та правової держави є ефективна судова влада, а суд, зокрема, виступає основним гарантом верховенства права. Специфіка судового захисту полягає у тому, що його ефективність є набагато вищою порівняно з іншими, позасудовими засобами, оскільки захист у позасудовому порядку фактично є проханням або пропозицією добровільно чи в порядку адміністративного контролю усунути порушення й ліквідувати його негативні наслідки і ґрунтується на презумпції належної та добросовісної поведінки правопорушника. Тоді як судовий розгляд є єдиним остаточним законним засобом вирішення правового конфлікту [1, с. 45]. Проте, саме своєчасне, точне та повне виконання судових рішень сприяє захисту прав та законних інтересів учасників кримінального судочинства, виправленню засуджених, а також забезпечує досягненню мети кримінального провадження загалом.

В науці кримінального процесуального права основні точки зору щодо розуміння місця діяльності суду з виконання судових рішень в системі кримінального провадження зводилися до такого: 1) діяльність, пов'язану з виконанням судових рішень, необхідно вивести за межі кримінального провадження; 2) діяльність суду з вирішення питань, які пов'язані із виконанням судових рішень, є самостійним, окремим видом провадження суду; 3) виконання судових рішень визнається самостійною стадією кримінального провадження.

Так, в науці кримінального процесуального права можна зустріти думку про те, що виконання судових рішень є позасудовою діяльністю. Зокрема, науковець М. М. Розін вказував на те, що з моменту набрання вироком законної сили, процесуальні юридичні відносини ліквідуються, і можливість їх відновлення можлива лише в надзвичайних і обмежених випадках. Із вступом вироку в законну силу, на думку цього науковця закінчується робота суду, і в разі постановлення обвинувального вироку розпочинається робота органів, які здійснюють виконання вироків [2, с. 568]. Проте, видається, що така точка зору є помилковою, адже якщо б ми відносили усі питання, які стосуються виконання судового рішення до компетенції органів виконання покарань, це б означало повне відсторонення суду від вирішення цих питань, які, з огляду на їх правову природу повинні розглядатись та вирішуватись у чітко визначеній процесуальній формі, а також не забезпечувався б механізм судового захисту прав та законних інтересів осіб, і насамперед, засудженого під час виконання судового рішення.

Спірним залишається питання щодо того, чи можна вважати діяльність суду по вирішенню питань, пов'язаних із виконанням судового рішення самостійним провадженням. Вперше думку про те, що провадження по розгляду вищевказаних питань необхідно виділити у самостійне провадження запропонувала науковець Т. М. Добровольська. Вона вказує, що зміст стадії виконання судових рішень полягає лише у приведенні вироку до виконання, під яким вона розуміє звернення вироку до виконання, а провадження щодо вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироку, на її думку, існує за межами кримінального провадження, оскільки кримінальна справа вже повністю вирішена [3, с. 18]. Не заперечуючи наявності в системі кримінального провадження стадії виконання вироку і пов'язуючи її закінчення із зверненням вироку до виконання, вона віднесла діяльність суду з вирішення питань, які виникають в ході виконання вироку, до самостійного особливого провадження суду першої інстанції [3, с. 17].

Проте, більшість авторів, які вивчали цю проблему, заперечують самостійність вказаного провадження, і відносять діяльність по вирішенню питань, пов'язаних із виконанням вироку до стадії виконання судових рішень. Власне ми також підтримуємо таку позицію

виходячи із наступного. Самостійним кримінальним процесуальним провадженням, як елементом системи кримінального процесу є вид кримінальної процесуальної діяльності, що характеризується власною правовою регламентацією у зв'язку з наявністю істотних відмінностей у порядку провадження у порівнянні зі звичайним порядком провадження та проявом таких особливостей у всіх або у більшості стадій кримінального судочинства. Відповідно, поняття «кримінальне процесуальне провадження» є ширшим від поняття «стадія кримінального провадження» і має полістадійний характер. Окрім того, виходячи із сучасного розуміння системи кримінального провадження, у межах окремої його стадії навряд чи можна виділяти окремі кримінальні процесуальні провадження. Навпаки, кримінальні процесуальні провадження є полістадійними.

Звичайно, специфічний предмет і порядок вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень можуть привести до висновку про їх автономність відносно стадії виконання судових рішень і кримінального провадження загалом. Так, основним аргументом може виступати те, що після набрання судовим рішенням законної сили завдання кримінального провадження вважаються виконаними. Це, з одного боку, видається правильним, бо питання про наявність події кримінального правопорушення, його складу та винуватості особи вже не виникає, а підстави та приводи, що дають початок провадженню, є іншими, специфічними, незалежними від вирішення питань про саме кримінальне правопорушення. Проте, все ж питання, вирішення яких передбачено у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі — КПК), прийнятому 13 квітня 2012 року, під час виконання судових рішень, за своєю природою є питаннями кримінального матеріального права. Саме цей момент обумовлює необхідність і, навіть, обов'язковість кримінального процесуального порядку їх вирішення, тобто застосування норм кримінального права.

Також, враховуючи правозастосовний характер кримінальної процесуальної діяльності, завдання кримінального провадження не можна вважати виконаними до кінця, якщо не буде хоча б створено умови для застосування норм, які передбачають звільнення від відбування покарання тощо. Наприклад, у разі визнання особи винуватою і призначення судом покарання у виді позбавлення волі, мова йде про застосування норм кримінального права лише в части-

ні кримінального закону, що встановлює покарання. Тоді як норми розділу XII Кримінального кодексу України (далі — КК), прийнятого 05.04.2001 року «Звільнення від покарання», вимагають також своєї реалізації. Отже, без застосування у процесуальній формі норм кримінального права, що встановлюють пом'якшення чи звільнення засудженого від покарання, не може йти мова про повне виконання завдань кримінального провадження, встановлених у ст. 2 КПК України [4]. Тому ми вважаємо, що вирішення питань, пов'язаних із заміною та звільненням від покарання, входить у предмет кримінального провадження і є кримінальною процесуальною діяльністю.

Правильною на наш погляд видається позиція, згідно якої, виконання судових рішень у кримінальному провадженні є самостійною стадією кримінального провадження. Аналізуючи правову природу інституту виконання судових рішень у кримінальному провадженні, слід на наш погляд дослідити цю проблему через вчення про стадійність провадження загалом та кримінального провадження зокрема. Так, за визначенням М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, В. П. Шибіка, кримінальне провадження є врегульованою нормами кримінального процесуального права сукупність дій, що здійснюються уповноваженими на те особами (органами досудового розслідування, слідчим, прокурором, суддею і судом), по розкриттю злочинів, викриттю й покаранню винних та недопущенню покарання невинних, а також система правовідносин, що виникають у перебігу цієї діяльності, вказаних органів один з одним, а також з громадянами, посадовими особами, установами, підприємствами, громадськими об'єднаннями й трудовими колективами, які залучаються до сфери кримінально-процесуальної діяльності [5, с. 15]. Проте, слід зазначити, що кримінальне провадження є не лише сукупністю дій, а й системою упорядкованих дій, яка в свою чергу поділена на конкретні етапи — стадії, які проходить провадження, як правило, по всіх кримінальних справах.

Стадії є відносно самостійними етапами кримінальної процесуальної діяльності, що характеризуються безпосередніми завданнями, специфічним колом суб'єктів процесуальної діяльності, властивою їм кримінальною процесуальною формою та підсумковими рішеннями. На сьогодні у чинному кримінальному процесуальному законодавстві немає визначення поняття “стадія”, а також не розкривається його зміст. Науковець П. Елькінд запропонувала характеристику

стадії кримінального провадження, зокрема вона відносила до стадії лише ті частини кримінального провадження, для яких властивими є: а) конкретні завдання, які впливають із загальних завдань кримінального провадження; б) своєрідне вираження засад кримінального провадження; в) специфічні суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності та відповідні правовідносини; г) типове оформлення актів застосування права [6, с. 50]. Деякі автори, а саме такі, як О. М. Ларін, В. М. Шпільов, А. П. Коротков, окрім перерахованих вище специфічних ознак кожної стадії, відносять до них також і строки, тобто час, для вчинення необхідних процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень [7, с. 53; 8, с. 99; 9, с. 7].

Однак, на наш погляд, це питання є спірним, адже не всі стадії кримінального провадження можна окреслити за часовими рамками. А наприклад, Л. М. Лобойко розширює коло ознак стадії її етапами і вказує, що етапи є відносно самостійними елементами стадії кримінального процесу, які також відзначаються певною специфікою, а тому сприяють ідентифікації його стадій [10, с. 11]. Так, професор М. С. Строгович свого часу зазначав, що окрема стадія кримінального процесу повинна характеризуватися властивими тільки їй завданнями та процесуальними відносинами [11, с. 66].

Отже, аналізуючи вищенаведені думки вважаємо, що можна навести такі ознаки стадії кримінального провадження: 1) індивідуалізованість та безпосередність завдань кожної стадії; 2) визначеність кола суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності та порядку їх діяльності в кожній стадії; 3) своєрідність процесуальної форми, в якій здійснюється ця діяльність; 4) специфічність процесуальних засобів, що можуть використовуватися в конкретній стадії; 5) особливість змісту та форми внутрішньостадійних і підсумкових процесуальних рішень стадії.

Спробуємо навести аргументи на підтвердження того, що виконання судових рішень у кримінальному провадженні є однією із стадій кримінального провадження. Так, діяльність з виконання судових рішень у кримінальному провадженні займає особливе місце в системі кримінального провадження. Власне цей етап провадження має власну сферу відносин, предмет дослідження та коло завдань. Під час діяльності з виконання судового рішення розв'язуються самостійні завдання, відмінні від тих, що розв'язуються в інших стадіях прова-

дження, а їх специфіка та зміст обумовлені значенням судового рішення як акту правосуддя, який має обов'язкову силу, необхідність для своєчасного та повного виконання. Завдання, які вирішуються в цій стадії впливають із загальних завдань кримінального провадження.

Так, до першого завдання можна віднести своєчасне звернення судового рішення до виконання. Проте тут варто відрізнити діяльність по зверненню до виконання та приведення до виконання судового рішення. Так, приведення полягає у здійсненні уповноваженими органами дій, які необхідні для того, щоб можна було приступити до виконання покарання, у фактичному здійсненні покарання, а також інших рішень, які містяться у судовому рішенні. Ця діяльність врегульована кримінально-виконавчим правом. Тоді як, звернення судового рішення до виконання є діяльністю кримінальною процесуальною, яка полягає у направленні суддею письмового акту про виконання судового рішення, яке надсилається разом із його копією та іншими необхідними документами до тієї чи іншої установи чи органу виконання покарань. Як слушно зазначає науковець І. О. Харченко, необхідною умовою виникнення кримінально-виконавчих правовідносин є передування їм певної діяльності із застосування норм права, які передбачають заходи державного примусу, і виходячи з цього, кримінально-виконавчі відносини можуть виникнути лише після винесення суддею відповідного акту застосування права — рішення про звернення вироку до виконання [12, с. 34].

Другим завданням є забезпечення повної або часткової реалізації судового рішення. Так, законодавець в ч. 1 ст. 377 та ч. 3 ст. 534 КПК України вказує, якщо обвинувачений тримається під вартою, суд звільняє його з-під варті в залі судового засідання у разі виправдання, звільнення від відбування покарання, засудження до покарання, не пов'язаного із позбавленням волі або ухвалення обвинувального вироку без призначення покарання. Тобто, в цьому випадку суд повинен негайно, в залі судового засідання, звільнити особу, яка знаходиться під вартою [4].

Наступним не менш важливим завданням стадії є розгляд та вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень. До четвертого завдання стадії виконання судових рішень відносять контроль за законністю, своєчасністю та точністю виконання судових рішень.

Визначив законодавець і коло суб'єктів, які беруть участь в цій стадії, зокрема поряд із учасниками кримінальної процесуальної діяльності, які брали участь на попередніх стадіях кримінального провадження, в цій стадії з'являються специфічні учасники кримінальної процесуальної діяльності, а саме засуджений, виправданий, особа, яка відбула покарання, особа, щодо якої вирішується питання про продовження, зміну або припинення застосування примусових заходів медичного характеру, орган чи установа виконання покарань, спостережна комісія, служба у справах дітей, лікарські комісії, спостережні комісії, між якими виникають специфічні правовідносини, специфіка яких пов'язана з тими питаннями, які розглядаються судом на аналізованій стадії.

Процесуальні форми, у яких суд й інші учасники провадження здійснюють свою діяльність в цій стадії, хоча й у загальному збігаються з іншими стадіями провадження, проте мають свої особливості. Це, зокрема: 1) наявність ухвали суду як підстави для виконання судового рішення; 2) наявність клопотання (подання) уповноваженої на те особи, як підстава для порушення провадження по більшості питань; 2) розгляд питань, як правило, відбувається без витребування матеріалів кримінального провадження; 3) особливості дослідження доказів; 4) процесуальне оформлення рішення суду у вигляді ухвали. Особливість процесуальних засобів в цій стадії полягає в: 1) процесуальних діях суду та інших учасників в цій стадії; 2) отриманні (витребуванні) доказів; 3) допиті осіб; 4) аналізі документів; 5) процесуальних рішеннях.

Як і кожна стадія кримінального провадження, стадія виконання судових рішень має свої внутрішньостадійні рішення. Власне до них можна віднести, зокрема, рішення суду про звернення судового рішення до виконання, а також за результатами розгляду питань, пов'язаних із виконанням судових рішень. Окрім того, рішення, які приймає суд за результатами розгляду тих чи інших питань спрямовані на вирішення «вузьких» питань, що виникають при виконанні судового рішення і ґрунтуються на розгляді не всіх матеріалів кримінального провадження, оскільки стадія виконання судових рішень не пов'язана з дослідженням загального для всіх інших стадій предмета доказування, а лише матеріалів, які надають учасники, що ініціювали розгляд питання.

Власне ще у 1963 році науковець І. Д. Перлов спробував довести, що кримінальній процесуальній діяльності при виконанні судових рішень притаманні всі ознаки, які характеризують стадію кримінального провадження. Він підкреслював, що в цій стадії діє визначене коло осіб, між якими складаються характерні саме для даної стадії кримінальні процесуальні відносини, а з питань, які виникають в процесі виконання вироку, суд приймає рішення. Він зазначав, що кожна стадія кримінального провадження має свій предмет і своїх суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, які відрізняються від інших стадій кримінального провадження. На думку цього автора, якби на протязі всього розгляду матеріалів кримінального провадження не змінювались би предмет, суб'єкти, завдання, порядок та форми діяльності, то не було б потреби у виділенні самостійних етапів процесу, які називають стадіями [13, с. 11].

Своєрідну оцінку виконанню судових рішень в кримінальному провадженні дав Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Так, в своїй Ухвалі від 2 серпня 2013 року суд зазначив, що вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироку не відноситься до стадій кримінального провадження, а тому ухвали суду першої інстанції про вирішення питань, пов'язаних із вироком після їх перегляду в апеляційному порядку не підлягають касаційному оскарженню. Суд аргументував своє рішення тим, що системне тлумачення статей КПК України, дозволяє дійти висновку про те, що судові рішення суду апеляційної інстанції, прийняте за результатами розгляду скарги на ухвалу суду першої інстанції, якою вирішуються питання, пов'язані з виконанням вироку, не підлягає касаційному оскарженню, оскільки таке оскарження не передбачене у цій же статті кодексу, адже такі ухвали не можуть бути віднесені до ухвал суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, оскільки згідно з п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України поняттям кримінальне провадження охоплюється досудове розслідування і судове провадження, а п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України визначає судове провадження як кримінальне провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, Верховним Судом України, а також за нововиявленими обставинами [14].

Проте, наведена вище позиція Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ підлягає критичній оцінці з наступних підстав. По-перше, як вже було з'ясовано раніше, провадження по виконанню судових рішень наділяється усіма ознаками, що притаманні стадії кримінального провадження, а саме наявністю власних завдань, визначеним колом суб'єктів, які беруть участь на цьому етапі провадження, специфічним характером процесуальних відносин між цими суб'єктами, а також процесуальними рішеннями, якими завершується провадження на цьому етапі. По-друге, висновок Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ про те, що виконання судових рішень не є стадією кримінального провадження, оскільки це провадження не включено в якості однієї із форм судового провадження, які визначені пунктом 24 частини першої ст. 3 КПК України, є безпідставним, оскільки провадження по виконанню судових рішень є самостійною формою судового провадження, якій притаманні всі названі вище ознаки самостійної стадії кримінального провадження. Основними суб'єктами цього провадження є суд першої інстанції, який звертає судові рішення до виконання, здійснює розгляд і вирішення питань, які виникають під час та після фактичного виконання судового рішення специфічними для цієї стадії процесуальними засобами і способами. Таким чином, та обставина, що законодавець в п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України не включив провадження по виконанню судового рішення, як одну із форм судового провадження, не дає жодних підстав вважати, що це провадження не є самостійною стадією кримінального провадження.

По-третє, судові рішення суду апеляційної інстанції, прийняте за результатами розгляду скарги на ухвалу суду першої інстанції, якою вирішуються питання, пов'язані із виконанням вироку не підлягає касаційному оскарженню не стільки тому, що дані ухвали не перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, як зазначає Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а, насамперед тому, що в стадії виконання судових рішень не вирішуються питання, які стосуються суті вироку, зокрема, про винуватість чи невинуватість особи у вчиненому кримінальному правопорушенні, а тому законодавець встановив короткі строки, як для розгляду судом першої інстанції питань, які

пов'язані із виконанням судових рішень, так і для розгляду апеляційним судом скарг на ці рішення. Цим самими забезпечується швидке виправлення апеляційним судом помилок, допущених судом першої інстанції та швидке і ефективно виконання постановленого судом рішення. Крім того, це пов'язано і з тим, що апеляційний суд наділений такими ж процесуальними можливостями і засобами, як і суд першої інстанції повторно дослідити по суті факти і обставини, які були предметом розгляду судом першої інстанції, швидко виправити порушення закону, які були допущені судом першої інстанції і забезпечити швидке та повне виконання постановленого судом рішення. Суд касаційної інстанції такими можливостями не наділений. Саме тому, законодавець не передбачив можливості оскарження рішень суду першої та апеляційної інстанції з питань, пов'язаних з виконанням судових рішень в касаційному порядку, оскільки це призвело б до затягування виконання судового рішення, а отже й до порушення прав та законних інтересів осіб, яких стосується це рішення, а також суперечило б засадам розумності строків, процесуальної економії та іншим засадам кримінального провадження.

Варто зазначити, що в сучасній українській доктрині кримінального провадження приділено недостатню увагу дослідженню правової природи стадії виконання судових рішень, її значенню та завданню, а також питанням, які вирішуються в цій стадії. Вважалося, що ця стадія є другорядною. Однак, теоретико-прикладні проблеми виконання судових рішень набули особливої актуальності й визнані на найвищому рівні, адже право на судовий захист особи можна вважати реалізованим тільки тоді, коли рішення суду виконано швидко і в повному обсязі. Хоча для науки кримінального процесуального права ця проблема не є новою, так як у різні часи її досліджували науковці як радянського періоду, так і пострадянського, а також сучасні науковці. Так, перші спроби визначити місце судової діяльності, що пов'язана із виконанням судових рішень в системі кримінального провадження були започатковані ще в працях відомих російських юристів, а саме І. Я. Фойницького, В. Л. Случевського, М. М. Розіна. Однак, вивченню цього питання приділялась незначна увага, і в працях російських процесуалістів ці питання висвітлювались не настільки детально, як інші питання кримінального судочинства. Професор В. Л. Случевський, з цього приводу ще в 1910 році

писав, що кримінального суддю зрівнюють з лікарем, який виписує хворому ліки і потім не цікавиться результатами їх дії. Між цим, покарання, застосоване судом, само по собі не ціль, а лише засіб в руках правосуддя [15, с. 42].

На сьогодні у чинному кримінальному процесуальному законодавстві, питанням виконання судових рішень присвячено окремий розділ. Тобто на законодавчому рівні закріплено самостійний етап кримінального провадження — стадію виконання судових рішень. Однак, у науковців, на жаль, немає єдиної думки щодо розуміння правової природи та завдань цієї стадії. У свій час науковець М. О. Чельцов розглядав цю стадію як особливу стадію кримінального провадження. Він зазначав, що виконання вироку є реалізацією його змісту, як наказу суду, який звернений до відповідних органів держави і створює обов'язок по застосуванню визначених вироком мір покарання. Також він вказував, що «виконання вироку є тією частиною процесу, якою завершується весь розгляд кримінальної справи, а тому ні формально, ані фактично виконання вироку не може бути відірвано від процесу» [16, с. 616]. Однак, оскільки ця стадія, — це єдина стадія кримінального провадження, яка тісно пов'язана із фактичним виконанням судового рішення, не всі науковці вважали її процесуальною стадією, і, відповідно, були спроби вивести стадію виконання судових рішень за межі кримінального провадження. Так, наприклад, науковець В. В. Ніколюк зазначає, що маючи всій предмет, ціль і процесуальну форму, будучи близькою до діяльності органів, які виконують покарання, діяльність суду, яка пов'язана із здійсненням заходів виконання мір покарання, наділена такими рисами, які в сукупності дозволяють відмежувати її від кримінального провадження і розглядати як самостійний вид судової діяльності, а саме — як кримінально-виконавчу діяльність [17, с. 35]. Однак, з такою думкою навряд чи можна погодитись, оскільки під час та після виконання того чи іншого рішення суду може виникнути необхідність вирішити ряд питань, які вимагають дотримання кримінально-процесуальної форми, що забезпечує дотримання гарантій захисту прав і законних інтересів учасників цієї стадії кримінального провадження.

Вивчення відповідних наукових джерел дає можливість стверджувати те, що принципи положення про суть та місце кримінально-процесуальної діяльності, пов'язаної з виконанням судових рішень,

були сформульовані науковцем І. Д. Перловим у монографії під назвою «Виконання вироку». Так, І. Д. Перлов виходив з того, що кримінальній процесуальній діяльності під час виконання вироку притаманні всі ознаки, які характеризують стадію кримінального провадження, і включав до неї діяльність суду із звернення вироку до виконання, контроль суду і нагляд прокурора за законністю виконання вироку, судові вирішення питань, які виникають в процесі виконання вироку [18, с. 6-7]. Новий імпульс вчення про стадію виконання вироку отримало завдяки науковим роботам науковця М. К. Свиридова, який виходив з того, що саме прогностичний характер вироку в частині призначення покарання породжує необхідність стадії виконання вироку, в ході якої вирішуються питання коректування вироку в частині покарання [19, с. 121]. Значний внесок у розвиток та становлення стадії виконання судових рішень зробила і науковець Є. Ф. Куцова. Так, наприклад, у виданому нею у 1960 році курсу лекцій під назвою «Виконання вироку», вона зазначала, що для вирішення завдань правосуддя необхідно не тільки винести законний та обґрунтований вирок, але й реалізувати його [20, с. 2].

Дещо іншої точки зору дотримується науковець Я. С. Аврах, вказуючи, що «в стадії виконання вироку реалізуються постановлені судом рішення про винуватість чи невинуватість підсудного, про застосування покарання до засудженого, а також відшкодування заподіяної злочином шкоди». На його думку, виконання вироку, будучи складовою частиною кримінального провадження, включає в себе звернення вироку до виконання, безпосереднє його виконання та здійснення контролю за його виконанням адміністративними органами [21, с. 195]. На думку науковця П. А. Лупинської, «виконання вироку — це завершальна стадія кримінального провадження, в якій суд, застосовуючи заходи для своєчасного приведення вироку до виконання забезпечує виконання завдань кримінального судочинства по конкретній кримінальній справі» [22, с. 869]. Однак, існує і протилежна точка зору, а саме, науковець М. І. Поліщук наголошував на тому, що стадія виконання судових рішень не є завершальною стадією кримінального провадження, оскільки в цій стадії не завершуються кримінально-правові відносини. При цьому, вказуючи, що все ж таки завершальною стадією провадження є зняття і погашення судимості [23, с. 101]. Отже, вважаємо, що правильною є позиція

щодо визначення виконання судових рішень самостійною стадією кримінального провадження. На підтвердження цього, наведемо результати проведеного анкетування серед працівників прокуратури, суддів та адвокатів, зокрема 97% (із 200 опитаних осіб) вказали, що стадія виконання судових рішень є окремою стадією кримінального провадження, і лише 3% вважають, що питання щодо виконання судових рішень повинні бути врегульовані кримінально-виконавчим законодавством (Додаток А).

Отже, з'ясовано, що виконання судових рішень у кримінальному провадженні є самостійною стадією кримінального провадження, яка попри загальні ознаки, притаманні будь-якій стадії провадження наділені притаманними лише цій стадії особливостями. Такими є: 1) питання на цій стадії можуть виникати неодноразово у зв'язку зі зміною судових рішень або виникненням питань, які потребують судового вирішення; 2) не пов'язана з дослідженням загального для попередніх стадій предмета доказування. Останній у цій стадії також є різнобічний, бо зумовлюється вирішуваними судом питаннями; 3) позбавлена контрольних функцій щодо попередніх стадій кримінального провадження; 4) місце цієї стадії не є стабільним у системі кримінального провадження. Так, в межах стадії виконання судових рішень або навіть і після неї може виникнути стадія касаційного оскарження, провадження за нововиявленими обставинами або провадження у Верховному суді; 5) її тривалість в часі законодавчо не визначена. А точніше, немає чітко визначеного моменту її завершення, що пов'язано із різноманітністю питань, які можуть бути розглянуті судом в цій стадії процесу, і, також неможливо передбачити, які саме питання виникнуть у даній стадії і чи взагалі такі виникнуть; 6) діяльність суду на цій стадії провадження не змінює суті судового рішення. Так, згідно п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.1990 із наступними змінами «Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних із виконанням вироків», спеціально зазначено що судам слід мати на увазі, що, в порядку, передбаченому ст. 539 КПК України, суд може вирішувати лише ті питання, які не стосуються суті вироку і не тягнуть погіршення становища засудженого. Також не підлягають розгляду в такому порядку питання, які звужують або розширюють обсяг обвинувачення, стосуються прога-

лин і недоліків вироків в частині кваліфікації злочинів, призначення покарання, вирішення цивільного позову; 7) має істотні особливості процесуального характеру, про які йтиметься далі [24].

Структура стадії виконання судових рішень також має свої особливості. Так, у структурі цієї стадії можна виділити дві частини (етапи), які мають відповідно обов'язковий та факультативний характер: 1) звернення судового рішення до виконання, по закінченню якого суддя виносить рішення (акт застосування права), яке здатне породжувати кримінально-виконавчі правовідносини. Без такого акту кримінально-виконавчі правовідносини не можуть розпочатися навіть за наявності обвинувального вироку, що набрав законної сили (як обов'язковий етап); 2) вирішення питань, що пов'язані із виконанням судових рішень — діяльність суду, що за своїм характером є процесом застосування норм кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого права та може не виникнути взагалі, однак правовідносини, що пов'язані з цією діяльністю, вже врегульовано кримінальним процесуальним законодавством (факультативний характер).

Окрім цього, вважаємо, що виходячи із понять розділ (як присвячена одній темі частина книги) та глава (як самостійна відокремлена частина предмету правового регулювання), структурно розділ, який регламентує виконання судових рішень повинен поділятися на дві глави. Так, перша з яких буде регламентувати питання, пов'язані із набранням судовим рішенням законної сили та зверненням його до виконання, й матиме назву «Набрання судовим рішенням законної сили та зверненням його до виконання», та глава друга під назвою — «Порядок розгляду та вирішення питань, які пов'язані із виконанням судових рішень» (Додаток Б).

Аналогічний поділ бачимо в КПК Албанії, де розділ IX під назвою «*Ekzekutimi vendimeve*» тобто «Примусове виконання рішень» поділяється на глави: 1) приведення до виконання судового рішення; 2) розгляд питань, пов'язаних із виконанням судових рішень [25]. Згідно КПК Болгарії, провадження з виконання судових рішень поділяється в структурі КПК на дві частини. Зокрема, частина VI має назву «Привеждане в изпълнение на влезлите в сила актове на съда. Възобновяване на наказателни дела», тобто «Приведення у виконання актів суду, які набрали законної сили. Поновлення кримінальних справ».

Порядок розгляду та вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень законодавець відносить до особливих проваджень (ч. 7 КПК Болгарії). Глава XXXV має назву «Производства във връзка с изпълнение на наказанията», тобто «Провадження у зв'язку із виконанням покарань». Власне у цій главі законодавець детально регламентує порядок розгляду питань, пов'язаних із виконанням вироків, який має свої особливості [26].

Заслугує на увагу також і питання щодо доцільності збереження назви цієї стадії провадження. Так, в чинному КПК України розділ VIII, який регламентує діяльність в стадії виконання судових рішень має назву «Виконання судових рішень». Проте, на наш погляд, виходячи із назви цього розділу, яку визначив законодавець, можна помилково вважати, що йдеться про фактичну діяльність із виконання судового рішення, яка регулюється іншим нормативно-правовим актом — Кримінально-виконавчим кодексом України. Тому, вважаємо, виходячи із характеру діяльності суду в цій стадії, більш доцільно було б назвати розділ VIII «Провадження щодо звернення судових рішень до виконання та розгляду питань, пов'язаних з їх виконанням». Для порівняння варто зазначити, назви розділів, що регламентують цю стадію є різними, зокрема у КПК Словаччини (частина IV) — «Виконавче провадження» [27], у КПК Чехії (глава XXI) — «Виконання рішень» [28], у КПК Болгарії — «Провадження у зв'язку з виконанням покарання» [26], у КПК Італії (книга X) — «Виконання» [29], у КПК ФРН (частина VII) — «Виконання вироку та витрати провадження» [30], у КПК Франції (книга V) — «Провадження з виконання» [31], а в Азербайджанській Республіці — «Провадження в порядку виконання вироків чи інших остаточних судових рішень» [32].

Питання статусу суду в стадії виконання судових рішень привертає увагу багатьох науковців. Серед вчених-процесуалістів висловлювались різні думки з приводу того, яку функцію все ж таки мав би здійснювати суд в цій стадії. Так, І. Д. Перлов вважає, що на всіх стадіях кримінального провадження, в тому числі і в стадії виконання судових рішень здійснюється правосуддя, проте зі своїми особливостями [18, с. 80]. Проте, серед науковців можна зустріти і думку про здійснення судом функції контролю при розгляді і вирішенні питань, пов'язаних із виконанням судових рішень. Так, зокрема, вважає науковець А. В. Грищенко. Свою позицію він обґрунтував

тим, що оскільки суд виносить вирок, то відповідно і обов'язок по контролю за його виконанням належить теж судові [33, с. 47]. Зокрема, М. А. Гельфер та І. І. Карпець вважали, що необхідно надати судам право доступу до установ виконання покарань з метою організації зустрічей та бесід із засудженими [34, с. 52; 35, с. 270].

Протилежну думку з цього питання висловив науковець М. К. Свиридов, який вказав, що якщо судді надати право мати зустрічі із засудженими, то це буде мати наслідком втягнення суддів у безпосередній процес перевиховання засуджених, а це позбавить суд об'єктивності при розгляді та вирішенні питань, пов'язаних із виконанням вироків, як наприклад, при вирішенні питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання тощо. Він вказував, що суддя, якщо він залишається суддею, не вправі збирати і досліджувати докази до початку судового розгляду, тоді як такі бесіди із засудженими перед засіданням, на якому будуть вирішуватись питання про внесення змін до порядку виконання покарання, передчасно складуть в судді думку щодо вирішення відповідного питання, що може вплинути на об'єктивність судді [19, с. 213]. Слід зазначити, що у Російській Федерації судді тих судів, які здійснюють судочинство на території, де розміщені органи та установи виконання покарань, мають право без спеціального на те дозволу їх відвідувати. Це право передбачено статтею 24 Кримінально-виконавчого кодексу Російської Федерації [36].

Для того, щоб правильно визначити функцію суду в стадії виконання судових рішень, необхідно з'ясувати зміст понять «правосуддя» та «судовий контроль». Так, в словнику української мови дається таке визначення поняттю «правосуддя», як розгляд судових справ, судочинство [37, с. 509]. Отже, правосуддя це діяльність, яка здійснюється судом шляхом розгляду та вирішення справи по суті та прийняття рішення, обов'язкового для виконання. Правосуддя має місце там, де від імені держави суд розглядає і вирішує по суті спір про право між сторонами обвинувачення і захисту.

З приводу з'ясування суті поняття судовий контроль в літературі можна зустріти різні точки зору. Так, наприклад, науковці В. М. Лебедев и М. М. Ковтун вважають, що судовий контроль являє собою особливу форму здійснення правосуддя [38, с. 8; 39, с. 27]. В. П. Кашепов вважає, що судовий контроль в кримінальному провадженні є

своєрідною, передбаченою законом процесуальною діяльністю, яка є наближеною до правосуддя [40, с. 70]. Судовий контроль у сучасній юридичній літературі визнається самостійною організаційно-правовою формою реалізації судової влади [41, с. 5]. У надзвичайно широкому значенні судовий контроль визначає Н. Г. Муратова, а саме як багатофункціональну кримінально-процесуальну діяльність суду, покликану забезпечити захист конституційних прав і свобод особистості в досудовому провадженні, в вищестоящих судових інстанціях й при виконанні процесуальних рішень, гарантуючих безпосередню перевірку законності та обґрунтованості процесуальних дій і рішень у кримінальному судочинстві [42].

Отже, не викликає сумніву те, що судовий контроль і правосуддя є різною за суттю діяльністю суду. Виходячи із змісту поняття правосуддя, вважаємо, що ця діяльність не знаходить свого прояву в цій стадії провадження. Обґрунтовуємо це тим, що під час виконання судового рішення суд не розглядає і не вирішує справу по суті, його діяльність пов'язана з процедурою вирішення питань матеріального (кримінального) права, що виникли після винесення підсумкового рішення у справі, і спрямована на забезпечення його виконання, тоді, як результатом здійснення правосуддя є визнання особи винуватою чи невинуватою і призначення їй справедливого покарання, а на момент виконання судового рішення це питання вже вирішене.

Питанням судового контролю за виконанням судових рішень у кримінальних справах не приділялась значна увага у працях науковців. Більшість з них обмежуються дослідженням лише питання про судовий контроль на стадії судового провадження. Однак, спеціальних досліджень, присвячених сутності контрольної діяльності судових органів, юридичної природи судового контролю за виконанням покарань, місця даного інституту в кримінально-виконавчому законодавстві, механізму реалізації контрольних функцій судових органів в процесі виконання покарань не проводилось.

Судова влада повинна забезпечувати захист прав громадян і права в цілому від будь-яких порушень, від кого б вони не виходили. У ч. 1 ст. 55 Конституції України закріплено, що права та свободи людини і громадянина захищаються судом [43].

Науковець А. М. Павлухін вважає, що судовий контроль за виконанням кримінальних покарань — це специфічна функція суду, як

органу судової влади, яка спрямована з одного боку, на забезпечення виконання кримінальних покарань, а з іншого на недопущення незаконного обмеження прав осіб в ході виконання покарань з боку установ і органів, які виконують покарання. Дана функція реалізується судом після винесення вироку і в рамках кримінально-виконавчого провадження [44, с. 19]. Свого часу, підкреслюючи необхідність забезпечення індивідуалізації виконання покарання, І. Я. Фойницький також вказував на важливість саме судового контролю за вирішенням питань, які виникають в ході виконання вироку. Він зазначав, що «виконання вироку потребує еластичності, гнучкості, лише б таке виконання відбувалось відповідно до закону і під контролем суду, а не було б лише справою одноособового адміністративного нагляду» [45, с. 540]. Погоджуємося із думкою вищевказаних науковців і вважаємо, що судовий контроль в стадії виконання судових рішень характеризується тим, що він проявляється як гарантія законності і правомірності кримінально-виконавчого процесу, реалізується при зверненні судового рішення до виконання та процесуальному розгляді суддею питань, пов'язаних із виконанням судових рішень.

Судовий контроль за дотриманням прав та свобод засуджених, а також за законністю дій та рішень органів чи установ виконання покарань є необхідним. Науковець І. О. Давидова навіть пропонує регламентувати діяльність суду по здійсненню контролю в окремому законі. На її думку, це може бути Закон «Про контроль за діяльністю установ та органів виконання покарань», в якому будуть визначені усі види контролю за установами та органами виконання покарання, в тому числі і судовий контроль [46, с. 35]. Судовий контроль за виконанням судових рішень є однією з форм зміцнення законності, умовою, що забезпечує дотримання прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у демократичному суспільстві. Передумовою виникнення судового контролю, і не лише у сфері виконання судових рішень, можна поправу назвати теорію розподілу влад видатного вченого Ш. Л. Монтеск'є [47].

Отже, виправданим є твердження про те, що суд здійснює контроль в цій стадії провадження, який і полягає в тому, що суд звертає судові рішення до виконання, надсилаючи розпорядження про його виконання відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судові рішення, а той, в свою чергу, повинен пові-

домити суд, який постановив судові рішення, про його виконання, а також в подальшому, в процесі безпосереднього виконання судових рішень, контроль суду полягає у обов'язку вирішувати питання, які пов'язані із їх виконанням, з метою недопущення порушення прав та законних інтересів учасників провадження, а також дотримання законності в цілому. Видається, що контрольна діяльність суду має вирішальне значення для забезпечення прав та законних інтересів осіб в стадії виконання судових рішень. Проте не варто ототожнювати функцію контролю суду в цій стадії і функцію нагляду. Так, відповідно до п. 4 ст. 121 Конституції України, нагляд за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних із обмеженням особистої свободи громадян, покладено на прокурора. Окрім цього, при наявності судового контролю, аж ніяк не втрачається значення пенітенціарної служби України та органів пробації, які власне і забезпечують реалізацію державної політики у сфері виконання покарань [43].

Зокрема, у Законі України «Про пробацію» від 05.02.2015 року, наглядова пробація — це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів. Тоді, як пенітенціарна пробація — це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання [48].

Стосовно окремих елементів контролю суду цікавою є думка науковця М. К. Свірідова, який вважає, що „контрольна функція суду під час виконання судових рішень проявляється також і під час судового розгляду, у процесі якого перевіряється ефективність діяльності установ виконання покарань» [19, с. 212]. Але, на наш погляд, суд

не має повноважень вирішувати питання ефективності діяльності установ виконання покарань, адже це є прерогативою вищих ланок суб'єктів відомчого контролю. Коли ми говоримо про важливість контрольної діяльності суду в цій стадії, то мова йде про ефективність діяльності адміністрацій відповідних установ щодо постановки питань перед судом, ефективності підготовки матеріалів, формування пенітенціарних справ для розгляду. Звичайно, норми чинного КПК України не містять положень, які б прямо вказували на обов'язок суду здійснювати такий контроль. Проте, у КПК 1960 року передбачалась норма про те, що контроль за своєчасним зверненням до виконання вироку, який набрав законної сили, покладається на суддю або голову відповідного суду, який постановив вирок (ст. 404) [49].

Окрім цього, в ряді зарубіжних країн кримінальний процесуальний закон передбачає норму про судовий контроль в цій стадії. Так, в КПК Російської Федерації, вказано, що суд контролює виконання покарань при вирішенні питань про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким видом покарання, про звільнення від покарання у зв'язку із хворобою засудженого, про відстрочку відбування покарання вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до 14 років, а також про зміну виду виправної установи (ст. 20) [36]. Аналогічно в КПК Республіки Білорусь визначено контрольні функції суду, зокрема вказано, що суд, який виніс судові рішення повинен здійснювати контроль за його виконанням [50]. Згідно КПК Республіки Молдова суд, яким винесено вирок повинен слідкувати за тим, щоб його було приведено до виконання, а органи, які за це відповідальні повинні в 5-денний строк повідомити суд про приведення його до виконання (ч. 2,3,ст. 468) [51]. В КПК Азербайджанської Республіки також вбачається закріплення контрольної функції суду, зокрема йдеться про обов'язок суду здійснювати нагляд за своєчасним та належним виконанням вироків чи інших судових рішень під час розгляду відповідних питань у судовому засіданні, а також обов'язком суду є в кожному випадку невиконання тією чи іншою особою вироку чи іншого судового рішення або перешкоджанню його виконання звернути на це увагу прокурора з метою відповідного реагування, зокрема відкрити кримінальне провадження щодо такої особи(ст. 506) [32]. Аналогічно про обов'язок суду контролювати приведення вироку до

виконання вказано і у КПК Республіки Туркменістан [52]. Тоді, як у системі виконання покарань Франції важливу роль відіграє суд, а точніше Трибунали великої інстанції, де існують посади виконавчих суддів, які і проводять перевірку правильності виконання вироків [53, с. 246].

У вітчизняній науковій літературі все частіше можна зустріти думки про необхідність залучення суддів до здійснення повсякденного контролю і нагляду за виконанням покарання у вигляді позбавлення волі, а саме, шляхом створення спеціалізованих судів, орієнтованих на розгляд справ, які виникають при виконанні покарань, так як це зроблено у деяких країнах Європейського Союзу. Так, наприклад, науковець В. С. Єпанешніков пропонує вирішити питання про поетапне створення пенітенціарної юстиції, тобто спеціалізованих судів, які б займались розглядом кримінальних справ про злочини, вчинені засудженими під час відбування покарання, здійсненням судового контролю за правильністю виконання вироків судів першої інстанції, розгляд скарг засуджених [54, с. 35]. Також прибічником створення таких судів, які б входили до системи судів загальної юрисдикції є науковець В. М. Лебедев [55, с. 177]. На думку іншого вченого В. Руднева, пенітенціарний суддя міг би здійснювати в спрощеній формі розгляд скарг і клопотань засуджених, клопотань прокурора, адміністрації установ та органів виконання покарань, а також надавати допомогу засудженим у витребуванні необхідних документів для вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироків [56, с. 32]. Тоді як науковець В. М. Зубенко пропонує створити систему спеціалізованої пенітенціарної юстиції, з її подальшою індивідуалізацією [57, с. 36].

Тобто мова йде про створення також і спеціалізованих пенітенціарних ювенальних судів для вирішення правових питань у виховних колоніях для неповнолітніх. Однак були і противники ідеї створення вищевказаних судів. Зокрема, підтримуємо позицію науковця М. К. Свиридова, який вказував, що спеціалізовані суди, які будуть займатись лише питаннями виконання покарань, в більшій мірі будуть враховувати відомчі інтереси установ та органів виконання покарань, а це може мати наслідком того, що суд як державний орган, який має своїм призначенням здійснювати правосуддя, може перетворитись в учасника процесу виправлення та перевиховання

осіб в місцях відбування покарання [58, с. 156]. Окрім того, як зазначає М. І. Хавронюк, «одна й та сама особа (або орган) не може здійснювати певну діяльність і, водночас, контролювати її ж здійснення, оскільки це призводить до безвідповідальності» [59, с. 78].

Отже, виходячи із вищенаведеного аналізу діяльності із виконання судових рішень у кримінальному провадженні, а також з метою усунення деяких колізій та суперечностей у законодавстві та на практиці, пропонуємо дати наступне визначення цієї стадії: провадження щодо звернення судових рішень до виконання та розгляду питань, пов'язаних з їх виконанням — це стадія кримінального провадження, у якій реалізуються завдання захисту інтересів особи, суспільства і держави від правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження в цій стадії, забезпечення невідворотності покарання за вчинене кримінальне правопорушення і запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень, змістом якої є діяльність суду, яка полягає у зверненні судового рішення, що набрало законної сили до виконання, контроль за приведенням його до виконання, а також здійснення контролю за виконанням судового рішення шляхом розгляду і вирішення питань, які виникають при зверненні їх до виконання, а також під час та після їх виконання.

Значення стадії виконання судових рішень полягає в тому, що: 1) саме в ній забезпечується невідворотність відповідальності та покарання, а також створюються необхідні умов для успішної реалізації постановлених судом рішень; 2) усуваються перешкоди, які виникають в ході виконання судових рішень; 3) здійснюється забезпечення індивідуалізації покарання під час його відбування; 4) ця стадія забезпечує охорону прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, в тому числі виправданих і засуджених та їхніх близьких родичів; 5) вона має важливий виховно-превентивний вплив як на учасників кримінального провадження, так і на інших громадян.

Про важливість стадії виконання судових рішень наголошує і Європейський суд з прав людини. Так, у справі Імобільяре Саффі проти Італії Суд зазначає, що правосуддя було б ілюзорним, якби національна правова система дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалось невиконаним [60]. Виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має розглядатись як

невід'ємна частина судового процесу [61]. Окрім цього, цілком слушно вважає В. Т. Маляренко, що у випадку, коли вирок не буде виконуватися, можна вважати, що вся робота по розкриттю і розслідуванню злочину, розгляду кримінальної справи проведена марно і мета правосуддя не буде досягнута [62, с. 275].

Як зазначив науковець В. Г. Гончаренко, в цій стадії досягається той результат, який бажає мати держава, починаючи кримінальне переслідування особи, саме на цю стадію зорієнтовані всі інші стадії кримінального процесу, всі його інститути. Тому, якщо вирок не буде виконуватися, можна вважати, що вся діяльність по розкриттю і розслідуванню злочину, розгляду кримінальної справи проведена марно і мета правосуддя не буде досягнута [63, с. 327]. Створення необхідних процесуальних умов для успішної реалізації вироку — таке навантаження цієї стадії [63, с. 10].

З огляду на вищенаведене, вбачаємо, що в стадії виконання судових рішень велика кількість питань потребують детального кримінального процесуального регулювання, оскільки в чинному Кримінальному процесуальному кодексі вони врегульовані недостатньо.

1.2 Процесуальні особливості стадії виконання судових рішень у кримінальному провадженні

Кожна із стадій кримінального провадження наділена своїми ознаками та процесуальними особливостями. Не є винятком і стадія виконання судових рішень, на яку загалом поширюються норми кримінального процесуального закону, проте ця стадія має значні процесуальні особливості, які, зокрема, полягають в наступному. Перш за все, підставою для початку судової діяльності в цій стадії є, на відміну від інших стадій, не дія чи акт, а особливий правовий стан судового рішення, який визначає можливість реалізувати всі його приписи. Тобто мова йде про набрання судовим рішенням законної сили. Тоді, як початком для діяльності суду із вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень є клопотання (подання) уповноваженої особи, а також ініціатива самого суду, що не є характерним для інших стадій провадження.

Також в цій стадії знаходять свій вияв основні засади, притаманні кримінальному провадженню в цілому, проте реалізація деяких з них має свої особливості. Цілком слушно зазначала свого часу науковець Т. М. Добровольська, про те, що «якщо ми хочемо взнати, яким є кримінальний процес держави, ми маємо встановити, якими є принципи, які визначають зміст цього процесу» [64, с. 5].

Засадами є відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і суспільних інтересів [65, с. 501].

У вітчизняній кримінально-процесуальній літературі можна віднайти різні думки науковців з приводу того, які ознаки повинні бути притаманні певним положенням, для того щоб таке положення було включене до засад кримінального провадження. Так, наприклад, такі вчені-процесуалісти як М. М. Михеєнко, В. Т. Нор та В. П. Шибіко вважають, що принципами (засадами) є найбільш загальні, вихідні положення, ідеї: 1) які мають фундаментальне значення для кримінального процесу, визначають його спрямованість, побудову загалом, форму і зміст стадій та інститутів; 2) які виражають панівні у цій державі ідеї, що стосуються завдань, способу формування і здійснення правосуддя в кримінальних справах; 3) які закріплені в нормах права; 4) які діють в усіх чи декількох стадіях кримінального процесу і обов'язково в його центральній стадії — стадії судового розгляду; 5) порушення яких означає незаконність рішення по справі і обов'язкову його відміну [66, с. 29].

Засади не можуть існувати відокремлено один від одного, вони тісно пов'язані між собою, з огляду на що виникає особливе правове утворення — система засад. Важливе місце у формуванні цілісного уявлення про систему засад займає питання про значимість кожної з них. Однак, вважаємо, що засади кримінального провадження не можуть бути повністю рівнозначними, бо кожна із них відображає різний зміст кримінальної процесуальної діяльності і має свою сферу дії, яка може збігатися чи відрізнятися. В одних процесуальних діях окремі засади справді займають провідне становище, але в інших ці ж принципи можуть виражатись дещо менше.

Загальні засади кримінального провадження базуються на Конституції України, а також на положеннях міжнародних докумен-

тів, зокрема, Загальній Декларації прав людини від 10.12.1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 16.12.1966 року.

Засадами кримінального провадження є закріплені у Конституції України, загальновизнаних міжнародних актах та у кримінально-процесуальному законодавстві фундаментальні (базові) керівні для учасників провадження положення, що виражають і визначають найістотніші властивості провадження, вимоги до правил і способу діяльності, насамперед органів і службових осіб, які ведуть кримінальне провадження, та є гарантіями забезпечення дотримання прав, свобод, законних інтересів тих учасників провадження, які залучаються до нього, а в підсумку — виконання завдань кримінального провадження[67, с. 39].

В чинному Кримінальному процесуальному кодексі України не міститься визначення поняття «засад кримінального провадження». Однак, на відміну від Кримінально-процесуального кодексу 1960 року, законодавцем вміщено главу під назвою “Засади кримінального провадження”, де в ст. 7 перераховуються усі засади кримінального провадження. Маючи наскрізний характер, засади проявляють свою дію в усіх стадіях кримінального провадження, в тому числі і в стадії виконання судових рішень, проте з окремими особливостями. Науковець П. А. Лупинська вказувала, що принципи (засади) кримінального провадження діють на всіх стадіях кримінального провадження, його форм та інститутів, забезпечуючи при цьому виконання поставлених перед ними завдань[68, с. 233].

Безперечно засади кримінального провадження спрямовані на захист прав та свобод учасників і стадії виконання судових рішень. Проте, реалізація деяких із них має свої особливості, а дія окремих засад зовсім не поширюється на цю стадію провадження.

Особливу значимість в стадії виконання судових рішень має засада законності. Вона є тією загальноправовою засадою, яка лежить в основі кримінального провадження в цілому. А. А. Солуков визначає законність однією із основних вимог до застосування права, яке означає, що при вирішенні конкретного випадку, правозастосовний орган повинен опиратись на певну норму права, яка має відношення саме до конкретної справи, діяти в рамках своєї компетенції [69,

с. 13]. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України, органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та Законами України.

В стадії виконання судових рішень засада законності зобов'язує суд, суддю, прокурора, засудженого, а також всіх осіб, які беруть участь у провадженні на цій стадії, неухильно й точно втримуватись норм Конституції України, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших правових актів, що стосуються виконання судових рішень. У стадії виконання судових рішень посадові особи зобов'язані забезпечити також здійснення та захист прав людини і громадянина, які передбачені Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, прийнятої 04.11.1950 року, яка ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 року Україною і є частиною національного законодавства України (Конвенція). Зокрема, як проголошено у п. 1 ст. 5 вищевказаної Конвенції, нікого не може бути позбавлено свободи, крім випадків та відповідно до процедури, встановленої законом, а саме законного ув'язнення особи після засудження її компетентним судом. Стаття 3 Конвенції закріплює норму про те, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Наступною особливістю дії засади законності в стадії виконання судових рішень є те, що розгляд та вирішення питань, які виникають в цій стадії проводиться лише по відношенню до судових рішень, які набрали законної сили. Також, в жодному випадку в цій стадії не можуть вирішуватись питання, що зачіпають суть вироку та погіршують становище засудженого, звужують або розширюють обсяг обвинувачення, стосуються прогалин і недоліків вироків в частині кваліфікації злочинів, призначення покарання, вирішення цивільного позову України. Окрім того, рішення суду, винесені за результатами розгляду питань в цій стадії повинні бути вмотивованими, законними, тобто відповідати нормам кримінального, кримінального процесуального та іншим нормам права, а також бути обґрунтованими.

Зміст засади поваги до людської гідності міститься у ч. 1 ст. 3 Конституції, де вказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціаль-

ною цінністю, та у статті 28, де зазначено, що кожен має право на повагу до його гідності. Не є винятком і учасники стадії виконання судових рішень, в тому числі і засуджений, які користуються всіма правами людини і громадянина, з тією умовою, що засуджений вправі користуватись лише правами, за винятком певних обмежень, які встановлені вироком суду або впливають із нього. У статті 11 чинного КПК України вказано, що забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність.

Положення щодо поваги до людської гідності містяться також і у міжнародно-правових актах, зокрема в Загальній Декларації прав людини 1948 р. (ст. 5), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. (ст. 7), Декларації про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження чи покарання 1975 р. (ст.2). Окрім цього, діють також і багатосторонні договори (конвенції, декларації), визнані Україною, і є складовою частиною національного законодавства, які містять гарантії поваги до людської гідності під час кримінального провадження, в тому числі і при виконанні кримінальних покарань. До них належать Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, прийнята ГА ООН 10 грудня 1984 р. (ратифікована Україною 24 лютого 1987 р.), Європейська конвенція про запобігання тортурам чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 р. (Україна приєдналась 2 травня 1996 р., ратифікована 24 січня 1997 р. і набула чинності для України 1 вересня 1997 р.); Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 3).

Також, згідно з Основними принципами поводження з в'язнями, прийнятими Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р., та Зводом принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі, затвердженим Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 р., ув'язнені користуються повагою, бо у них є гідність і значимість як людей та жодні обставини

не можуть слугувати виправданням застосування щодо ув'язнених тортур чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження чи покарання [70].

Однією із визначальних державних гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина є забезпечення права особи на захист у кримінальному провадженні (ст. 20 КПК України). Без реального забезпечення цього права неможливо говорити про справедливість та гуманізм судочинства в цілому. Не можна не погодитися із думкою науковця А. В. Молдована про те, що «сьогодні навряд чи можна знайти важливішу і разом із тим складнішу проблему, ніж права людини» [71, с. 3].

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не дає визначення поняття «право на захист», на відміну наприклад, від Кримінально-процесуального кодексу Республіки Молдова, прийнятого 14.03.2003 року, де у статті 6, серед переліку термінів, які вживають у цьому Кодексі, законодавець розкриває значення терміну «захист», вказавши, що захистом є процесуальна діяльність, яка здійснюється стороною захисту з метою повного або часткового спростування обвинувачення або пом'якшення покарання, захист прав та інтересів осіб, підозрюваних або обвинувачених у здійсненні кримінального правопорушення, а також реабілітації осіб, які були незаконно засуджені [51].

Стаття 20 КПК України закріплює таку засаду кримінального провадження як забезпечення права на захист. В ній, зокрема вказано, що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. Отже, виходячи із положення цієї статті, під захистом слід розуміти використання передбачених законом засобів та способів, з метою поновлення порушеного, визнання невизнаного чи присудження оспорюваного права. Окрім Кримінального процесуального кодексу України (ст. 20), ця засада також закріплена і у Конституції України, а саме ст. 59, ч. 2 ст. 63, п. 6 ч. 3 ст. 129, а також у міжнародних актах, які є частиною національного законодавства щодо захисту прав людини і основоположних свобод, зокрема, ст. 11 Загальної

декларації прав людини, ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод тощо.

На сьогодні проблема забезпечення захисту прав людини є чи не найгострішою. Побудова правової держави пов'язана із розширенням та зміцненням прав та свобод громадян, забезпечення їх правової захищеності, а також вдосконалення законодавства у сфері захисту прав людини. Не випадково, питанням захисту прав та свобод людини і громадянина приділяється досить велика увага, та й взагалі відводиться центральне місце в конституціях сучасних держав.

Без сумніву, в стадії виконання судових рішень реалізація засади забезпечення права на захист є не менш необхідною. Як правильно зазначає професор В. О. Попелюшко, «хоча в цій стадії процесу питання по суті справи, тобто про винуватість чи невинуватість засудженого не вирішуються, проте ті, що вирішуються, мають суттєве значення для подальшої долі особи, яка піддається кримінальному покаранню» [72, с. 393]. Слід зазначити, що в чинному КПК України, на відміну від КПК 1960 року дещо розширено правозахисну функцію. Так, у статті 20 КПК України, законодавцем перелічено осіб, які у кримінальному провадженні наділені правом на захист. Серед таких осіб вперше визначено засудженого та виправданого. Спрямованість засади забезпечення права на захист в стадії виконання судових рішень обумовлена в цій стадії правами і законними інтересами засудженого, виправданого, що пов'язані з порядком звернення вироку до виконання і з фактичним виконанням вироку, коли виникають питання, передбаченні ст. 537 КПК України, які підлягають вирішенню судом в порядку, встановленому КПК України.

Видається, що право на захист учасників кримінального провадження, в тому числі і засудженого, реалізується у двох формах: 1) особисто самим учасником, шляхом реалізації наданих йому процесуальних прав; 2) захисником-адвокатом, запрошеним названим учасником на його прохання чи за його згодою іншими особами. Отже, зміст права особи на захист в стадії виконання судових рішень полягає у тому, що закон наділяє засудженого сукупністю прав, використання яких дозволяє йому самостійно захищатися та обстоювати свої законні інтереси, а також скористатися послугами захисника, а на прокурора і суд, який вирішує питання, пов'язані з виконанням

судового рішення, покладає обов'язок роз'яснити засудженому його права і забезпечити можливість їх реалізації та захисту.

На підтвердження положення про те, що засуджений, так як і підозрюваний та обвинувачений має право на захист, перш за все варто навести положення Конституції України, у статті 59 якої вказано, що кожен має право на правову допомогу [43]. В частині третій статті 63 Конституції України закріплені положення, які встановлюють гарантії для засудженого користуватися всіма правами людини і громадянина. Кримінально-виконавчий кодекс України (далі — КВК), прийнятий 11.07.2003 року, у п. 2 ст. 8 гарантує засудженому право на правову допомогу [43; 73].

Важливою гарантією у забезпеченні права засудженого на захист є і норми міжнародного права. Передумовою цього є положення ч. 4 ст. 55 Конституції України, яким визначено, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатись за захистом своїх прав до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [43].

Засуджений в стадії виконання судових рішень зокрема, може використовувати для захисту своїх прав та законних інтересів положення «Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» 1950 року, а саме положення статті 6, яка гарантує кожному право на справедливий та відкритий розгляд протягом розумного строку його справи неупередженим судом, встановленим законом, положення статті 13, що гарантує кожному право на ефективний правовий захист у відповідному національному органі та інші норми Європейської Конвенції. Для іноземців передбачено право підтримувати зв'язок з дипломатичними представництвами і консульськими установами своїх держав, особи без громадянства, а також громадяни держав, що не мають дипломатичних представництв або консульських установ в Україні, — із дипломатичними представництвами держави, яка взяла на себе охорону їхніх інтересів, або міжнародними органами чи організаціями, які здійснюють їх захист [74]. Також слід вказати і на положення п. 23 «Європейських пенітенціарних правил», прийнятих Комітетом Міністрів 11 січня 2006 року, та пункту 18 «Зведення принципів захисту всіх осіб, які підлягають затриманню чи позбавленню волі в будь-якій формі»,

прийняті Резолюцією Організації Об'єднаних Націй (далі — ООН) від 09.12.1988 року. В цих документах вказується на те, що засуджені мають право на отримання правової допомоги, в тому числі і користуватись послугами юриста, як за свій рахунок, так і через систему безкоштовної правової допомоги, тоді ж як обов'язком адміністрації пенітенціарних установ є надання можливості для доступу до такої допомоги [75; 76].

Окрім того, міжнародні документи щодо адвокатської професії, зокрема, «Основні положення про роль адвокатів», прийняті Конгресом ООН щодо запобігання злочинам у серпні 1990 року, встановлюють, що “уряди повинні визнавати і додержуватись конфіденційності комунікацій і консультацій між адвокатом і клієнтом у рамках їхніх відносин, пов'язаних з виконанням адвокатом своїх професійних обов'язків” [77]. У «Загальному кодексі правил для адвокатів країн ЄС», прийнятому 01.10.1988 року, підкреслюється, що довіра до адвоката виникає лише за умови обов'язкового дотримання принципу конфіденційності. Такий принцип є першорядним і фундаментальним правом і обов'язком адвоката. Спілкування підозрюваного, обвинуваченого з адвокатом мають проходити в умовах повної конфіденційності, інакше втрачається сама ідея здійснення захисту і надання правової допомоги [78].

Також відповідно до статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», прийнятому 05.07.2012 року, однієї із гарантій здійснення адвокатської діяльності є заборона будь-яких втручань і перешкод здійсненню адвокатської діяльності, забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності, забороняється вимагати від адвоката надання відомостей, що є адвокатською таємницею [79].

В частинах другій, третій та четвертій статті 20 КПК України, а також в інших нормах КПК закріплені гарантії права підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на захист, без яких це право було б декларативним. Зміст цих гарантій складають наступні правові положення: обов'язок слідчого, прокурора, слідчого суді, суду роз'яснити його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника; обов'язок названих вище посадових осіб забезпечити

надання підозрюваному, обвинуваченому правової допомоги безоплатно за рахунок держави у випадках, передбачених КПК України та/або Законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги; заборона звужувати процесуальні права підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого в разі, якщо у кримінальному провадженні бере участь захисник підозрюваного, обвинуваченого чи представник потерпілого; покладання обов'язку доказування на обвинувача і тлумачення сумнівів на користь підозрюваного, обвинуваченого в силу принципу презумпції невинуватості; правила про недопустимість доказів; правила про недопустимість погіршення правового становища виправданого й засудженого; забезпечення права на оскарження в апеляційному і касаційному порядку вироку та інших судових рішень; забезпечення права брати особисту участь у кримінальному провадженні, в тому числі в судовому засіданні при вирішенні питань, які виникають в стадії виконання судових рішень; інші встановлені законом гарантії права підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на захист [4].

Виходячи з вищенаведеного, слід зазначити, що в ст. 20 КПК України, на наш погляд, законодавець істотно звузив гарантії права підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на захист, вказуючи лише на обов'язок слідчого, прокурора, слідчого судді та суду роз'яснити цим учасникам кримінального провадження їх процесуальні права та забезпечити їх правовою допомогою захисника. Однак, на вказаних вище посадових осіб держави покладається законом не лише обов'язок забезпечити право підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника, але й забезпечити всіма передбаченими законом засобами і способами можливість реалізації та захисту всіх інших процесуальних прав, наданих законом вказаним вище учасникам кримінального провадження на кожній стадії кримінального провадження, а також обов'язок забезпечити охорону і захист особистих та майнових прав цих осіб.

На підставі вищенаведеного, в статті 20 КПК України слід було б розширити гарантії права підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на захист, виклавши частину другу цієї статті в наступній редакції: «Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому, виправда-

ному, засудженому їх права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним чи призначеного захисника, а також забезпечити всіма передбаченими законом засобами і способами можливість реалізації та захисту всіх інших наданих їм законом прав та законних інтересів на кожній стадії кримінального провадження, в тому числі охорону та захист їх особистих і майнових прав» (Додаток Б).

В контексті розглянутих вище питань, слід зазначити, що право засудженого на захист в стадії виконання судових рішень забезпечено не в повній мірі. Адже участь засудженого при розгляді судом питань, які виникають на цій стадії віднесено законодавцем на розсуд суду (ч. 5 ст. 539 КПК України), що позбавляє засудженого можливості в повній мірі реалізувати право на захист своїх законних інтересів під час розгляду та вирішення судом питань, які виникають на цій стадії процесу і якими істотно зачіпаються права та законні інтереси засудженого в тих випадках, коли участь засудженого в судовому засіданні буде визнана судом необов'язковою. Хоча законодавець фактично передбачає участь засудженого обов'язковою. Так, в ч. 5 ст. 539 КПК України передбачено, що засуджений у судове засідання викликається. Тоді як виходячи із положення ч. 2 ст. 134 КПК України, суд здійснює судовий виклик учасників кримінального провадження, участь яких у судовому провадженні є обов'язковою. Тому з метою найбільш повної реалізації засудженим права на захист в цій стадії кримінального провадження, забезпечення його права на доступ до правосуддя, реалізації в повній мірі засади змагальності та інших засад кримінального провадження в цій стадії, в КПК слід було б встановити обов'язкову участь в судовому засіданні засудженого, а за його клопотанням — його захисника та законного представника при розгляді судом всіх питань, які виникають під час виконання судових рішень. З цією метою, до статті 539 КПК України слід було б внести відповідні зміни та доповнення (Додаток Б).

Із вище проаналізованою засадою провадження тісно пов'язана і засада доступу до правосуддя. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується безпосередньо на підставі Конституції України (ч. 3 ст. 8 Конституції) [43]. Доступ до правосуддя в контексті кримінального провадження означає надання учасникові провадження можливості звернутися до суду

за захистом свого права чи охоронюваного законом інтересу, заявляти різного роду клопотання, оскаржувати до слідчого судді, суду чи суду вищої інстанції рішення учасників провадження, які наділені владними повноваженнями і вчиняють ці дії чи ухвалюють рішення [67, с. 81].

Отже, кожній особі повинна бути забезпечена можливість звернутись до суду з приводу вирішення певного питання, і держава в цьому випадку не повинна чинити перешкоди для здійснення особою цього права. Виходячи із вищевказаного, учасники провадження в стадії виконання судових рішень, і в першу чергу засуджений (його захисник чи законний представник) має право не зважаючи на свій статус, тобто легітимне засудження, безпосередньо звертатись до суду за захистом своїх прав та законних інтересів. На це наголошується і у положенні п. 70 «Європейських пенітенціарних правил» [75].

Також Конституційний суд України постановив рішення від 12.04.2012 року у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу), в якому зазначив, що особа, яка засуджена і відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань має гарантовані державою рівні права на захист прав і свобод у судовому порядку та на участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку у судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій [80].

Проте, варто зазначити, що на сьогодні, у кримінальному процесуальному законодавстві хоча і існує положення про право засудженого звертатись до суду із відповідним клопотанням про вирішення того чи іншого питання, пов'язаного із виконанням судових рішень, проте механізму реалізації такого права немає. Окрім цього, через існуючі у чинному законодавстві колізії, суди на практиці досить часто відмовляють у прийнятті клопотання до розгляду. А що стосується виправданого, то він взагалі не вказаний у переліку осіб, яким надано право звертатись до суду з відповідним клопотанням в цій стадії провадження.

Свою дію в аналізованій нами стадії виконання судових рішень зберігає і засада публічності, яка має певні особливості. В даній стадії йдеться про діяльність прокурора та органу чи установи виконання покарання. Так, Конституція України (ст. 121) покладає обов'язок на

прокурора здійснювати нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [43].

Крім того, виходячи із вимог Закону України «Про прокуратуру» (ст. 2) та Наказу Генерального прокурора України № 161 від 20.04.2016 року «Про організацію діяльності прокурорів з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян», прокурор має своїм обов'язком у будь-якому випадку виявлення порушень під час виконання судових рішень, наданими йому законом засобами і способами усувати їх. Наприклад, здійснюючи перевірку в місцях позбавлення волі, прокурор, встановивши підстави для умовно-достроково звільнення засудженого від відбування покарання або про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, повинен звернутись до суду із відповідним клопотанням про вирішення цього питання. Так само прокурор повинен вчинити, встановивши підстави для застосування до засуджених примусового лікування або про направлення засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком суду [81; 82].

Органи та установи виконання покарань здійснюють діяльність в цій стадії від імені держави на підставі закону, у загальносуспільних (державних) інтересах, зокрема вони повинні виконувати всі необхідні процесуальні дії, зокрема, порушення перед судом відповідного клопотання про вирішення питання, пов'язаного із виконанням судового рішення, у разі, якщо існують законні підстави для такого звернення до суду, а також підтримання такого клопотання перед судом під час його розгляду в судовому засіданні.

Щодо реалізації в стадії виконання судових рішень засади змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, серед науковців існують дискусії. Зокрема, дана засада є втіленням і конкретизацією в кримінальному провадженні конституційної засади судочинства — змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції України),

а також положення частини третьої ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та частини третьої ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [43; 83; 74]. Сутність засади змагальності полягає у виконанні сторонами кримінального провадження дій, спрямованих на реалізацію наданих їм прав щодо участі у доказуванні та відстоювання своєї процесуальної позиції. Йдеться про рівність прав сторін на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів.

Власне щодо питання дії засади змагальності в стадії виконання судових рішень, то в науці існують різні думки. Так, наприклад, В. М. Лебедев, вважає, що засада змагальності поширює свою дію лише на стадію судового провадження [84, с. 24]. Л. М. Башкатов відзначав, що в стадії виконання судових рішень не може йти мова про змагальність, оскільки в цій стадії питання про винуватість особи не вирішується [85, с. 148]. В. П. Бож'єв вважає, що у цій стадії «немає навіть елементів змагальності, оскільки немає ні обвинувачення, ні захисту, ні суду, який вирішує кримінальну справу» [86, с. 6]. Аналогічна позиція відстоюється і В. Т. Маляренком, на думку якого, у стадії виконання вироку не діє така засада судочинства, як змагальність, оскільки майже повністю ігнорується потерпілий [62, с. 22]. Поділяючи таку ж позицію, А. І. Міненок пояснює її тим, що «функція обвинувачення, характерна для стадії судового розгляду, з моменту набрання вироком законної сили себе вичерпує (закінчується)» [87, с. 59].

Тоді, як науковець О. В. Беседін, навпаки, визнає змагальність як одну із засад стадії виконання судових рішень і включає в її зміст поділ кримінально-процесуальних функцій, рівні процесуальні можливості учасників, активність суду в з'ясуванні позицій сторін [88, с. 77]. Він також вказує, що в стадії виконання судових рішень, захиснику обов'язково необхідно надати широкий аспект прав при розгляді судом питань, пов'язаних із виконанням вироків [88, с. 22]. Науковець Д. В. Тулянський вказує, що засада змагальності у цій стадії цілком має місце, оскільки по-перше, наявні сторони, по-друге, наявна процесуальна рівність і, по-третє, суд відмежований від сторін [89, с. 29]. На підтримку твердження про те, що засада змагальності діє в стадії виконання судових рішень, свою думку виловила і І. О. Харченко, яка вказує, що «принцип змагальності в стадії виконання вироку хоча і не діє прямо, як це відбувається в стадії судо-

вого розгляду, однак при вирішенні питань, які виникають у стадії виконання вироку, можуть простежуватися, хоча і не обов'язково, певні елементи та риси принципу змагальності, тобто прояв основних функцій кримінального процесу у правах, обов'язках, а отже, і в діях окремих суб'єктів» [90, с. 424].

Підтримуємо позицію вищевказаних науковців, і вважаємо, що в аналізованій нами стадії засада змагальності без сумніву діє, проте із певними особливостями, які полягають в наступному. Так, засада змагальності охоплює три елементи: 1) керівне становище суду у провадженні та надання лише суду права ухвалювати рішення; 2) чіткий розподіл функцій обвинувачення, захисту та правосуддя; 3) наділення сторін рівними процесуальними правами для здійснення своїх функцій. В даній стадії провадження, безперечно, кримінальна процесуальна діяльність є відмінною від інших стадій провадження, як і судовий розгляд питань, пов'язаних із виконанням судових рішень. Проте, суд і в даній стадії займає керівне становище, самостійний у виборі процесуальних засобів з'ясування обставин справи і активно досліджує всі її матеріали, повинен діяти в таких процесуальних формах, які б свідчили про його об'єктивність та неупередженість, і саме суд вирішує питання, які стосуються прав та законних інтересів осіб, які беруть участь в цій стадії провадження та ухвалює відповідне рішення.

Змагальним є провадження в тому випадку, коли розгляд справи відбувається у такій процесуальній формі, де кожна сторона відстоює свої вимоги і твердження та оспорує вимоги іншої сторони. Вести мову про чіткий розподіл функцій обвинувачення та захисту в цій стадії, на наш погляд, неможна, адже виходячи із поняття обвинувачення, яке трактується КПК України як твердження про вчинення певною особою кримінального правопорушення, яке висунуте в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (п. 13 ст. 3) [4], функція державного обвинувачення в цій стадії не реалізовується, оскільки рішення суду, винесене за результатами розгляду матеріалів кримінального провадження вже набрало законної сили, тобто вина особи у вчиненні кримінального правопорушення встановлена вироком суду, який набрав законної сили. Так, прокурор, беручи участь у судовому розгляді того чи іншого питання, пов'язаного з виконанням вироку, може виступати як на захисті інтересів держави (наприклад, коли звертається із

поданням щодо розгляду питання про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком), так і на захисті інтересів самого засудженого (подання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким тощо).

Функція захисту в цій стадії провадження здійснюється шляхом відстоювання та захисту інтересів засудженим особисто або з участю його захисника своїх прав та законних інтересів при вирішенні питань, пов'язаних із виконанням судових рішень. Однак, як вже зазначалось вище, в окремих випадках в даній стадії провадження може виникати ситуація, коли і прокурор, і сам засуджений, та його захисник відстоюють одну і ту саму позицію, зокрема у разі звернення прокурора з поданням про умовно-дострокове звільнення засудженого від відбування покарання чи про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким тощо). Отже, із цього вбачається, що в стадії виконання судових рішень немає чіткого розподілу між функціями обвинувачення та захисту.

Реалізація ще одного елементу засади змагальності в цій стадії провадження, зокрема, наділення сторін рівними процесуальними правами для здійснення своїх функцій також, на нашу думку, є обмеженою та не може здійснюватись в повному обсязі через ряд причин. Так, на даний час у чинному законодавстві недостатньо визначений процесуальний статус учасників цієї стадії, зокрема, залишається нечітко визначеним питання щодо обов'язкової участі сторони захисту (засудженого, виправданого, його захисника) та прокурора у цій стадії кримінального провадження. Крім того, законодавець у ч. 3 ст. 93 чинного КПК України, наділяє сторону захисту правом збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок тощо, у більшості перелічених шляхів його реалізації належним чином не забезпечене примусовим його виконанням [4]. Окрім того, стаття 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», прийнятого 05.07.2012 року, містить гарантії адвокатської діяльності, серед яких є і рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та

доведенні їх переконливості [79]. Ці норми стосуються і діяльності захисника в стадії виконання судових рішень.

Не вирішеним залишається питання і про те, яким чином засуджений, якого законодавець у чинному КПК України виокремив як самостійного учасника стадії виконання судових рішень, може збирати докази для відстоювання своєї позиції, а також захисту своїх прав та законних інтересів, якщо він відбуває покарання у вигляді позбавлення волі. На жаль, механізму реалізації засудженим такого права у чинному законодавстві немає. Тому слід було б чітко закріпити положення про обов'язкову участь в судовому засіданні засудженого, його захисника, законного представника під час вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень. Обов'язковою слід було б закріпити і участь прокурора. Це забезпечило б дійсну рівність сторін на збирання та подання до суду доказів на цій стадії кримінального провадження, а також ефективну реалізацію сторонами інших наданих їм законом процесуальних прав.

Дискусійну, на наш погляд, засаду кримінального провадження, яка може мати місце в стадії виконання судових рішень запропонував науковець І. С. Яковець. Зокрема, він вказав, що засуджений має безумовне право на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання та заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, якщо ним відбуто необхідний термін покарання, тоді як немає необхідності доводити виправлення засудженої особи. Він обґрунтував своє твердження тим, що на його думку існує ще одна засада провадження в цій стадії, а саме презумпції виправлення засудженого, яка означає, що кожен засуджений має право на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання при дотриманні певних умов, тобто таке звільнення гарантується всім засудженим доти, доки немає підстав для відмови [91, с. 74]. Так, зокрема, згідно чинного законодавства, для повного та об'єктивного вирішення деяких питань, які пов'язані із виконанням судових рішень, як наприклад, про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, про заміну покарання більш м'яким, а також інші питання, що стосуються зміни порядку відбування засудженим покарання, необхідно встановити факт виправлення засудженого. Тобто застосування вищевказаних інститутів до засуджених відбувається судом лише в тому випадку, якщо доведено їх виправлення.

Видається, що з одного боку, думка, цього науковця є правильною, якщо розглядати її із позиції посилення захисту прав та законних інтересів засудженого, який фактично звільнений від необхідності доводити факт свого виправлення та перевиховання, або ж розкаяння у вчиненому злочині. Проте, з іншого боку, у разі, якщо щодо кожного засудженого дані інститути будуть застосовуватись без необхідності доведення його виправлення, тоді рівень злочинності не буде зменшуватись, оскільки багато засуджених будуть ніби «автоматично» звільнятися із місць позбавлення волі. Тому, на нашу думку, така засада, як презумпція виправлення засудженого, не може мати місце у кримінальному провадженні, адже саме виправлення особи є важливим результатом застосування покарання та суттєвим показником його ефективності.

Аналізуючи дію засад кримінального провадження в стадії виконання судових рішень, вважаємо, що задля забезпечення законності в цій стадії, ефективного захисту прав та законних інтересів осіб, які беруть участь в ній, а також наближення вітчизняного законодавства із цих питань до світових стандартів, законодавець повинен значно розширити дію окремих засад в цій стадії шляхом внесення відповідних змін до норм чинного Кримінального процесуального кодексу України, оскільки на практиці мають місце випадки їх порушення в цій стадії. Так, наприклад, Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Запорізької області при розгляді апеляційної скарги адвоката засудженого на ухвалу Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 25 квітня 2013 року, якою залишено без задоволення його клопотання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання його підзахисного на тій підставі, що питання про умовно-дострокове звільнення не може бути розглянуте судом, в зв'язку з тим, що в справі відсутнє спільне клопотання установи виконання покарань, узгоджене із спостережною комісією, в своїй ухвалі чітко зазначила, що судом застосовані норми, які суперечать діючому КПК України, чим порушено принцип законності, а саме частину третю ст. 9 КПК України, відповідно до якої при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить цьому кодексу, так як судом було взято до уваги лише норму ст. 154 КВК України, відповідно до якої, щодо засудженого, до якого може бути застосоване умовно-дострокове звіль-

нення, орган або установа виконання покарань надсилає подання до суду в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством. Проте при постановленні цього рішення судом не було взято до уваги те, що Кримінальним процесуальним кодексом України, який набрав чинності 20.11.2012 року, а саме частиною першою ст. 539 КПК України розширений перелік осіб, які мають право звернутися до суду з клопотанням (поданням) про вирішення питань, пов'язаних з виконанням вироку. При цьому вказаною статтею закріплено право звертатися з клопотанням (поданням) до суду не тільки органу або установі виконання покарань, але й прокурору, засудженому, його захиснику, законному представнику, а також іншим особам, установ або органів, у випадках, встановлених законом [92]. Аналогічну позицію зайняв і Апеляційний суд Харківської області [93].

Наступною особливістю стадії виконання судових рішень є те, що їй властива така ознака, як багатопредметність. З цього питання науковець професор І. Д. Перлов свого часу зазначав: «Стадія виконання вироку суттєво відрізняється від інших стадій кримінального процесу за предметом дослідження, який здійснюється судом. В стадії виконання судових рішень немає єдиного предмета дослідження. Він визначається в залежності від характеру питання, яке вирішується в даній ситуації» [18, с.16].

Відповідно, дещо відмінним від інших стадій провадження є предмет доказування та коло доказів в цій стадії. Так, стадія виконання судових рішень не пов'язана із дослідженням єдиного для попередніх стадій предмета доказування, а спрямована на реалізацію судових рішень, що набрали законної сили. Питання, які вирішує суд на цій стадії є різнохарактерними та багаточисленними. Саме тому, в даній стадії судами здійснюються процесуальні дії, дещо відмінні від тих, які мають місце на інших стадіях судового провадження. Відмінності в предметі доказування у справах, що виникають під час виконання судових рішень відзначав і польський юрист Еміль Мерц. Він зокрема, вказував, що предметом кримінального провадження є дослідження та вирішення судом питання про те, чи вчинила особа (тобто обвинувачений) злочин, а у випадку стверджувальної відповіді на це питання, — яку міру та вид покарання слід призначити, тоді як предметом провадження в стадії виконання судових рішень є ті відносини, які виникають у зв'язку із приведенням вироку до вико-

нання та під час його виконання, і у яких головним суб'єктом є вже не обвинувачений, а засуджений [94, с. 159].

Особливостями доказування в цій стадії є: 1) обставини, що підлягають доказуванню; 2) суб'єкти, на яких покладається обов'язок збирати, перевіряти та оцінювати фактичні дані; 3) межі доказування. Правильно свого часу зазначали науковці Є. О. Матвієнко та В. М. Бібіло, оскільки ці питання є різними як за предметом дослідження, так і за наслідками, які випливають з відповідного рішення, отже не дозволяють вести мову про можливість визначення єдиного предмету їх доказування [95, с. 169].

В юридичній літературі існують різні підходи до визначення предмета доказування і його місця в структурі самого процесу доказування. Окремі науковці висували пропозицію про поділ предмету доказування на кілька видів. Зокрема, професор В. С. Зеленецький вказує, що слід виділяти загальний предмет доказування, який міститься у ст. 91 КПК України, родовий, що стосується окремих видів злочинів, спеціальний (у справах про суспільно небезпечні діяння неосудних і злочини неповнолітніх) та індивідуальний (по кожній конкретній справі) [96, с. 33]. Однак, професор М. М. Михеєнко правильно, на мій погляд, заперечував необхідність такого поділу, пояснюючи це тим, що оскільки загальний (родовий) предмет доказування, як єдиний для кримінального процесу, лише конкретизується при провадженні у конкретних справах, але не утворює нового самостійного виду предмета доказування [97, с. 101].

Специфіка предмету доказування при вирішенні судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень була відмічена науковцем Г. М. Міньковським, з думкою якого ми погоджуємось, який, зокрема вважає, що предмет доказування єдиний для всіх стадій кримінального провадження, за винятком стадії виконання судових рішень. На його думку, ця стадія має свою автономну сукупність обставин, які підлягають доказуванню, в залежності від питання, яке підлягає вирішенню [98, с. 157]. Про самостійність предмета доказування при провадженні щодо вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироку також висловлювались і науковець Т. М. Доровольська, яка зазначала, що особливістю предмета доказування в цій стадії є те, що до нього входять факти і обставини, які породжуються як діями засудженого, так і такі, які не залежать від його волі і поведінки [3, с. 26].

Подібну думку висловив і науковець Б. М. Спиридонов, який вважає, що не може бути предметом дослідження в суді в цій стадії питання про правильність кваліфікації дій засудженого, і суд повинен виходити із тієї юридичної оцінки, яка викладена ним у вирокі [99, с. 65].

Хоча стадія виконання судових рішень і наділена самостійним предметом доказування, деякі обставини, які встановлюються при розгляді та вирішенні питань, пов'язаних із виконанням судового рішення вказані в переліку обставин, які підлягають доказуванню у ст. 91 КПК України. Зокрема, до них можна віднести обставини, що характеризують особу обвинуваченого (засудженого), обставини, що є підставою для звільнення особи від покарання (п. 4, 5 ст. 91 КПК України) [4]. Слід також зазначити, що більшість обставин, які підлягають доказуванню в даній стадії пов'язані із характеристикою особи засудженого, його поведінкою, як одним із факторів, який впливає на можливість прийняття того чи іншого рішення.

Через різноманітність питань, що можуть бути предметом розгляду в цій стадії, об'єктивно неможливо виділити єдиний предмет доказування для всіх питань. Проте деякі науковці висловлювали і протилежну думку. Так, зокрема науковець Ю. К. Якимович зазначав, що до єдиного предмету доказування на стадії виконання судових рішень повинні входити такі обставини, як поведінка засудженого, ставлення його до праці, відношення до політико-виховних заходів, ставлення до загальноосвітнього та професійно-технічного навчання [100, с. 127]. На думку цього науковця, вищенаведені обставини є критеріями при визначенні ступеня виправлення засудженого. Науковець І. О. Харченко, виходячи із загального поняття про предмет доказування, наводить свою точку зору щодо переліку обставин, які входять до єдиного предмета доказування в стадії виконання судових рішень. Вона вважає, що сюди слід віднести позитивну чи негативну поведінку засудженого або звільненого від покарання в побуті; позитивну чи негативну поведінку засудженого або звільненого від покарання на виробництві; позитивну чи негативну поведінку засудженого в громадському житті; динаміку щодо зростання позитивної чи негативної поведінки; мотиви та цілі такої поведінки; наявність належних умов для виправлення особи; стан здоров'я засудженого; об'єктивний характер причин захворювання [12, с. 170]. Інший науковець В. М. Бібіло, враховуючи різний характер питань,

які виникають на цій стадії, вважає, що до загального предмету їх вирішення належать обставини, які вказують на наявність факту, що перешкоджає виконанню вироку в тому вигляді, в якому він постановлений судом, ті, зокрема, які свідчать про зміни в поведінці особи в період відбування покарання або після звільнення від його відбування, ті, які підтверджують зміни, які відбулися в особистості засудженого [101, с. 127].

Не погоджуючись із цією позицією названих вище науковців, вважаємо, що видається неможливим об'єктивно встановити та оцінити, наприклад, динаміку щодо зростання позитивної чи негативної поведінки засудженого, також мотиви та ціль такої поведінки. Окрім того, у вказаному цими науковцями єдиному предметі доказування не відображені і інші важливі питання, зокрема, такі як характер та ступінь захворювання засудженого, особливі обставини, які можуть слугувати підставою надання засудженому відстрочки виконання вироку, наявність малолітньої дитини (якщо йдеться про відстрочку чи звільнення жінок від відбування покарання) тощо.

Відсутність у кримінальному процесуальному законодавстві переліку обставин, які підлягають доказуванню в стадії виконання судових рішень вплинуло на визначення меж доказування. Враховуючи особливості провадження з вирішення питань в цій стадії, в юридичній літературі висловлювалась думка про те, що суд або суддя в межах судового розгляду не може виходити за межі визначеного в клопотанні питання [102, с. 37]. Протилежну думку висловлював свого часу у своїх дослідженнях науковець С. І. Зельдов. Він вказував про можливість надання суду повноважень для повернення матеріалів адміністрації установ виконання покарань та надання певних рекомендацій [103, с. 75]. Наприклад, у разі, якщо у клопотанні ставиться питання про звільнення засудженого від відбування покарання через тяжку хворобу, але з матеріалів справи вбачається, що ступінь захворювання не дозволяє це зробити, однак, встановлено, що особа може бути звільнена від відбування покарання умовно-достроково через її виправлення, тоді в такому випадку суд мав би повернути матеріали справи до адміністрації установи або органу виконання покарань з певними рекомендаціями щодо, наприклад, доповнення матеріалів та направлення до суду іншого клопотання, а саме, про умовно-дострокове звільнення особи від відбування

покарання. Однак, на наш погляд, з такою думкою не можна погодитись, оскільки, це буде суперечити призначенню судової влади, як самостійної та незалежної гілки державної влади. Суддя повинен бути об'єктивним і неупередженим, він не повинен бути прихильником жодної із сторін при здійсненні правосуддя, в тому числі і при вирішенні питань, які виникають під час виконання судових рішень. З цього приводу науковець Ю. М. Грошевий зазначав, що упередженість має наслідком судові помилки не тільки в дослідженні фактичних обставин справи, але й у правовій кваліфікації вчиненого, у виборі міри покарання [104, с. 6].

Загальний порядок збирання доказів передбачений ст. 93 КПК України, де зазначено, що збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження зазначеними в цій статті способами [4]. До суб'єктів, які на стадії виконання судових рішень наділені правом збирати докази належать засуджений, його захисник чи законний представник, а також цивільний позивач, цивільний відповідач у випадках, коли йдеться про вирішення питань, які безпосередньо стосуються їх прав, обов'язків та законних інтересів, потерпілий. Способи збирання доказів в цій стадії є також дещо відмінними. Зокрема не є характерним для цієї стадії такий спосіб збирання доказів як проведення слідчих (розшукових) дій. Встановлення фактів здійснюється переважно шляхом витребування необхідних документів і заслуховування пояснень учасників судового провадження.

Свої особливості в цій стадії провадження мають і джерела доказів. Так, на думку М. М. Михеєнка, єдиним процесуальним джерелом доказів в стадії виконання судових рішень є офіційні документи, тобто різні довідки, характеристики, висновки лікарів, копії вироків. Вони подаються до суду адміністрацією установ відбування покарання, прокурором, засудженими, їх захисниками, або ж можуть бути витребувані самим судом. Тоді, як пояснення засудженого, на його думку, та інших осіб, які викликані в судове засідання, за КПК не є доказами, хоч вони перевіряються й оцінюються судом [97, с. 39]. Частково погоджуючись із думкою цього науковця вважаємо, що серед джерел доказів, які можуть використовуватись в цій стадії слід було б закріпити також і висновок експерта, а також показання осіб, в тому числі засуджених, внівши відповідні доповнення до ст. 95 КПК України (Додаток Б). Слід зазначити, що положення про закріплення пока-

зань засудженого як самостійного джерела доказів містилось у частині п'ятій статті 169 Проекту Кримінально-процесуального кодексу України № 3456-1 від 19 травня 2003 року, внесеного народними депутатами України Г. А. Васильєвим, В. Р. Мойсиком, О. М. Бандуркою, І. В. Вернидубовим, С. Б. Гавришем, С. А. Івановим, Ю. А. Кармазіним, С. В. Ківаловим, В. І. Мазуренком, М. А. Маркуш, М. В. Оніщуком, В. В. Онопенком, В. Ф. Сіренком, М. О. Потебеньком [105].

Окрім цього, свої особливості має і процесуальний статус осіб в цій стадії провадження. Виходячи із особливостей кожної із стадій кримінального провадження, коло суб'єктів, які беруть участь у цих стадіях є різним, а також різною є і їх роль та виконувані функції, права та повноваження учасників на тій чи іншій стадії. Не є винятком і стадія виконання судових рішень. Так, зокрема в цій стадії провадження: 1) деякі учасники взагалі не беруть в ній участі (наприклад, заявник, спеціаліст, підозрюваний, обвинувачений тощо); 2) діяльність деяких учасників має дещо відмінний характер, притаманний їм лише в цій стадії (прокурор, захисник, законний представник, потерпілий, цивільний позивач та відповідач, члени сім'ї засудженого, особа стосовно якої застосовуються примусові заходи медичного характеру); 3) з'являються нові учасники (засуджений, виправданий, орган та установа виконання покарань, орган пробації, представник медичного закладу, в якому тримається особа, до якої застосовуються примусові заходи медичного характеру, особа, щодо якої застосовуються примусові заходи медичного або виховного характеру, спостережні комісії, лікарська комісія, що дає висновок стосовно питань застосування до засудженого примусового лікування або його припинення, а також особа, яка відбула покарання).

Аналізуючи чинне кримінальне процесуальне законодавство, зокрема ст. 3 КПК України, яка містить визначення учасників та сторін кримінального провадження, бачимо, що законодавець не називає серед цього переліку деяких учасників провадження, які беруть участь в стадії виконання судових рішень, зокрема орган і установа виконання покарань, особа, яка відбула покарання, спостережні комісії, лікарська комісія, що дає висновок стосовно питань застосування до засудженого примусового лікування або його припинення. Проте, вже позитивним є те, що внесеними змінами до КПК України

від 07.09.2016 року, п. 25 ч. 1 ст. 3 доповнено і таким учасником кримінального провадження, як представник персоналу органу пробації.

Також, відсутні в законі і спеціальні норми, присвячені статусу окремих його учасників. Власне, вказана проблема існувала ще в КПК 1960 року, де в розділі V, який регламентував порядок провадження в стадії виконання вироку, ухвали, постанови суду, процесуальний статус учасників не був визначений, та й взагалі саме коло учасників було дуже обмеженим. Новий КПК України також її не вирішує. Виходячи з того, що у кримінальному провадженні всі особи, діяльність яких і правовідносини між якими становлять сутність провадження у кримінальній справі відносяться до учасників (суб'єктів) кримінального провадження, видається незрозумілим, чому законодавець залишає поза увагою визначення процесуального статусу учасників стадії виконання судових рішень. З огляду на це, пропонуємо доповнити перелік учасників, викладений у п. 25 ст. 3 КПК України ще й такими учасниками, як представник органу чи установи виконання покарань, представник лікарської комісії, яка дала висновок про стан здоров'я засудженого, особа, яка відбула покарання, представник спостережної комісії, представник спеціальної навчально-виховної установи (Додаток Б).

Особливості діяльності деяких учасників в стадії виконання судових рішень, в тому числі їх права та обов'язки, на сьогодні є закріпленими законодавцем в окремих спеціальних нормах, тому проблем із реалізацією їх на практиці, як правило, не виникає. Зокрема, йдеться про цивільного позивача та цивільного відповідача, свідка, перекладача, законного представника тощо. Не вирішеними, на нашу думку, залишаються проблеми, що стосуються процесуального статусу інших учасників цієї стадії провадження. Аналіз норм чинного законодавства дає підстави стверджувати, що закон не повно визначає права, якими мали б наділятися деякі суб'єкти кримінальних процесуальних відносин на цій стадії, а щодо певних осіб взагалі їх не визначає, а також відсутній механізм їх реалізації.

Так, центральною фігурою в аналізованій стадії виступає особа, яка обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, зі статусу обвинуваченого перейшла в інший статус — статус засудженого. Законодавець в чинному КПК України (ст. 3) вказує на засудженого, як учасника кримінального провадження зі сторони захисту.

Також, в статті 43 чинного КПК України розкривається поняття особи засудженого, зокрема це є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили [4]. Варто зазначити, що у КПК 1960 року поняття засудженого не розкривалось в жодній із статей. Тим більше, момент, з якого особа набувала такого статусу теж не був визначений, а статті КПК містили між собою суперечності. Так, у статті 341 КПК України 1960 року, яка регулювала порядок проголошення вироку, вказано, що головуєчий роз'яснює підсудному зміст вироку, строки і порядок його оскарження та право подати клопотання про помилування. Тоді, як у статті 344 законодавець зазначав, що копія вироку вручається засудженому в триденний строк після проголошення вироку, і до набрання вироком законної сили головуєчий або голова відповідного суду зобов'язані дати дозвіл близьким родичам засудженого за їх проханням на побачення із засудженим. Крім того, норми статей 348 та 349 КПК України встановлювали, що апеляцію на вирок має право подавати засуджений з моменту його проголошення.

Тобто, на підставі вищенаведеного, можна зробити висновок, що за КПК України 1960 року особа набувала статусу засудженого з моменту проголошення судом обвинувального вироку. Аналогічну позицію підтримували досліджуючи правовий статус засудженого до позбавлення волі і О. Михайленко та Н. Бородовська, які приходять до висновку, що підсудний набуває статусу засудженого з моменту публічного проголошення постановленого і належно оформленого обвинувального вироку [106, с. 72]. Проте, навряд чи така позиція може вважатись правильною. Протилежну позицію з цього питання, відстоює науковець О. Ю. Костюченко, який вважає, що особу, щодо якої вирок суду не набрав законної сили, слід вважати підсудним, а не засудженим, а статус засудженого особа повинна набувати лише після набрання вироком законної сили [107, с. 12]. Такої ж позиції дотримується й інший науковець Л. Я. Стрельбіцька, яка у своїй статті «Проблемні питання процесуально-правового статусу засудженого (виправданого)», зазначає, що в кримінально-процесуальному законі у судових стадіях процесу до моменту регулювання питань, пов'язаних із вступом судового рішення по суті справи в законну силу та приведення його до виконання, особа, щодо якої здійснюється провадження справи, повинна бути визнана та перебувати у статусі підсудного і так іменуватись [108, с. 27].

Підтримуємо думку вищевказаних науковців і вважаємо, що безсумнівно засудженим особа визнається лише тоді, коли вирок щодо неї набуває законної сили, інакше, втрачає свій зміст і презумпція невинуватості особи, зміст якої визначено у статті 62 Конституції України, ст. 17 КПК України, абзаци першому статті 11 Загальної декларації прав людини від 1948 та пункті 2 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 року, і яка полягає в тому, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили [43; 4; 100; 74].

На думку Н. Г. Габлей, процесуальний статус засудженого особа може набути лише за наявності об'єктивного і суб'єктивного критерію. Так, об'єктивний критерій визнання особи засудженим визначається наявністю у матеріалах кримінальної справи достатніх доказів, які підтверджують винуватість особи у вчиненні злочину, ступінь тяжкості вчиненого нею злочину, час, місце, спосіб вчинення та наслідки злочину, наявність обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання. Суб'єктивний критерій це саме винесення судом обвинувального вироку [110, с. 332].

Також, як слушно зазначає цей науковець, головна особливість процесуального статусу такого учасника провадження як засуджений, полягає в тому, що він, окрім того, що є суб'єктом кримінального провадження, також і є суб'єктом кримінально-виконавчих відносин [111, с. 1]. Відомий науковець В. Т. Маляренко зазначив, що статус засуджених повинен визначатися не лише наявністю переліку прав у законах, але і встановленням механізму реалізації ними своїх прав, законних інтересів, складовим елементом якого є нормативне регулювання, що потребує подальшого вдосконалення [62, с. 54].

Так, у загальному розумінні, статус засудженого можна визначити як сукупність його прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, охорони та захисту, засновану на загальному статусі громадян України і закріплену в нормативно-правових актах різних галузей права. Окремі норми, що стосуються прав засудженого та їх гарантій у кримінальному провадженні, зокрема в стадії виконання судових рішень, містяться в Конституції України. Зокрема, стаття 63 Конституції

України встановлює, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду [43]. Це закріплено також у статтях чинного Кримінального процесуального кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України, а також інших нормативно-правових актах, в тому числі і міжнародних.

Однак, на сьогодні велика кількість науковців висловлюють занепокоєння сучасною законодавчою регламентацією правового становища засудженого в кримінальному провадженні. Так, наприклад, науковець О. М. Ларін вважає, що «при виконанні вироку засуджений повинен наділятися всіма правами, які надаються обвинуваченому для реалізації права на захист» [112, с. 65]. Аналогічно цьому висновку, КПК України, у частині другій статті 43 містить вказівку на те, що засуджений наділяється правами обвинуваченого, в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії судового провадження [4].

Вважаємо, що така позиція є неправильною, адже не можуть обвинувачений та засуджений мати однакові за змістом та обсягом права, оскільки у них різний процесуальний інтерес та інтереси у провадженні. Так, позиція обвинуваченого у кримінальному провадженні полягає в тому, щоб недопустити його засудження, тоді, як засуджений, вже перебуваючи в такому статусі не наділений широким колом прав і відчуває на собі обмеження, покладені на нього законом вироком суду. Відповідно, діяльність засудженого спрямована не на збереження такого статусу, а на звільнення від цих обмежень.

У процесуальному плані активність обвинуваченого, як правило, носить яскраво виражений відновлювальний характер, який полягає у звільненні від будь-яких форм кримінально-процесуального впливу і прагненні швидше залишити сферу кримінального процесу. У свою чергу, процесуальна активність засудженого, навпаки, полягає в прагненні увійти в кримінальний процес з метою відстояти свої права і з цих позицій може носити не тільки відновлюючий, але і охоронний характер [113, с. 72].

Кримінальне процесуальне законодавство деяких країн передбачає права засуджених окремою нормою, як наприклад, в КПК Республіки Вірменія (ст. 249) [114], КПК Азербайджанської Республіки (ст. 509) [32], КПК Республіки Туркменістан (ст. 481) [52]. Окрім цього, проведеним дослідженням шляхом опитування працівників прокуратури,

адвокатури, суддів з'ясовано, що права засуджених в стадії виконання судових рішень у кримінальному провадженні є: цілком захищені — 30%; недостатньо — 40%; цілком незахищені — 30%. (Додаток А).

Пропонується розглянути основні проблеми, що стосуються механізму реалізації деяких прав та гарантій, якими б мали наділятися засуджені в цій стадії кримінального провадження, оскільки саме ця проблема викликає занепокоєння. Так, засуджений, як і інші учасники кримінального провадження має право бути належно і своєчасно повідомлений про свої права, передбачені КПК України та іншими нормативно-правовими актами у сфері виконання покарань, а також на отримання їх роз'яснення. Тим більше, що на це є пряма вказівка в тих чи інших нормативно-правових актах. Зокрема, в частині першій статті 8 КВК України вказано на право засуджених отримувати інформацію про свої права та обов'язки, порядок і умови виконання та відбування призначеного судом покарання, а адміністрація установи чи органу, який виконує покарання, зобов'язана надати засудженим зазначену інформацію, а також ознайомлювати їх із змінами порядку і умов відбування покарань [73].

Також прийняті Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року «Основні принципи поведінки із в'язнями», та затверджене Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 року «Зведення принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі», передбачають, що ув'язненому мають бути роз'яснені всі його права, а також забороняється зловживати становищем ув'язненого з метою примушення його до покарань проти самого себе чи іншої особи [115; 76].

Проте, як свідчать результати анкетування, проведеного серед засуджених, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, правова обізнаність цих осіб є дуже низькою. Так, лише 30% опитаних засуджених вказали на обізнаність у своїх правах, в тому числі приблизно половина з них ознайомлені із міжнародними способами захисту своїх прав. Тоді, як 40% не ознайомлені із своїми правами та можливостями використовувати як національні засоби захисту своїх прав та законних інтересів, так і міжнародні, а ще 30% обізнані лише частково.

Окрім цього, на запитання щодо оцінки організації правової допомоги в установах відбування покарань (мається на увазі доступ

осіб, які відбувають покарання до юридичної літератури, роз'яснення законодавства, можливість отримати допомогу юриста (адвоката), лише 30% опитаних засуджених дали відповідь — задовільно, тоді як 70% — оцінили таку організацію незадовільною (Додаток А). Окрім цього, очевидно, що оскільки засуджені на момент відбування покарання найбільш тісно пов'язані із органами та установами виконання покарань, адміністрація пенітенціарної установи зобов'язана забезпечити їм розумні можливості для отримання доступу до правової допомоги, а також особисто здійснювати роз'яснювальну роботу.

Власне законодавець у чинному кримінальному процесуальному законі не в повній мірі дотримується національних та міжнародних стандартів щодо забезпечення ефективної реалізації в цій стадії провадження засудженими своїх прав. Такий висновок можна зробити виходячи із наступних проблем. Так, основну увагу привертає проблема забезпечення права на захист, яке включає можливість залучення засудженим захисника в цій стадії провадження, безпосередньо звертатись до суду за захистом своїх прав та законних інтересів та брати особисту участь у кримінальному провадженні, надавати усні і письмові пояснення, збирати і подавати докази. Нормативно це право закріплено у ст. 20 КПК України, де вказано, що засуджений має право на захист, а також у ст. 7 та ч. 2 ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України, якими передбачено, що засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень, визначених цим Кодексом, законами України і встановлених вироком суду, а також правом на правову допомогу [4; 73].

Окрім цього, Постановою Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» наголошено на тому, що забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному, засудженому і виправданому права на захист відповідно до положень ст. 59, ч. 2 ст. 63 і п. 6 ч. 3 ст. 129 Конституції України й чинного кримінально-процесуального законодавства є однією з основних засад судочинства, важливою гарантією об'єктивного розгляду справи та запобігання притягненню до кримінальної відповідальності невинуватих осіб [116].

З приводу реалізації засудженим права на захист в цій стадії чинне законодавство містить істотні, на наш погляд суперечності, які, окрім цього мають наслідком неправильне та неоднакове його застосування у практичній діяльності судами.

Зокрема, щодо можливості засудженим залучити захисника безкоштовно, прямої вказівки у КПК України немає. Так, у статті 49 КПК України вказано, що суддя повинен забезпечити участь захисника у випадку, коли особа заявила клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно. Проте, законодавець у названій статті такого суб'єкта цього права як засуджений не зазначив. Хоча, виходячи із змісту ст. 3 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», прийнятого 19.11.2012 року, правом на безоплатну правову допомогу є гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу [117].

В «Основних положень про роль адвокатів», прийнятих 01 серпня 1990 року вказується, що будь-яка особа, що не має адвоката, у випадках, коли інтереси правосуддя вимагають цього, повинна бути забезпечена допомогою адвоката, котрий має відповідну компетенцію та досвід ведення таких справ, щоб забезпечити їй ефективну допомогу без оплати з її боку, якщо у неї немає необхідних коштів [77].

На сьогодні у Законі України «Про безоплатну правову допомогу», законодавцем закріплено положення про включення засудженого як суб'єкта права на всі види безоплатної вторинної правової допомоги (зокрема, захист, представництво інтересів та допомогу в складанні процесуальних документів). Так, в п. 7 ч. 1 ст. 14 Закону вказано, що право на безоплатну вторинну правову допомогу мають особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, а також особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі [117].

Виходячи із аналізу судової практики вбачається, що суди переважно задовольняють клопотання про надання засудженому захисника за рахунок держави. Так, наприклад, Ухвалою П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області від 23 червня 2014 року задоволено клопотання засудженого про залучення до участі у справі захисника, розглянуте в режимі відеоконференцз'язку. При цьому, суд виходив з того, що засуджений перебуває у місцях позбавлення волі, а тому у зв'язку з відсутністю коштів самостійно залучити захисника можливості не має[118]. Також Ухвалою Ковпаківського районного суду м.Суми, за результатами розгляду клопотання прокурора про призначення захисника засудженого через Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Сумській області, встановлено, що є підстави для задоволення такого клопотання, адже згідно п. 2 ч. 1 ст. 49 КПК України суд зобов'язаний забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні, якщо підозрюваний заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів не може його залучити самостійно. Відповідно ст. 52 КПК України участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів[119]. Аналогічна позиція і Комсомольського міського суду Полтавської області, який розглянувши клопотання засудженого про надання йому захисника за рахунок держави, для захисту його інтересів в суді, вважає, що таке клопотання є обґрунтованим і підлягає до задоволення, адже відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», право на безоплатну правову допомогу — гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених цим Законом[120].

Також Новозаводським районним судом м. Чернігова розглянуто клопотання засудженої про умовно-дострокове звільнення та призначення їй захисника. Так, суд, виходячи з того, що засуджена згідно чинного законодавства має право на захист, яке може бути використано в будь-який момент кримінального провадження, своєю ухвалою від 25 червня 2014 року задовольнив клопотання про призначення їй захисника [121].

Аналогічно, через відсутність коштів та неможливості самостійно укласти угоду із адвокатом захисника було призначено засудженому Ухвалою Білозерського районного суду Херсонської області від 07 квітня 2014 року [122], Ухвалою Апеляційного суду Львівської області від 17 липня 2014 року (при розгляді апеляційної скарги засудженого на ухвалу Шевченківського районного суду м. Львова про відмову у задоволенні клопотання адміністрації Личаківської виправної колонії УДПС України у Львівській області та спостережної комісії Шевченківської районної адміністрації Львівської міської ради про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким у вигляді обмеження волі [123], Ухвалою Сокирянського районного суду Чернівецької області від 18 червня 2014 року [124].

Тому, враховуючи вищенаведене, пропонуємо до п. 2 ч. 1 статті 49 КПК України внести доповнення, а саме, до суб'єктів права для надання безоплатної правової допомоги, окрім підозрюваного та обвинуваченого включити ще й засудженого, таким чином закріпивши в КПК України можливість доступу цих осіб до надання безоплатної правової допомоги (Додаток Б).

Засуджені можуть залучати захисника особисто за своєю заявою або ж за заявою близьких родичів чи громадських організацій. Оскільки засуджений часто фактично позбавлений можливості отримати інформацію про умови укладення угоди з адвокатом, в тому числі і про порядок отримання безоплатної правової допомоги, то відповідно до ч. ст. 8 КВК України йому гарантується право на отримання інформації про свої права і обов'язки, порядок та умови виконання та відбування призначеного судом покарання. Адміністрація установи чи органу, який виконує покарання, зобов'язана надати засудженим зазначену інформацію, а також ознайомлювати їх із змінами порядку і умов відбування покарань. Окрім того, положення ст. 110 КВК України вказують на те, що засуджені мають право на побачення з родичами, адвокатами та іншими особами. Окрім того, для одержання правової допомоги за письмовою заявою засуджених, їхніх близьких родичів, громадських організацій засудженим надається побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. За бажанням засудженого або адвоката чи іншого фахівця в галузі права, який за законом має право на

надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, побачення можуть надаватися наодинці. Побачення надається адміністрацією колонії при пред'явленні адвокатом ордера або договору про надання правової допомоги, а іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, іншого відповідного документа, а також документів, що посвідчують їх особу. Кількість і тривалість таких побачень не обмежена. Засудженому забезпечується можливість спілкування з адвокатом та іншим фахівцем у галузі права в приміщенні без суцільного розмежовуючого захисного скла за їхньою згодою.

Проблемним на сьогодні залишається і питання реалізації права засудженого особисто звертатись до суду із клопотанням про вирішення того чи іншого питання, пов'язаного із виконанням судових рішень. Це положення є новелою у КПК України 2012 року, і гарантією права засудженого на звернення до суду за захистом своїх прав та законних інтересів. Отже, кожній особі повинна бути забезпечена можливість звернутись до суду з приводу вирішення певного питання, і держава в цьому випадку не повинна чинити перешкоди для здійснення особою цього права.

Виходячи із вищевказаного, учасники провадження в стадії виконання судових рішень, і в першу чергу засуджений (його захисник чи законний представник) має право незважаючи на свій статус, тобто легітимне засудження, безпосередньо звертатись до суду за захистом своїх прав та законних інтересів. У положенні п. 70 «Європейських пенітенціарних правил» вказано, що ув'язненні, індивідуально або групою, повинні мати широкі можливості для подання прохань або скарг начальнику пенітенціарної установи або до будь-якої іншої компетентної інстанції. Ув'язнені мають право на отримання юридичних консультацій щодо порядку направлення скарг та апеляцій, а також на юридичну допомогу, коли цього вимагають інтереси правосуддя [75].

Проте, варто зазначити, що на сьогодні, у кримінальному процесуальному законодавстві хоча і існує положення про право засудженого звертатись до суду із відповідним клопотанням про вирішення того чи іншого питання, пов'язаного із виконанням вироку, проте механізму реалізації такого права немає, оскільки засуджені, які

відбувають покарання у вигляді позбавлення волі фактично позбавлені такої можливості, як і можливості збирати необхідні докази для вирішення того чи іншого питання.

Окрім того, навіть на сьогодні, коли у КПК України (ч. 1 ст. 539) передбачено право засудженого звертатись до суду із відповідним клопотанням про вирішення того чи іншого питання, пов'язаного із виконанням судового рішення, суди на практиці по-різному підходять до розгляду таких клопотань. Так, зокрема, Комсомольський міський суд Полтавської області, керуючись ст. 154 КВК України, де вказано, що право звернення до суду із поданням щодо застосування до засудженого умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким надано органу або установі виконання покарань у порядку, визначеному кримінально-процесуальним законом, виніс ухвалу про відмову у прийнятті заяви засудженого про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання [125]. Аналогічно це питання вирішив і Вільнянський районний суд Запорізької області у своїй ухвалі від 02.09.2013 року [126].

Проте, у ряді випадків, суди все ж таки задовольняють клопотання засудженого, визнаючи його суб'єктом звернення до суду. Так, зокрема, Полтавський районний суд Полтавської області своєю ухвалою від 15.04.2014 року задовольнив клопотання засудженого про застосування до нього заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням у виді обмеження волі [127], а також Ухвалою від 17 березня 2014 року Менським районним судом Чернігівської області задоволено клопотання засудженого про умовно-дострокове звільнення його від відбування покарання [128].

На підставі вищенаведеного, приходимо до висновку про те, що чинне законодавство містить істотні суперечності, що стосуються питання порядку звернення засудженого до суду із клопотанням про вирішення того чи іншого питання, пов'язаного із виконанням судового рішення, і відповідно, законодавцю слід привести у відповідність норми Кримінально-виконавчого кодексу України.

Проте існує також і дещо інша проблема. Так, рівень обізнаності своїх прав та рівень надання засудженим допомоги, в тому числі і консультацій щодо складення документів є настільки низьким, що у багатьох випадках особистого звернення до суду із клопотанням,

засуджені не правильно складають відповідні клопотання, що має наслідком відмови судом у їх задоволенні. Так, з аналізу судової практики вбачається, що засуджені, звертаючись до відповідного суду із клопотанням про вирішення питання, пов'язаного із виконанням вироку, наприклад, умовно-дострокового звільнення від відбування покарання складають немотивовані та не обґрунтовані клопотання, які не містять або ж відомостей на підставі якого вироку суду засуджений відбуває кримінальне покарання, або не містять мотивів про доцільність застосування відносно засудженого ст. 81 КК України, яка регламентує умовно-дострокове звільнення від подальшого відбування покарання тощо. Тому, відповідно суд в такому випадку позбавлений можливості навіть призначити таке клопотання засудженого до судового розгляду, а й тим більше прийняти обґрунтоване та мотивоване рішення за результатами розгляду такого клопотання (Ухвала Казанківського районного суду Миколаївської області від 29 серпня 2016 року, Ухвала Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 22 червня 2016 року) [129, 130].

Наступним аргументом на підтвердження того, що права засуджених в стадії виконання судових рішень є не в повній мірі забезпеченими, варто навести і положення чинного КПК України. Так, в ч. 4 ст. 539 КПК України вказується те, що у судове засідання при розгляді питань, пов'язаних із виконанням вироку викликається засуджений, проте в абзаці другому частини четвертої цієї статті зазначається, що неприбуття засудженого до суду не зупиняє розгляду справи, окрім випадків, коли участь засудженого визнана судом обов'язковою або особа повідомила про поважні причини неприбуття [4]. Варто зазначити, що у КПК України 1960 року взагалі було визначено, що під час вирішення судом питань, які пов'язані із виконанням вироків, в судове засідання, засуджений викликається як правило [49].

Розцінюємо вищевказану норму КПК 1960 року так як і чинну норму КПК України 2012 року, як обмеження права засудженого на захист своїх законних інтересів у цій стадії, а також обмеження реалізації таких засад провадження як безпосередність дослідження доказів, гласність, доступ особи до правосуддя, змагальність провадження та інш.

Проте, з цих питань серед науковців немає єдності. Так, наприклад, науковці Ю. П. Аленін, В. Г. Гончаренко та В. Т. Маляренко відзнача-

ють, що «питання про участь засудженого у засіданні суду вирішується судом, що розглядає справу в стадії виконання вироку» [131, с. 873; 132, с. 817].

Не погоджуємось із такою думкою, і вважаємо, що суд не може вирішувати на свій розсуд питання про участь засудженого у судовому розгляді справи, оскільки у разі незабезпечення засудженому можливості брати участь у судовому засіданні, він, в першу чергу, не зможе реалізувати своє право на захист, надати пояснення, а також реалізувати інші надані йому законом права в цій стадії провадження. Тому, пропонуємо чітко закріпити участь засудженого в стадії виконання судових рішень обов'язковою (Додаток Б).

Із реалізацією зазначеного вище права засудженого тісно пов'язана і реалізація такого права засудженого як давання пояснень. Так, зокрема, у п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким», зазначено, що оскільки судовий розгляд питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким справляє великий виховний і запобіжний вплив як на самого засудженого, так і на інших осіб, суди під час судового засідання у справах цієї категорії повинні приділяти особливу увагу поясненням засудженого. Зокрема, як зазначено у цій Постанові, слід ретельно з'ясовувати ставлення засудженого до вчиненого злочину, праці та навчання. І відповідно думка засудженого повинна відображатись в протоколі судового засідання [133]. На цьому також наголошувала у і науковець Н. Г. Габлей [134, с. 558].

Наведемо з цього приводу судову практику. Аналізуючи судові рішення, слід зазначити, що апеляційними судами в більшості випадків визнаються незаконними і скасовуються рішення суду першої інстанції, які прийняті із порушенням права засудженого брати участь у розгляді справи. Так, наприклад, у своїй Ухвалі від 20 листопада 2013 року, якою задоволено апеляційну скаргу захисника засудженої на ухвалу Комінтернівського районного суду м. Харкова від 04 жовтня 2013 року, якою відмовлено у задоволенні клопотання про умовно-дострокове звільнення засудженого від відбування покарання, колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Харківської області зазначила, що мали

місце істотні порушення вимог кримінального процесуального закону і невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи. Так, судом першої інстанції було порушено право на захист засудженої, оскільки розгляд клопотання проведено у відсутності засудженої та її захисника, при цьому судом не вжиті заходи для належного виклику вказаних осіб в судове засідання і з'ясування питання про можливість участі засудженої в судовому провадженні в режимі відео конференції.

Як зазначено в цій Ухвалі, судом не розглядалося питання про можливість здійснення дистанційного судового провадження у відповідності до ч. 1,2 ст. 336 КПК України і засудженій не було роз'яснено про можливість її участі в судовому провадженні в режимі відеоконференції. Отже, під час судового розгляду порушено право на захист засудженої, яка була позбавлена можливості в достатньому обсязі реалізувати своє право на захист, у тому числі скористатися юридичною допомогою захисника, надати суду пояснення та довести перед судом переконливість доказів на її користь [135].

Аналогічно, Ухвалою Апеляційного суду Харківської області скасовано ухвалу Жовтневого районного суду м. Харкова від 13.02.2014 року, якою відмовлено у задоволенні подання адміністрації Холодногірської виправної колонії Харківської області № 18 про умовно-дострокове звільнення засудженого з підстав порушення права засудженого на захист. Зокрема, як вбачається з журналу судового засідання та роздруківки запису судового засідання, який знаходиться в матеріалах кримінального провадження, на порушення вказаних вимог про забезпечення права засудженого на захист, суд першої інстанції, після дослідження матеріалів провадження, видалився до нарадчої кімнати, позбавивши тим самим учасників судового провадження права на участь у судових дебатах, та не надав останнє слово засудженому, чим порушив його право на захист. Тобто, як зазначено в Ухвалі Апеляційного суду, суд першої інстанції повністю проігнорував вимоги ст.ст. 364, 365 КПК України, щодо процедури судового розгляду кримінального провадження [136].

Наступною Ухвалою від 26 лютого 2014 року судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Дніпропетровської області за результатами розгляду апеляційної скарги прокурора було скасовано ухвалу Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області

від 20 грудня 2013 року, якою відмовлено у задоволенні клопотання про умовно-дострокове звільнення засудженого від відбування покарання, оскільки прокурор вважає, що суд порушив право засудженого, так, як не вислухав його пояснень. За таких обставин, як зазначено в Ухвалі Апеляційного суду, колегія суддів вважає, що суд першої інстанції допустив порушення вимог ст. 539 КПК України та розглянувши подання у відсутності засудженого через технічні причини, які виникли в адміністрації колонії, порушив право засудженого бути присутнім в судовому засіданні під час розгляду подання про його умовно — дострокове звільнення від відбування покарання, давати пояснення та заявити відповідні клопотання [137].

Ухвалою від 30 травня 2014 року колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Херсонської області розглянула апеляційну скаргу та скасувала ухвалу Суворовського районного суду м. Херсона від 31.03.2014 року про відмову у задоволенні клопотання про умовно-дострокове звільнення засудженого від відбування покарання. Як зазначено в Ухвалі Апеляційного суду, суд першої інстанції допустив істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, так, як із журналу судового засідання та з технічного носія інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої інстанції вбачається, що подання про умовно-дострокове звільнення розглядалося судом за відсутності засудженого, що порушує право на захист останнього, оскільки засуджений в судовому засіданні користується всіма правами, передбаченими ст. 42 КПК України, які надані обвинуваченому. Тому на цих підставах Ухвала суду першої інстанції підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд у суд першої інстанції [138].

Аналогічно Апеляційний суд Херсонської області, розглянувши апеляційну скаргу засудженого на ухвалу Білозерського районного суду Херсонської області від 26.01.2015 р. по кримінальному провадженню щодо розгляду клопотання про умовно-дострокове звільнення встановив, що суд все ж таки допустив неповноту судового розгляду, невідповідність висновків суду, викладених в ухвалі, фактичним обставинам справи, істотні порушення вимог кримінального процесуального закону. Відповідно до вимог ст. 539 ч. 4 КПК України, при розгляді справ вказаної категорії, в судове засідання викликається прокурор, засуджений, його захисник, законний представник.

Таким чином, розгляд подання про умовно-дострокове звільнення має відбуватись з обов'язковою участю засудженого, тоді, як з матеріалів кримінального провадження вбачається, що в судовому засіданні 27.01.2015 р. під час проголошення повного тексту ухвали суду засуджений присутнім не був і з виправної колонії на вказану дату не викликався, що порушує право на захист останнього, оскільки засуджений в судовому засіданні користується всіма правами, передбаченими ст. 42 КПК України. Також суд констатував, що згідно зі ст. 412 ч. 2 п. 3 КПК України, судові рішення у будь-якому разі підлягає скасуванню, якщо судові провадження здійснено за відсутності обвинуваченого, чим порушено його право на захист, що відповідно до ст. 415 ч. 1 п. 1 КПК України є безумовною підставою для скасування ухвали суду і призначення нового розгляду у суді першої інстанції. Також суд вказує в своїй ухвалі, що відповідно до п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.02 р. № 2 «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким», суди під час судового засідання у справах цієї категорії повинні ретельно з'ясовувати ставлення засудженого до вчиненого злочину, праці, додержання ним вимог режиму, участь у самодіяльних організаціях засуджених, а також його наміри щодо прилучення до суспільно корисної праці, тоді, як суд вказані вимоги закону не виконав, не з'ясував повною мірою питання чи довів засуджений своє виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці. Суд повно та всебічно не дослідив всіх даних про особу засудженого, не дав належної оцінки матеріалам справи, не з'ясував, як ставився засуджений до своїх обов'язків під час праці, чи брав участь у роботах з благоустрою колонії і прилеглої до неї території, поліпшення житлово-побутових умов засуджених або допоміжних роботах із забезпечення колонії продовольством, як то передбачено ст. 118 КВК України, чи брав він участь у самодіяльних організаціях засуджених, а також які його наміри щодо прилучення до суспільно корисної праці. Відповідно апеляційну скаргу засудженого суд задовольнив частково[139].

Слід зазначити, що у законодавстві зарубіжних країн, питання участі засудженого в цій стадії провадження вирішено по-різному. Так, в КПК Російської Федерації передбачається можливість участі засудженого в розгляді питань пов'язаних з виконанням судових рішень

за їх клопотанням, а також із використанням відеоконференцзв'язку (ч. 2 ст. 299 КПК Російської Федерації) [140]. Згідно КПК Республіки Молдова (ст. 470) передбачається обов'язкова участь засудженого при розгляді питань, пов'язаних із виконанням вироку [51].

Отже, вважаємо, що у будь-якому разі, суд повинен забезпечити явку засудженого у судові засідання або у разі неможливості його явки, провести засідання у режимі відеоконференції. На підтвердження нашої позиції, наведемо результати опитування з цього питання працівників суду, прокуратури та адвокатів. Так, на запитання, чи є обов'язковою участь засудженого в судовому засіданні при розгляді питань, які пов'язані із виконання судових рішень, 60% дали позитивну відповідь, і 40% вказали, що така участь є обов'язковою лише якщо засуджений заявляє таке клопотання. Окрім цього, 40% опитаних працівників суду, прокуратури та адвокатури вказали на необхідність проведення судових засідань у режимі відео конференції (Додаток А).

Отже, проблема забезпечення реалізації прав засудженого, як центральної фігури в стадії виконання судових рішень на сьогодні залишається невирішеною. Виходячи з цього, вважаємо, що необхідно детально визначити перелік прав, якими б наділявся засуджений в цій стадії кримінального провадження. Оскільки, як зазначає асирійське прислів'я «Право є, але закону немає» [141, с. 89]. Тому права засудженого в стадії виконання судових рішень доцільно було б закріпити в окремій статті Розділу VIII КПК України «Виконання судових рішень», або шляхом доповнення статті 43 КПК України окремою частиною (Додаток Б).

Також дискусійним та проблемним на сьогодні є питання щодо визначення процесуального статусу особи, яка відбула покарання і щодо якої розглядається питання про зняття судимості. Постає запитання, чи залишається така особа засудженою, якщо вона повністю відбула призначене судом покарання? Чинний КПК визначає лише момент набуття особою статусу засудженого, проте кінцевий його момент не вказує.

Видається правильною на нашу думку позиція К. К. Арушанян, яка вважає, що у разі, якщо ж особа після відбуття призначеного судом покарання залишається досі засудженою, тоді виходить, що норми кримінально-виконавчого законодавства продовжують діяти щодо цієї особи не до моменту відбуття нею відповідної міри пока-

рання, а до зняття судимості, що не можна визнати правильним [142, с. 77]. Адже дійсно, після відбуття покарання особа підлягає звільненню. Цей факт свідчить про те, що особа втрачає статус засудженої та відновлюється у соціальному статусі вільної особи. Так, стаття 155 Кримінально-виконавчого кодексу України формулює правило, згідно з яким особи, які відбули покарання, несуть обов'язки і користуються правами, встановленими для громадян України, з обмеженнями, що передбачені для осіб, які мають судимість. Такі обмеження можуть бути передбачені тільки законом [73].

Виходячи із норм чинного кримінального процесуального законодавства, вбачається, що в стадії виконання судових рішень засуджені діляться на дві категорії: 1) ті, які відбули покарання; 2) ті, які ще відбувають покарання. Проте, як в чинному КПК України, так і в КПК 1960 року, у статті, яка регулює питання зняття судимості (ст. 414 — КПК 1960 року, ст. 538 — КПК 2012 року), засудженого, який вже відбув покарання законодавець називає «особою, яка відбула покарання».

Так, зокрема, у ст. 414 КПК України 1960 року вказувалось, що клопотання осіб, які відбули покарання, і колективу підприємства, установи чи організації про дострокове зняття судимості розглядаються суддею суду, який постановив вирок. У ст. 538 чинного КПК України зазначено, що після відбуття покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі суд, який ухвалив вирок, має право розглянути питання про зняття судимості з цієї особи за її клопотанням.

Отже, видається, що поява нового суб'єкта в кримінальному провадженні на стадії виконання судових рішень, є очевидною. Проте його інтерес у кримінальному провадженні виникає вже після виконання судового рішення, відповідно законодавець його наділяє правом звертатись до суду із клопотанням про вирішення питання про зняття судимості, брати участь у розгляді такого клопотання, оскаржувати прийняті судом за результатами розгляду цього клопотання рішення та інші права.

Недостатньо визначеним, на нашу думку, в чинному КПК України залишається і статус виправданого, хоча законодавець лише частково, в деяких нормах кримінального процесуального закону згадує про нього. Так, зокрема, в частині першій ст. 43 КПК України зазначається, що виправданим у кримінальному провадженні є обвину-

вачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили. В частині другій цієї ж статті вказано, що виправданий має права обвинуваченого, в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії судового провадження. Відповідно, конкретний перелік прав виправданого не визначено. Хоча, так само, як у випадку із засудженим, не можна ставити виправданого та обвинуваченого в однакове процесуальне становище.

Як учасник кримінальних процесуальних відносин, виправданий в стадії виконання судових рішень повинен бути наділений рядом прав та гарантій, які характеризують його становище в провадженні. Звичайно, ця теза можна піддаватись критиці з огляду на те, що як, правило, особа, яку вироком суду виправдано, втрачає подальший інтерес у провадженні.

Однак, спробуємо навести аргументи на противагу цій тезі. Так, законодавцем на сьогодні встановлені деякі гарантії, які захищають права та законні інтереси виправданого. Наприклад, обов'язок суду негайно звільнити його з-під варту у разі винесення виправдувального вироку, недопустимість суду касаційної інстанції погіршення його правового становища тощо. Також, не менш важливим є право виправданого на відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Проте, що ряд питань, які стосуються процесуального статусу виправданого в стадії виконання судових рішень, а також механізму реалізації його прав в цій стадії ще й досі залишаються невирішеними. Зокрема, згідно із ст. 374 КПК України, суд, при винесенні виправдувального вироку повинен вирішувати і питання про долю речових доказів і документів, процесуальні витрати, поновлення виправданого в правах, обмежених під час кримінального провадження, щодо заходів забезпечення кримінального провадження тощо.

На практиці зустрічаються випадки, коли суд, безпосередньо при винесенні вироку цих питань не вирішив, і вирок в такому вигляді набирає законної сили. В такому випадку, якщо інтереси виправданого вимагають розгляду цього питання, він стає учасником стадії виконання судових рішень, і повинен бути наділений на цій стадії провадження правами для захисту своїх законних інтересів.

Зокрема, перш за все виправданий мав би бути включений до переліку осіб, які вправі звертатись до суду в порядку ст. 539 КПК України з клопотанням про вирішення того чи іншого питання, пов'язаного із виконанням судового рішення, брати безпосередньо участь в такому розгляді, оскаржувати винесені судом рішення, мати право запрошувати захисника тощо. З огляду на це, вважаємо, що слід доповнити частину четверту статті 43 КПК України «Виправданий, засуджений», положеннями, які конкретизували б права засудженого, виправданого в стадії виконання судових рішень (Додаток Б).

Видається, що одним із учасників стадії виконання судових рішень може виступати й особа, щодо якої застосовуються примусові заходи медичного характеру. Так, зокрема, така особа вказана законодавцем як учасник кримінальних процесуальних правовідносин (ст. 3 КПК України), проте основна увага статусу цієї особи у чинному КПК України приділяється у Главі 39, якою регулюється кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру. Вважаємо, що в стадії виконання судових рішень вказана особа бере участь через свого представника або захисника, які, водночас, мали б наділятися такими правами, як звертатись до суду із відповідним клопотанням про продовження, зміну чи припинення застосування примусових заходів медичного характеру, брати участь у відповідному розгляді цього клопотання, оскаржувати рішення, прийняті за результатами їх розгляду.

Окрім цього, з'являється і новий учасник як представник спеціальної навчально-виховної установи, де тримається неповнолітній засуджений. Так, законодавець вказує на його участь у розгляді питання щодо дострокового звільнення неповнолітнього від примусового заходу виховного характеру. Зокрема, ч. 2 ст. 502 КПК України передбачає, що під час розгляду клопотання суд з'ясовує думку ради спеціальної навчально-виховної установи, в якій перебуває неповнолітній, щодо можливості його дострокового звільнення від примусового заходу виховного характеру[4].

Зважаючи на те, що в умовах сьогодення рівень підготовки персоналу кримінально-виконавчої служби недостатній для того, щоб задовольнити потреби засуджених в отриманні кваліфікованої правової допомоги, очевидно, що правова допомога, яка буде надаватись адвокатом була б ефективнішою. Оскільки, видається, ніби

права у засудженого є, але без адвоката він про них або взагалі не знає, або не може реалізувати. Окрім того, участь в стадії виконання судових рішень захисника є гарантією права на захист усіх учасників цієї стадії, як однієї із засад провадження, а також необхідною через юридичну необізнанність, психологічну подавленість та стан пригніченості, які викликані фактом засудження особи, і засуджені не здатні самі повністю реалізувати свої процесуальні права, особливо тоді, коли перебувають у місцях позбавлення волі, тобто в ізоляції від суспільства.

З метою отримання кваліфікованої правової допомоги засудженому необхідно звернутися до особи, яка є компетентною, незалежною від слідчих органів, прокурора і суду, якій би вони повністю довіряли і могли б з ним радитися і спілкуватися на засадах довіри, конфіденційності. Основні принципи, що стосуються ролі юристів у кримінальному провадженні, а саме «Основні положення про адвокатів», передбачають, що кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста за правовою допомогою щодо захисту і відстоювання своїх прав і захисту їх на всіх стадіях кримінального провадження [77].

Статтею 45 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що захисником у кримінальному провадженні є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), і відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України[4].

Власне вказана правова норма є новелою чинного КПК України, оскільки у Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 року (ст. 44 КПК України), законодавець передбачав, що як захисники допускаються також й інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, а також і близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники (ст. 44).

Чинна норма законодавства у науковій літературі піддається критиці з огляду на те, що обмеження законодавцем кола суб'єктів, котрі можуть виступати захисниками не відповідає самій засаді кримі-

нального провадження «забезпечення права на захист», адже згідно із статтею 59 Конституції України, кожен має право на правову допомогу та кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Тим більше, що у статті 22 Конституції України вказується, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Таку ж думку висловив і Конституційний Суд України у своїх рішеннях від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 (справа щодо вільного вибору захисника) та від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 (справа про право на правову допомогу), вказавши, що будь-які обмеження прав громадян на вільний вибір захисника суперечать положенням частини першої статті 59 та статті 64 Конституції України, за якими конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [143; 144].

Окрім цього, право інших осіб, окрім адвокатів, виступати захисниками у кримінальному провадженні підтвердив і Європейський суд з прав людини. А саме, 24 листопада 2011 року Європейський суд з прав людини оприлюднив рішення у справі «Загородній проти України», яким встановлено, що недопуск в кримінальному провадженні як захисника «фахівця в галузі права», який не має адвокатського свідоцтва, є порушенням права на справедливий суд, передбаченого пунктами 1 і 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [145].

Тоді, як відповідно до Резолюцію Комітету Міністрів Ради Європи від 2 березня 1978 р. № (78)8 «Про юридичну допомогу і консультації», юридична допомога завжди має здійснюватися особою, яка має право практикувати як адвокат («professionally qualified to practise law», що буквально означає: «що має професійну кваліфікацію для юридичної практики») відповідно до юридичних норм даної держави як у випадках, коли система юридичної допомоги передбачає участь захисника [146, с. 10].

Вважаємо, що позиція законодавця у чинному КПК України є виправданою та такою, яка гарантує особам можливість отримати саме кваліфіковану допомогу фахівця. Обґрунтовуючи свою точку зору, варто зазначити, що раніше Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові від 24.10.2003 року «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві»

вказав, що норма про наявність у фахівців в галузі права повноважень на здійснення захисту була суперечливою і тому, що не зрозуміло яким саме законом їм надано право брати участь у кримінальному провадженні як захисникам і вказав визнати правильною практику тих судів, які за відсутності спеціального закону не допускають таких фахівців до здійснення захисту в кримінальному провадженні [147].

Окрім того, відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 07.07.2010 року, ставилась під сумнів сама можливість надання юридичної допомоги спеціалістами в галузі права (представниками), адже як вказувалось, що «порядок і умови надання правової допомоги визначаються законом» [148]. Вже у чинному на сьогодні Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року у тій же ст. 10 вказує, що кожен має право на професійну правничу допомогу. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав та особи, яка надає правничу допомогу, а для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура. Забезпечення права на захист від кримінального обвинувачення та представництво в суді здійснюються адвокатом, за винятком випадків, установлених законом» (ст. 10)[149].

Таким чином, з однієї сторони, доки не буде відповідного закону про надання правової допомоги, то виходить, і діяльність спеціалістів в галузі права є поза законом.

Окрім цього, виключення законодавцем у чинному КПК України із кола суб'єктів захисту близьких родичів та інших фахівців в галузі права, надавши таке право виключно адвокатам, є важливою гарантією забезпечення права засудженого на належну та висококваліфіковану правову допомогу, яка надається особою, що має професійні знання та навички у правовій сфері діяльності та зобов'язана зберігати у таємниці відомості, які стали їй відомі у зв'язку з виконанням функції захисника (адвокатську таємницю).

Також, закріплюючи можливість вибору захисника лише серед адвокатів, при чому лише тих, які внесені до Єдиного реєстру адвокатів України, підвищуються гарантії у разі неналежного виконання адвокатом своїх обов'язків, тобто функції захисту, притягнути його до дисциплінарної відповідальності, оскільки по відношенню до інших осіб, а саме близьких родичів або інших фахівців в галузі права механізм притягнення їх до відповідальності за неналежне надання юридичної допомоги не був визначений. Також «інші

фахівці в галузі права» в разі виконання ними функцій захисника не мають належного захисту як адвокати, які користуються гарантіями адвокатської діяльності, передбаченими у ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Разом з тим, на сьогодні вбачається деяка невідповідність норм КПК України та КВК України з приводу того, хто надає правову допомогу засудженим. Так, як вже з'ясовано, що за КПК це є лише адвокат, тоді як у ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу визначається право засудженого користуватись правовою допомогою окрім адвокатів і інших фахівців в галузі права. Очевидно законодавцем не було приведено у відповідність цю норму закону після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу або ж тут мається на увазі надання правової допомоги консультативного характеру.

Видається, що участь захисника в цій стадії провадження не є обов'язковою, і не може такою визнаватись, оскільки особа має право на залучення захисника, а може і самостійно себе захищати. Звичайно, окрім випадків обов'язкової участі захисника, яка мала б мати місце і в даній стадії, зокрема, коли в цій стадії бере участь неповнолітній засуджений чи засуджений, який внаслідок психічних чи фізичних вад (німий, глухий, сліпий тощо) не здатний повною мірою реалізувати свої права, або засуджена особа, яка не володіє мовою, якою ведеться кримінальне провадження. В цих випадках, суд повинен забезпечити обов'язкову участь захисника у кримінальному провадженні з оплатою його праці за рахунок коштів державного бюджету.

На підтвердження нашої позиції наведемо результати опитування. Так, серед опитаних засуджених лише 60% вказали на обов'язкову участь захисника при вирішенні судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, тоді як 40% вказали на необов'язковість такої участі. Тоді як серед опитаних працівників суду, прокуратури та адвокатури, 40% дали позитивну відповідь, інші 40% вважають, що участь захисника є необов'язковою, і 20% опитаних вказують на обов'язкову участь захисника лише у випадках, передбачених законом (Додаток А).

Момент залучення захисника в стадії виконання судових рішень мав би відбуватись в такому порядку: 1) особисто засудженим у разі, якщо він відбуває покарання не пов'язане із позбавленням волі; 2) близькими родичами засудженого; 3) за його заявою орган чи

установа виконання покарань повинні надати засудженому допомогу у встановленні зв'язку із захисником, якщо він відбуває покарання в місцях позбавлення волі; 4) у разі, якщо участь захисника у визначених законом випадках є обов'язковою, захисник признається судом.

Безумовно, що захисник наділяється такими ж правами що й відповідно засуджений, виправданий, особа, яка відбула покарання, особа, щодо якої вирішується питання про продовження, зміну чи припинення примусових заходів медичного характеру. Захисник в цій стадії надає цим особам правову допомогу, що охоплює широке коло питань, а саме допомогу в складанні клопотань, заяв, чи інших документів правового характеру, наданні консультацій. В цій стадії провадження, законодавець наділяє захисника правом брати безпосередню участь у розгляді судом питань, пов'язаних із виконанням судового рішення, а також оскаржувати прийняті судом рішення, ініціювати перед судом вирішення питання, що пов'язані із виконанням судових рішень та іншими правами.

Аналізуючи судову практику, слід зазначити, що захисник часто залучається до участі в стадії виконання судових рішень. Проте, як показують результати опитування працівників суду, прокуратури та адвокатури, 5% вказали, що захисники дуже часто залучаються до розгляду питань в стадії виконання судових рішень, 50% — залучаються рідко, і 45% вказали, що захисники залучаються лише за клопотанням засудженого. Окрім того, на запитання, від кого найчастіше надходять клопотання про вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, 30% опитаних вказали на захисника. Проте, наприклад, розгляд питань про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, у разі прийняття адміністрацією виправної колонії позитивного рішення за заявою засудженого про застосування до нього такого звільнення чи заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, як правило, відбувається без участі захисників [150].

Безпосередню функцію фактичного виконання вироку в аналізованій стадії здійснюють органи і установи виконання покарань. Видається, що в цій стадії їх функція розпочинається з моменту отримання відповідного розпорядження суду про виконання вироку разом із копією вироку. Відповідно до ч. 2 ст. 91 КВК України, адміні-

страція виправної колонії протягом трьох діб після прибуття засудженого до установи виконання покарань повинна повідомити суд, який постановив вирок, про приведення його до виконання і про місце відбування покарання засудженим. Така ж вимога міститься і в чинному КПК України, а саме у статті 535 КПК України, де вказано на обов'язок органів, що виконують судові рішення, повідомити суд, який постановив судові рішення, про його виконання.

Проте, окрім цих обов'язків, до обов'язків посадових і службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів входить забезпечення реалізації та захисту прав та законних інтересів засуджених і осіб, взятих під варту, вимог законодавства щодо виконання кримінальних покарань, здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання умовно-достроково та інш.

Виходячи із змісту засади публічності, вбачаємо, що діяльність органів та установ виконання покарань полягає саме у виконанні ними всіх необхідних процесуальних дій, зокрема, складання та направлення до суду відповідного клопотання про вирішення питання, пов'язаного із виконанням судового рішення, у разі, якщо існують передбачені законом підстави для такого звернення, а також підтримання такого клопотання в суді тощо. Таким чином, участь представника органу чи установи виконання покарання не обмежується лише здійсненням діяльності, пов'язаної із фактичним виконанням судового рішення.

Беручи участь у провадженні з виконання судових рішень, представник органу чи установи виконання покарань, виконує покладені на нього законом обов'язки, що впливають із самої функції цих органів чи установ. Таке розуміння змісту процесуальної діяльності дозволяє вважати представника органу чи установи виконання покарань самостійним учасником провадження, який має в кримінальному провадженні свій процесуальний інтерес, не обумовлений процесуальними вимогами інших учасників (в першу чергу, засудженого) [142, с. 83].

Представник органу або установи, що виконує покарання, належить до числа специфічних суб'єктів провадження, які не можуть брати участь в інших стадіях кримінального провадження і мають самостійний державний інтерес [142, с. 50]. Зокрема, як правильно зазначає К. К. Арушанян, специфіка його становища обумовлена не приналежністю до певного кримінального процесуального етапу,

а неможливістю відстоювання ним інших, крім кримінально-виконавчих інтересів у провадженні [142, с.85].

У науці кримінального процесуального права висловлюються погляди, що представник органу або установи, що виконує покарання, беручи участь у провадженні з виконання судових рішень, за своїм процесуальним становищем є представником, який відстоює інтереси цієї установи [151, с. 50, 152, с. 203]. Проте у юридичній літературі з цього приводу немає єдиної позиції: одні вчені зводять його до права адміністрації на ініціювання питань на стадії виконання судових рішень, інші — до обов'язку забезпечити права засудженого [153, с. 125].

Враховуючи те, що представник органу чи установи виконання покарання найкраще обізнаний про хід виконання покарання, про умови тримання засуджених, їх поведінку, дотриманням їх прав та інтересів, а також про наявність обставин, що дають підстави для звернення до суду з відповідним клопотанням, а також те, що більшість матеріалів, які необхідно подавати до суду разом із відповідним клопотанням, складаються та оформлюються саме в установі чи органі виконання покарання, (зокрема, характеристика засудженого, відомості про застосування до нього заходів стягнення чи заохочення тощо), законодавець виправдано наділяє цю особу правом ініціювати розгляд та вирішення судом питань, які виникають під час та після виконання вироку, правом безпосередньої участі у судовому засіданні, а також, видається й іншими правами, якими повинні наділятися учасники провадження в цій стадії.

На думку науковця Л. А. Шабаліної, саме наділивши ці органи та установи виконання покарання названими правами, а також здійснюючи заходи щодо підвищення професійного рівня працівників органів та установ виконання покарань та збільшення кількості працівників, які мають вищу юридичну освіту, посилюються гарантії забезпечення прав, свобод та законних інтересів засуджених в стадії виконання судових рішень. На думку цього науковця, представник органу та установи виконання покарань мав би бути обов'язковим учасником в цій стадії кримінального провадження, і тому необхідно більш чіткіше закріпити статус цього учасника, шляхом розширення його процесуальних прав, зокрема, шляхом надання йому права оскаржувати рішення, винесені судом за результатами розгляду та

вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироків, заявляти клопотання та відводи, брати участь у дослідженні матеріалів, ставити запитання учасникам судового провадження [154, с. 18].

Цілком погоджуємось із думкою цього науковця і вважаємо, що в чинному законодавстві проблема визначення процесуального статусу органу та установи виконання покарань в стадії виконання судових рішень потребує вирішення. Перш за все, цього учасника слід було б включити до переліку учасників кримінального провадження (доповнивши п. 25 ст. 3 КПК України).

Також, на наш погляд, слід було б встановити обов'язкову, а не факультативну участь представника цього органу при розгляді та вирішенні судом питань, пов'язаних із виконанням вироку у разі, якщо судом вирішується питання за їх клопотанням або їх участь є необхідною для встановлення обставин справи. Адже за чинним КПК України, неприбуття органу чи установи виконання покарань, повідомленого про час та місце розгляду відповідного клопотання не перешкоджає його розгляду.

Це підтверджується і результатами проведеного анкетування серед суддів, працівників прокуратури та адвокатури, зокрема 40% яких вказали, що найчастіше клопотання про розгляд питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, надходять до суду саме від органів та установ виконання покарань (Додаток А).

Як вже було зазначено, законодавець у параграфі п'ятому статті 72-1 чинного КПК України, серед інших учасників кримінального провадження визначає і такого учасника провадження, як представник персоналу органу пробації. Так, відповідно до положення цієї статті, представником персоналу органу пробації є посадова особа такого органу, яка за ухвалою суду складає та подає до суду досудову доповідь.

Окрім того, представник персоналу органу пробації з у разі встановлення вагітності у жінки, засудженої до громадських чи виправних робіт вносить до суду подання про її дострокове звільнення від відбування покарання з часу звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами (ч. 9 ст. 154 КВК України).

Що стосується повноважень цих органів, то слід погодитись із думкою науковця М. К. Свиридова, який пропонує наділити цього учасника кримінального провадження максимально можливим комп-

лексом прав, зокрема: брати участь у судовому розгляді, підтримувати клопотання, подавати докази, заявляти відводи, ставити питання засудженому і викликаним свідкам та іншими правами [19, с. 52].

В стадії виконання судових рішень законодавець виправдано, на нашу думку, не виключає й участі такого учасника як потерпілий. Адже його права та інтереси безпосередньо пов'язані із виконанням судового рішення (зокрема, коли йдеться про вирішення питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, про відстрочку виконання вироку, про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку тощо). Згідно із ст. 539 КПК України, потерпілий наділений правом звертатись до суду із клопотанням щодо вирішення питань, які пов'язані із виконанням вироку та безпосередньо стосуються його прав, обов'язків чи законних інтересів. Проте, на цьому, якщо виходити із норм КПК, участь потерпілого і закінчується, адже, жодної згадки про його виклик чи участь у розгляді судом цих питань немає.

Видається така позиція законодавця не є цілком правильною. Проведений нами аналіз судової практики свідчить про те, потерпілі рідко залучаються до участі у розгляді питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, і це пояснюється також тим, що ці питання, як правило вирішуються або за місцем відбування засудженим покарання або за місцем проживання засудженого і лише в деяких випадках судом, який постановив вирок.

В той же час, обов'язкове залучення потерпілого, на наш погляд, значно б ускладнювало процес розгляду питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, оскільки це могло б призвести до невинуватеного затягування такого розгляду, тим більше, що думка потерпілого з приводу того чи іншого питання немає для суду вирішального значення. Звичайно, в тому випадку, коли відповідне клопотання до суду подано самим потерпілим, то слід забезпечити його обов'язкову участь у судовому розгляді (в тому числі за допомогою відеоконференцзв'язку), з метою забезпечення його права висловлювати свою думку з приводу вирішення того чи іншого питання, давати пояснення щодо відомих йому обставин, що мають значення для вирішення того чи іншого питання, оскаржувати прийняті рішення та інш. Що стосується інших питань, то участь потерпілого не пови-

нна бути обов'язковою, проте, він повинен обов'язково повідомлятися про час та місце судового розгляду, а також про винесене судом рішення, у разі, якщо він не був присутній під час судового розгляду.

Важливу роль в стадії виконання судових рішень виконують такі учасники, як представник лікарської комісії та служби у справах дітей, адже саме вони надають необхідний обсяг інформації для правильного вирішення судом того чи іншого питання (наприклад питання про звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою). Це означає, що вони повинні обов'язково залучатися до участі в цій стадії коли йдеться про вирішення клопотань, які підлягають погодженню з службою у справах дітей або до суду направлено клопотання про застосування до засудженого примусового лікування чи його припинення на підставі висновку лікарської комісії. Представники вищеназваних органів мають своїм обов'язком з'явитися до суду за викликом та давати пояснення з приводу питань, що розглядаються.

З огляду на вищенаведене, вважаємо, що законодавче положення (ч. 5 ст. 539 КПК України) про те, що суд лише повідомляє про час та місце розгляду клопотання (подання) представників названих вище органів, у разі, якщо судом розглядається погоджене із ними клопотання або ж на підставі наданого ним висновку, слід було б змінити, встановивши обов'язкову участь представників названих вище органів в судовому засіданні при розгляді судом зазначених вище питань.

Окрему увагу слід приділити питанням участі та ролі спостережних комісій в цій стадії. Кримінально-виконавчий кодекс України (ст. 25), передбачає участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених, і саме організацію цієї роботи покладено на спостережні комісії. Саме цей орган зобов'язаний здійснювати громадський контроль за дотриманням прав і свобод засуджених під час відбування ними покарання. Звичайно, що подібні функції спостережних комісій не підміняють діяльність правозахисних організацій і адвокатських об'єднань, проте, роль цього органу не повинна применшуватись під час фактичного виконання вироку.

В даний час існує суперечність у законодавстві щодо обсягу повноважень спостережних комісій. Так, згідно п. п. 4.2 Положення про спостережні комісії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р., спостережні комісії разом з орга-

нами і установами виконання покарань вносять до суду за місцем відбування покарання засудженими особами подання щодо: умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким; звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років [155].

Згідно функції цієї комісії, до її виключної компетенції належить внесення до суду спільного з адміністрацією органів чи установ виконання покарань подання про застосування до засуджених умовно-дострокового звільнення від подальшого відбування покарання (ст. 81 КК України), заміни не відбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК України) та звільнення від подальшого відбування покарання вагітних жінок і жінок, котрі мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК України). Дійсно, згідно із положеннями ст.ст.407 та 407-1 КПК 1960 року, які регламентували процесуальний порядок розгляду цих питань судом, підставою для такого розгляду була лише наявність такого спільного подання. Отже, відмова спостережної комісії у внесенні такого спільного подання з тих чи інших причин, взагалі унеможливила розгляд судом відповідного питання по суті. Якщо причини для такої відмови були безпідставними, то це істотно порушувало права та законні інтереси засуджених.

Згідно чинного КПК України 2012 року, суб'єктом звернення до суду із відповідним клопотанням законодавець називає лише орган та установу виконання покарань. Водночас, законодавець у ч. 5 статті 539 КПК України закріпив обов'язок суду повідомляти спостережну комісію про час та місце розгляду відповідного клопотання (подання), яке пов'язано із виконанням вироку. А у ч. 10 ст. 154 КВК України вказано на необхідність внесення спільного подання органу чи установи виконання покарань та спостережної комісії для розгляду питання про звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох років.

Тут цілком погоджуємось із думкою науковця А. П. Геля, який вважає, що у разі, якщо засуджений буде представлений адміністрацією органу або установи виконання покарань до суду без достатніх на те підстав, передбачених у нормах ст. 81, 82, 83 КК України, то відповідним чином відреагувати на це зобов'язані уповноважені державні органи [156].

Зокрема, органи прокуратури можуть і зобов'язані відреагувати на незаконне або необґрунтоване рішення адміністрації цього органу або установи, або суд як єдиний орган, до компетенції якого належить вирішення цього питання по суті, який може відмовити в задоволенні клопотання засудженого про застосування до засудженого відповідного інституту в порядку, передбаченому законом. Якщо ж у внесенні спільного подання до суду відмовляє спостережна комісія, то вона, фактично перебирає на себе функцію органів прокурорського нагляду або підміняє собою суд, оскільки прийняття нею такого рішення унеможливорює розгляд питання по суті.

У таких випадках можемо мати парадоксальну ситуацію, коли адміністрація органу або установи виконання покарань, яка ретельно вивчає особу засудженого, його поведінку та ставлення до праці протягом тривалого часу, доходить висновку, що засуджений довіє своє виправлення (або став на шлях виправлення) і пропонує звільнити засудженого від подальшого відбування покарання або істотно зменшити встановлені щодо нього вироком суду правообмеження, а спостережна комісія як орган, який покликаний здійснювати контроль за дотриманням прав і законних інтересів засуджених, навпаки може перешкоджає цьому процесу [156].

Тим більше, що спостережні комісії не в змозі повно й всебічно вивчити особу засудженого (як це повинна робити адміністрація органу або установи виконання покарань), а отримують всю інформацію про особу засудженого, його поведінку під час відбування покарання, як правило, виключно з документів, наданих адміністрацією, або зустрічей із засудженим, які, як правило, відбуваються лише на засіданні відповідної комісії.

Однак, з метою об'єктивного, повного та всебічного з'ясування обставин, що повинні бути встановлені при вирішенні питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, і насамперед тих, які стосуються забезпечення прав та законних інтересів засуджених, слід, на наш погляд, забезпечувати участь представників спостережних комісій при розгляді судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у разі, якщо такі питання стосуються прав та законних інтересів засуджених.

У разі, якщо під час виконання судового рішення виникає необхідність розглянути питання про продовження, зміну чи припинен-

ня примусових заходів медичного характеру, на цій стадії з'являється ще один учасник — представник медичного закладу (лікар-психіатр), в якому тримається особа, щодо якої застосовані такі заходи. Відповідно, такий представник наділяється правом звертатись до суду із відповідним клопотанням, брати участь в такому розгляді, обґрунтовувати необхідність зміни або припинення застосування таких примусових заходів та іншими правами.

Суперечливим та малодослідженим у науці кримінального процесуального права залишається і питання щодо статусу та функцій прокурора в аналізованій нами стадії. Так, Конституція України (ст.121) покладає обов'язок на прокурора здійснювати нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Крім того, з врахуванням вимог законодавчих актів, Закону України «Про прокуратуру» (ст.ст.2, 26), прийнятому 14.10.2014 року та Наказу Генерального прокурора України № 161 від 20.04.2016 року «Про організацію діяльності прокурорів з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян», прокурор наділяється наступними повноваженнями: Основними завданнями діяльності на цьому напрямі визначити забезпечення нагляду за додержанням: 1) прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства і держави при виконанні покарань та інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи, відповідно до законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 2) законодавства щодо запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню із затриманими, взятими під варту та засудженими; 3) визначених законодавством вимог режиму, порядку та умов тримання затриманих осіб, а також осіб, до яких застосовано запобіжні заходи: тримання під вартою; поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають їх небезпечну поведінку; 3) встановлених законодавством вимог режиму, порядку та умов тримання осіб, до яких застосовано інші заходи примусового характеру; 4) визначених законодавством вимог режи-

му, порядку та умов тримання, а також відбування покарань засудженими; 5) законодавства при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; 6) законодавства під час здійснення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України; 7) Законодавства при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення [157, 158].

В умовах незалежної України захист прокуратурою прав і свобод людини і громадянина став набувати все більшого значення. Так О. Р. Михайленко стверджує, що «нагляд прокурора набуває особливого значення з тим, щоб безпідставно не обмежувалися права, свободи, гарантії та законні інтереси громадян» [159, с. 156].

У конституційно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод громадян України, важливу роль відіграють усі контрольно-наглядові органи, особливо прокуратура, оскільки вони мають великий напрацьований досвід в охороні та захисті прав та свобод людини [160, с. 71]. Як зазначив В. М. Трубников, «прокурори повинні стати основним, головним гарантом захисту прав і законних інтересів осіб, які відбувають кримінальне покарання» [161, с. 100].

Також виходячи із змісту засади публічності, прокурор в цій стадії провадження має своїм обов'язком у будь-якому випадку виявлення порушень під час виконання судових рішень, наданими йому законом способами усувати ці порушення. Так, наприклад, здійснюючи перевірку законності при відбуванні покарання в місцях позбавлення волі, прокурор, встановивши підстави для умовно-достроково звільнення засудженого від відбування покарання або про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, повинен звернутись до суду із відповідним клопотанням про вирішення цього питання. Так само прокурор повинен і вчинити, виявивши підстави для застосування до засуджених примусового лікування або про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вищою інстанцією.

Правильно, на наш погляд свого часу науковець Б. М. Спиридонов зазначав, що органи прокуратури зобов'язані забезпечити такий нагляд за законністю виконання покарання, щоб жодне порушення законності в процесі відбування покарання не залишилось непоміченим та не усуненим і щоб питання про відповідальність засу-

джених, які допустили порушення закону вирішувалось на підставі закону [19, с. 9].

Досліджуючи сутність та специфіку функцій, які здійснює прокурор у кримінальному провадженні, необхідно враховувати, на якій стадії кримінального провадження здійснюються відповідні повноваження прокурора, яким є об'єкт спрямування діяльності прокурора та яким є обсяг повноважень прокурора на відповідній стадії.

Так, аналізуючи статус прокурора в стадії виконання судових рішень, можна зустріти думку науковців про те, що в цій стадії прокурор виконує функцію державного обвинувачення. Зокрема, науковець О. О. Тушев зазначив, що державне обвинувачення на вказаній стадії може здійснюватись прокурором при підтриманні клопотання, спрямованого на недопущення незаконного покращення становища засудженого, а також накладення на нього додаткових стягнень [162, с. 197]. Аналогічну позицію відстоює і науковець К. К. Арушанян, яка вказує, що кримінальне переслідування в повному обсязі може здійснювати лише прокурор, у зміст діяльності якого входить не лише викриття винних та притягнення їх до відповідальності, а й сприяння застосуванню до них справедливого покарання. Тому, на її думку, прокурор у кримінальному провадженні з виконання судових рішень виконує функцію державного обвинувачення, шляхом висловлення думки щодо виконання конкретного вироку [163, с. 7].

Однак, вважаємо, що з таким твердженням не можна погодитись з наступних підстав. Що стосується поняття «обвинувачення», то юридичний словник визначає його як діяльність (функцію) уповноважених законом органів (в тому числі і прокурора), зміст якої полягає в доведенні винуватості особи, притягнутої до кримінальної відповідальності як обвинуваченої (підсудної), завдання якої збігаються із завданнями кримінального судочинства [164, с. 473]. Також у КПК України (п. 3 ст. 3) законодавець дає визначення поняття «державне обвинувачення», визначаючи його як процесуальну діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [4].

Отже, виходячи із вищенаведеного, можна стверджувати, що діяльність прокурора в стадії виконання судових рішень у кримінальному провадженні не носить обвинувальний характер, оскільки

в цій стадії рішення суду набрало законної сили, тобто мета правосуддя досягнута, вину особи у вчиненні кримінального правопорушення доведено, кримінальна відповідальність забезпечена.

Окрім того, в даній стадії кримінального провадження, законодавець у переліку осіб, яким надано право на звернення до суду з клопотанням про розгляд питань, пов'язаних із виконанням вироку вказує і прокурора, причому не лише з питань, які пов'язані з погіршенням становища засудженого. Тобто, в такому випадку, прокурор, будучи ініціатором, зокрема клопотання про застосування до особи умовно-дострокового звільнення від відбування покарання в інтересах засудженого, не може одночасно виступати обвинувачем. Науковець В. П. Корж з цього приводу також зазначає, що «процесуальна діяльність прокурора, як суб'єкта кримінального переслідування, завершується саме на стадії виконання покарання» [165, с. 90].

Аналогічну думку підтримував і М. В. Косюта, який зазначав, що державне обвинувачення є функцією прокурора тільки у вигляді його підтримання перед судом, позбавляючи таким чином прокурора функції державного обвинувачення як елемента кримінального переслідування на інших стадіях кримінального провадження [166, с. 75].

Однак, можна зустріти і протилежну думку науковців, зокрема Б. М. Спиридонова, який вважав, що прокурор в стадії виконання судових рішень у кримінальному провадженні здійснює функцію нагляду [167, с. 60]. Так, дійсно, можна погодитись, оскільки дана стадія кримінального провадження найбільш тісно пов'язана із фактичним виконанням судового рішення, то свою діяльність прокурор на цій стадії здійснює в межах функції нагляду, оскільки згідно із п. 4 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 року, на прокуратуру покладається функція нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [77].

Звичайно, в даному випадку мова не йде про здійснення нагляду прокурора за судом, адже таке твердження суперечило б правовій природі судової влади, як незалежної і самостійної гілки державної влади, яка здійснює свою діяльність без втручання будь-яких осіб, органів чи установ. Крім того, у чинному КПК України законодавцем виключена норма, яка містилась у статті 25 КПК 1960 року,

і яка визначала обов'язок прокурора в усіх стадіях кримінального провадження своєчасно вживати передбачених законом заходів до усунення всяких порушень закону, від кого б ці порушення не виходили. Отже, цим самим законодавець наголосив на тому, що у судових стадіях кримінального провадження прокурор безпосередньо не здійснює функції нагляду, зокрема за судом.

З цього питання існує думка, що в кримінальних процесуальних провадженнях, не пов'язаних з викриттям особи у вчиненні злочину і призначенням йому покарання, прокурор здійснює нагляд, проте об'єктом такого нагляду є не діяльність суду (або сам суд), а стан законності, а висновки прокурора з цих питань, мають лише рекомендаційний характер [168, с. 27].

Так, в даній стадії прокурор лише відстоює інтереси держави та суспільства, які полягають в ізоляції засуджених, що не виправились, так і законні інтереси засуджених, які полягають, зокрема, у сприянні звільненню засудженого від покарання, за наявності для цього підстав. Реалізація прокурором цієї функції можлива лише шляхом сприяння конкретному засудженому у відстоюванні його особистих інтересів. Однак, слід розуміти, що прокурор не захищає конкретних засуджених, а лише забезпечує дотримання законності і правопорядку в стадії виконання судових рішень, реалізуючи цим самим публічну функцію. Саме тому, прокурор повинен оцінити можливість прийняття рішення з позиції забезпечення як суспільних (державних) інтересів, так і інтересів засуджених, і за результатами оцінки реалізувати на цій стадії кримінального провадження його публічну функцію [169].

Підтримуючи думку науковця В. П. Корж, вважаємо, що прокурор у кримінальному провадженні при вирішенні судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень є гарантом захисту публічних інтересів, а також є гарантом прав та законних інтересів учасників провадження, в тому числі і на стадії виконання судових рішень [165, 81]. Деякі науковці, зокрема, В. М. Куц вказують, що прокуратура є органом державної влади, що доповнює судові функції, допомагає суду в забезпеченні законності та справедливості, захищає у суді державні інтереси та інтереси окремих громадян у визначених законом випадках [168, 28].

В кримінальному процесуальному законодавстві України статус та функції прокурора в стадії виконання судових рішень у кримі-

нальному провадженні не достатньо визначенні, оскільки залишається незрозумілим момент вступу прокурора у правовідносини на цій стадії та його повноваження.

Виходячи із норм КПК України існують дві форми вступу прокурора у провадження в цій стадії: 1) коли прокурор самостійно звертається із поданням про вирішення того чи іншого питання; 2) коли прокурор залучається судом до розгляду справи. Так, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (ч. 1 ст. 539) містить норму, яка вказує, що прокурор може ініціювати розгляд питань, які виникають під час та після виконання вироку. Йдеться про випадки, коли в ході здійснення нагляду за виконанням судових рішень, прокурор з'ясовує, що існують обставини, які вимагають звернення до суду з метою захисту інтересів суспільства чи особи зокрема [4].

У випадку, коли до суду звертається з клопотанням інший учасник провадження, законодавець визначає, що суд викликає прокурора у судові засідання. Як вже було зазначено щодо засудженого, виходячи із норми КПК України, що стосуються виклику осіб у судові засідання, видається, що участь прокурора є обов'язковою, однак із положення ч. 5 ст. 539 КПК про те, що неприбуття в судові засідання прокурора, який був належним чином повідомлений про місце та час розгляду клопотання (подання), не перешкоджає проведенню судового розгляду, крім випадків, коли його участь визнана судом обов'язковою або він повідомив про поважні причини неприбуття вбачається позиція про факультативну участь прокурора [4]. При цьому вирішення питання про обов'язковість участі прокурора винесено законодавцем на розсуд суду.

Отже, прокурору відведено пасивну роль. Підтримуючи таку позицію законодавця, науковець О. В. Воронін також вказує на факультативну участь прокурора, обґрунтовуючи це тим, що лише суд є активним у дослідженні питань, пов'язаних із виконанням вироку [169, с. 77]. Проте, з такою позицією погодитись не можна, оскільки це суперечить засаді змагальності та призначенню суду як органу правосуддя.

В зв'язку із цим, вважаємо, що в КПК України необхідно чітко зазначити про обов'язкову участь прокурора при вирішенні судом всіх питань, пов'язаних із виконанням судових рішень. До прикладу, кримінальне процесуальне законодавство інших держав по-різному

підходить до питання участі прокурора в стадії виконання судових рішень. Так, згідно КПК Російської Федерації його участь в цій стадії є також факультативною, оскільки, вказано, що в судовому засіданні може брати участь прокурор (ст. 399 КПК РФ) [140]. Аналогічною є позиція законодавця і у КПК Азербайджанської Республіки [32].

Законодавство республіки Білорусь, як і українське, не визначає правового статусу прокурора на стадії виконання судових рішень, а тільки встановлює обов'язкову його участь у судовому засіданні при вирішенні питань, пов'язаних зі зверненням судових рішень до виконання, а також здійсненням превентивного нагляду (ч. 1 ст. 402-2 КПК РБ). Так, за КПК Республіки Білорусь, прокурор, беручи участь у судових засіданнях, висловлює свою думку шляхом надання свого висновку по суті розглядуваних питань перед видаленням судді до нарадчої кімнати для винесення постанови (ч. 13 ст. 402-2 КПК РБ) [50]. Згідно КПК Республіки Молдова, при розгляді питань, пов'язаних із виконанням вироку участь прокурора є обов'язковою (ст. 470-472) [51].

За законодавством Грузії та Вірменії, участь прокурора в стадії виконання судових рішень взагалі не передбачається [170; 114]. В Кримінально-процесуальному кодексі Албанії міститься розділ 9 під назвою «Egzekutimi vendimeve» тобто «Примусове виконання рішень». Значна роль в цій стадії відводиться саме прокурору, адже він звертає вирок до виконання і контролює його виконання. І саме прокурор письмово повідомляє суд, який виніс рішення про початок його виконання [29]. Так, і у Німеччині, у Кримінально-процесуальному кодексі, прийнятому 1 лютого 1877 р., де стадія виконання судових рішень регламентується книгою сьомою Кримінально-процесуального кодексу під назвою «Виконання вироку та витрати провадження», міститься правове положення, згідно якого виконання вироку здійснюється прокуратурою на підставі завіреної копії резолютивної частини вироку, тобто за КПК Німеччини прокуратура є суб'єктом виконання вироку (ст. 451 КПК) [30].

А в деяких державах на прокуратуру взагалі покладено обов'язок здійснювати контроль за зверненням судового рішення до виконання. Так, згідно Закону «Про прокуратуру» Республіки Молдова від 25.12.2008 р. (ст. 16), прокурор здійснює контроль за зверненням до виконання судових рішень [171]. Згідно Закону Португаль-

ської Республіки «Про статут служби публічного представництва» від 15.10.1986 року, забезпечення виконання рішень трибуналів та набрання ними законної сили покладається на службу публічного представництва [172]. Пункт 9 ч. 1 ст. 3 Закону Королівства Іспанії «Про статут служби державного представництва» від 30.12.1981 р., передбачає, що служба державного представництва контролює виконання судових рішень, які позначаються на публічних та суспільних інтересах [173]. Отже, участь прокурора при вирішенні питань, пов'язаних із виконанням судових рішень повинна бути обов'язковою.

В цьому питанні погоджуємося з думкою науковця Б. М. Спиридонова в тому, що прокурор повинен також слідкувати за тим, щоб були забезпечені права засудженого під час судового розгляду, зокрема щодо вирішення судом клопотання засудженого про допуск захисника до участі у судовому засіданні при розгляді питань, пов'язаних із виконанням судового рішення та інші його права. З цією метою, прокурор повинен бути наділений правом розгляду заяв і скарг засуджених, опротестування незаконних наказів, розпоряджень і постанов адміністрації установ виконання покарань, у яких засуджені відбувають покарання, установ для примусового лікування і перевиховання засуджених, а також вимагати надання пояснень від посадових осіб цих органів та установ з приводу допущених порушень закону. З питань, які обговорюються на судовому засіданні при вирішенні питань, пов'язаних із виконанням судових рішень прокурор повинен давати свій обґрунтований висновок [167, с. 27].

На обов'язковій участі прокурора в цій стадії провадження вказали і 85% опитаних працівників прокуратури, суду та адвокатури. Тоді, як лише 15% вказали, що неявка прокурора не перешкоджає розгляду справи. Окрім цього, 20% опитаних працівників суду вказали, що найчастіше подання про розгляд питань, пов'язаних із виконанням судових рішень надходять від прокурора (Додаток А).

З огляду на це, пропонуємо внести доповнення до ст. 539 КПК України шляхом закріплення обов'язкової участі прокурора при вирішенні судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень (Додаток Б).

Окрім цього, аналізуючи статистичні дані, надані Генеральною прокуратурою України на поданий нами запит про кількість заявлених прокурорами подань (в порядку ст. 539 КПК України) щодо вирі-

шення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень за період 2011-2013 років, а також стан дотримання законності при виконанні судових рішень у кримінальних справах та при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (чи спостерігались порушення прав засуджених, та в чому вони полягали, і які методи реагування та усунення були застосовані), встановлено наступне. Так, вбачається, що: у 2011 році прокурорами прийнято участь у розгляді судом 97174 заяв (подань), пов'язаних із виконанням вироків, відповідно до ст. 411 (КПК України 1960 року); у 2012 році прокурорами прийнято участь у розгляді судом 61157 заяв (подань), пов'язаних із виконанням вироків відповідно до ст. 411 (КПК України 1960 року) та 1609 клопотань (подань) відповідно до ст. 539 (КПК України 2012 року); за 9 місяців 2013 року прокурорами прийнято участь у розгляді судом 3986 заяв (подань), пов'язаних із виконанням вироків відповідно до ст. 411 (КПК України 1960 року) та 41949 клопотань (подань) відповідно до ст. 539 (КПК України 2012 року).

Також, упродовж 2011-2013 років органами прокуратури України на усунення порушень законів, допущених при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних із обмеженням особистої свободи громадян, внесено 30498 документів реагування (2011 року — 12870; 2012 року — 10583; 9 місяців 2013 року — 7045).

1.3 Генезис стадії виконання судових рішень у кримінальному провадженні

Аналізуючи історичні джерела щодо функціонування правової системи стародавніх народів, вбачаємо, що інститут виконання судових рішень у кримінальному провадженні має довгий період розвитку. Проте, звичайно, у різні історичні періоди він набував різної форми, а також мав різні назви. Власне про існування окремих рис інституту виконання судових рішень може говорити вивчаючи історію стародавніх народів ще у період до н.е. Так, у кожній з тогочасних держав обов'язково існували органи судової влади і так звані «органи по підтримці правопорядку». Наприклад, в Єгипті на чолі всієї судо-

вої організації стояв цар, як верховний носій вищої судової влади, який міг особисто вирішити будь-яку справу та відмінити будь-яке рішення, і саме до нього могли звертатися із проханням про помилування всі вільні громадяни. Тоді, як на поліцейський апарат було покладено обов'язок карати смертю за певні злочини. В Стародавній Індії правом судити, а також і карати був наділений лише Цар, тому вища судова влада належала йому. Проте вже тоді існували праобрази інституту заміни покарання більш м'яким. Так, заміна смертної кари альтернативними покараннями залежала від майнових статків засудженого. Наприклад, вища міра покарання могла бути замінена в ряді випадків виплатою вищого штрафу, що власне ставило злочинців в нерівне становище [174, с. 77].

В Китаї ж було спеціальне судове відомство в імперії Цинь на чолі з тинвеем і провінційними суддями. Провінційний суддя був одночасно і начальником в'язниці в окрузі. Судове відомство (тобто «відомство покарань») суворо стежило за застосуванням кримінальних законів [176, с. 230].

В спартанському суспільстві як і в давньосхідних державах, судова влада тісно пов'язувалась з адміністративно-політичною і здійснювалася одними і тими ж органами. Так, здійснення правосуддя в кримінальних провадженнях вважалось функцією «герусії», тобто ради старійшин, однак фактично воно здійснювалось «ефорами», які могли судити та карати одноосібно, а влада їх була необмеженою [176].

Схожою на спартанську була і судова влада в Римі. У період утворення держави злочини проти Римської держави розглядалися царем. Розправа над рабами чинилася їх господарями, але нерідко покарання рабів здійснювалися особливими служителями поліції безпеки, що знаходилися в розпорядженні трьох магистратів. Також для цього існували посади спеціальних виконавців — *liktor* (особа, яка здійснювала смертний вирок над римськими громадянами), *carnifex* (особа, яка здійснювала смертний вирок іноземцями та рабами), які у своїй діяльності керувалися письмовим документом, наданим їм судом [177, с. 148].

В римському судочинстві після завершення розгляду справи, але ще до оголошення вироку, особі могла бути призначена відстрочка — в цей час обвинувачений сам міг залишити місто, проте тим самим визнавши себе винуватим. Після проголошення вироку, покарання

негайно приводилося у виконання. Від негайного виконання покарання звільнялися тільки вагітні жінки. При засудженні на страту могла бути надана відстрочка в 10 днів, адже передбачалося, що за цей час особа може сама себе вбити, що могло хоч частково зняти ганьбу із прізвища. Приведення вироку до виконання було обов'язком обвинувачів, зокрема їм видавались спеціальні накази на ім'я уповноважених магістратів міста [178, с. 119].

Згадка про виконання судових рішень містилась і у Законах Дванадцяти таблиць (лат. *duodecim tabularum*), які були створені у 451-450 до н.е. у Стародавньому Римі, і були першими друкованими законами. Так, відповідно Таблиці I-III регулювали процесуальне право (I — запрошення на процес, II — види позовів та скарг, III — виконавче право). Зокрема, в них вказувалось на те, що «нехай будуть дані боржнику 30 пільгових днів після визнання ним боргу або після постанови проти нього судового рішення. Після закінчення зазначеного терміну нехай позивач накладе руку на боржника і нехай веде його до суду для виконання рішення. Якщо боржник не виконав добровільно судового рішення і ніхто не звільнив його від відповідальності, то стягувач (потерпілий) повинен привести його до себе та накласти на нього кайданки вагою не менше або якщо забажає то і більше як 15 фунтів» [179, с. 5]. Отже, як бачимо, якщо особа визнавалась винуватою, то як наслідок повинна була сплатити компенсацію, проте все ж таки найчастіше використовувалось таке покарання, як смерть, окремими способами виконання якого були спалення (у разі звинувачення у підпалі), скинення з Тарпійської Скелі (за лжесвідчення), побиття до смерті, повішення, відтинання голови тощо. Також в окермих історичних джерелах збереглись відомості про такий спосіб покарання як звязування та кидання злочинця у мішку в море, яке застосовувалось за вбивство близьких родичів. Проте, оскільки це було неофіційним покаранням, то як альтернативу йому обвинувачений міг обрати вигнання, яке означало, що особа втрачає своє громадянство, свободу та нерухоме майно, а також не може повернутись до Риму, оскільки в такому випадку громадяни мають право вчинити над ним розправу.

В Афінах правом помилування, покарання, затримання громадян і негромадян Афін наділялись посадові особи (магістрати), зокрема архонти, а також їх підлеглі — писарі, реєстратори, судові виконав-

ці, функції яких виконували раби або відпущені на волю. Так, вбивця міг уникнути покарання, добровільно відправившись у вигнання. Однак, у разі повернення, він вважався таким, що стоїть поза законом та міг бути одразу вбитий безкарно. При цьому засуджений міг виконати вирок сам, прийнявши отруту, а іноді для цієї ж мети йому пропонували на вибір меч або мотузку [180, с. 94]. Загалом у афінському процесуальному праві існували такі форми покарання, як забити до смерті (наприклад закидати камінням); скидання кривдника зі скелі; прив'язування його до стовпа так, щоб він повільно вмирав, а публіка в той час знущала з нього; так зване «пожертвування кривдника богам», тобто ритуально проклинаючи його або забороняючи членам громади будь-яке спілкування з ним тощо.

Згадки про виконання судових рішень містились і в таких кодифікованих актах, як 1) «Вічному едикті» (Постійному едикті), розробленому відомим юристом Сальвієм Юліаном у II ст. (близько 125-128 рр.), який був фактично кодифікацією преторського права, і в якому власне частина третя якраз і містила постанови про судові рішення та їх виконання [181]; 2) Салічна правда (приблизно V ст. (486-496 рр.), яка складалася з 65 глав-титулів, кожний із яких присвячувався певному юридичному питанню. Так, виконання судового рішення було справою обвинувача. Крайнім засобом до примусового виконання рішення було позбавлення винуватого так званого «королівського заступництва», тобто кожному, хто давав засудженому помешкання і їжу, загрожував великий штраф [182]; 3) «Василики» або «Базиліки» (складені близько 890 р. під керівництвом видного юриста Симбація), які склалися з 8 томів у 60 книгах, зокрема в книзі IX яких і розміщені були окремі питання процесуального права, зокрема судового розгляду, судового рішення та його виконання [183, с. 56]; 4) Кодекс Тайхо (укладений у 701 році), у структурі якого є 6 томів кримінального права. Зокрема розділ XII називався «Кримінальний закон про судові вирoki», проте його текст не зберігся. Тоді, як ст. 19 розділу I який мав назву «Кримінальний закон про покарання» містить згадку про призупинення виконання вироку при наявності тяжкохворого родича [184].

Риси вітчизняного інституту виконання судових рішень у кримінальному провадженні проглядаються з часів Київської Русі. Так, В. Т. Маляренко, проводячи аналіз судочинства на Русі в 882-980 рр.,

зазначає, що процес становлення та розвитку права відбувався дуже динамічно, значна частина права отримала писемне закріплення у літописах і збірниках права, а інша частина продовжувала існувати у формі усного звичаєвого права [62, с. 47].

Зі свого боку І. В. Петров зазначає, що з самого початку існування Русі на її території діяли норми права, що регулювали порядок здійснення судочинства. Для цього періоду характерним є те, що давньоруський процес представляв собою не хаотичне нагромадження суперечливих процесуальних норм, а спирався на цілу групу основоположних правових ідей, таких як: презумпція невинуватості; здійснення суду на основі змагальності і відносної рівноправності сторін; обов'язкове виконання рішень і вироків суду; відповідність суспільної небезпеки злочинного діяння призначеному покаранню тощо [185, с. 289].

Так, першою пам'яткою письмового права Давньоруської держави стала Руська Правда (XI-XIII ст.). Судочинство у часи Київської русі мало свої характерні особливості, в тому числі ті, які стосувались безпосередньо виконання судових рішень. Так, перш за все слід вказати, що рішення суду проголошувалось в усній формі для всіх присутніх. Оскільки в той період не існувало інституту апеляційного оскарження, а також не згадується і про повторний розгляд справи за скаргою незадоволеної сторони, тому вирок виконувався негайно. У цій законодавчій пам'ятці злочини називаються «образою», під якою розуміють будь-яке правопорушення проти суспільного ладу, що виявилось насамперед у нанесенні потерпілому фізичної, матеріальної або моральної шкоди.

Для виконання низки судових рішень з'являються такі судові посадовці, як «тіун», «мечник», «датський вірник», «метельник», «ябедник», «отрок» та інші. Всі вони займалися забезпеченням діяльності суду та виконанням його рішень. Кожен з них мав свою певну спеціалізацію. Наприклад, «мечники» виконували функції судового виконавця, разом з «датськими вірниками» були присутні при так званому „випробуванні залізом”, отримуючи за це платню [186, с. 158]. Окрім цього, статті Руської правди вказували скільки грошей за яке покарання вони отримували [187, с. 380].

Виходячи із аналізу норм «Руської Правди» вбачається, що ієрархія засобів покарання формувалася з урахуванням соціального становища

як потерпілого, так і злочинця. Отже, переважним видом покарання згідно з «Руською Правдою» було грошове стягнення з майна злочинця, яке складалося з двох частин: одна частина вилучалася на користь князя, а друга була компенсацією за заподіяну злочином шкоду, і відповідно надходила потерпілій стороні. Згідно «Руської правди» вищою мірою покарання був так званий «потік і розграбування». Це покарання призначалось за три види злочинів: убивство в розбої, конокрадство, підпал будинку, і полягало в тому, що злочинець, в якого конфісковували все майно міг бути вигнаний разом із жінкою й дітьми з общини, що власне в тогочасних умовах життя прирікало їх на загибель або на перехід у положення рабів. «Отже, в цей період, на думку С. Белікової відбувається започаткування виокремлення спеціальних органів публічної державної влади, на які покладається як основна функція виконання судових рішень» [188, с. 115].

Протягом другої половини XIV– першої половини XVI ст. суди, які функціонували на українських землях, що знаходилися у складі Великого князівства Литовського, керувалися при розгляді справ спочатку нормами звичаєвого права, Руської правди, а згодом великокнязівським законодавством — першим збірником литовського кримінального і кримінально-процесуального права — Судебником Казимира IV 1468 р., а також статутами, збірниками магдебурзького права. Зокрема в Судебнику великого князя Казимира 1468 року містились окремі норми, що стосувались покарання [189, с. 56].

У Судебнику Великого князя Івана III 1497 р. теж проявляються ознаки інституту виконання судових рішень у кримінальних справах. Так, рішення суду (вирок) не могло бути оскаржене, і виконувалося самими органами судової влади [190, с. 72]. Також згадується про спеціально уповноважену особу — «праветчика», яка і виконувала вирок суду.

Згідно цього Судебника якщо відповідач не виконував рішення суду, то його ставили на «правеж», зокрема «обвиненных к платежу выводили перед приказ разутых пред тем, как судьям надлежит в приказ приезжать, а спускали с правежа, как судья выедет. У каждого обвиненного стоял по сторону пристав с прутом, и бил вдоль по ноге так крепко, как ему от истца или ответчика, за труд заплачено; следственно одни на правеже стоя, бою не чутсвоули, другие были изувечены» [191, с. 371].

Найбільш докладно у зазначений період, питання процесуального права вирішувалися у Першому Статуті Великого князівства Литовського 1529 р. Так, статут містив ряд статей, які регламентували сам судовий процес, а також підвищував відповідальність за невиконання рішення суду [192, с. 100]. Тоді, як у Литовському Статуті 1588 року, у розділі XI передбачалась заміна судом покарання, якщо злочинець ухилився від його виконання, чинив опір чи переховувався від виконання вироку іншим покаранням, або здійснювалася процедура «виволання», яка полягала в позбавленні громадянських прав і конфіскації майна винного. В той же час виникає перший відокремлений орган виконання рішень і забезпечення діяльності земських судів, функції якого були покладені на возного, який поєднував слідчі, посвідчувальні, виконавчі та забезпечувальні функції.

Саме Литовські статuti стали джерелом Соборного уложення 1649 року, у якому містилось положення про відстрочку виконання вироку вагітним жінкам, зокрема «А которая жонка приговорена будет к смертной казни, втепory она будет беременна, и тоя жонки, покаместа она родит, смертию не казнити, а казнити ея втепory, как она родит, а до тех мест держати ея в тюрьме, или за крепкими приставами, чтобы она не ушла» [193].

У добу Гетьманщини в Україні окремі елементи стадії виконання судових рішень простежуються у гетьманських універсалах початку XVII ст. Так, в Українській козацькій державі судовий процес завершувався читанням судової постанови. Вироки у кримінальних справах називались декретами. Провадження, за яким вимоги, що знайшли своє вираження у судових декретах, доводились за допомогою органів влади до повної реалізації, називалось виконанням вироку або езекуцією [194, с. 562]. Так, Гетьман мав право помилувати засудженого чи звільнити від подальшого відбування покарання [195, с.27]. Проте, в більшості випадків діяльність щодо фактичного виконання вироку на території Гетьманщини покладалась на суд. У справах, де не допускалася апеляція, судові рішення виконувалася негайно, про що й вказувалася в самому його змісті. В більшості випадків це стосувалось спростування наклепу самим обвинуваченим, вигнання з міста або побиття, а також ув'язнення засудженого.

Безпосередньо судові вироки виконував кат, або як тоді називали „містр”, при необхідності судовий орган міг залучати міських слуг

чи козаків [196, с. 396]. Іноді допоміжними особами при виконанні вироків виступали і самі засуджені, один з яких погоджувався виконати кару над іншим [194, с. 563]. У судовій практиці Гетьманщини часто траплялися випадки помилування засудженого до страти в останню мить перед самим її виконанням [196, с.164]. Після прощання писар ще раз зачитував протокол із судовим вирокком, після чого він приводився в дію [197, с. 95].

На початку XVIII ст. розпочався процес все більшого поширення правових норм Російської імперії на українські землі. Так, у збірці „Права, за якими судиться малоросійський народ” 1743 року містилась значна кількість найважливіших норм процесуального права. Зокрема, розділ XXV серед інших норм кримінального процесуального права містив положення про порядок виконання судових рішень. У більшості випадків судові вирокки виконувалися за місцем засудження особи. Підставою для їх виконання вважався судовий вирок, що набирав законної сили. Коли у вирокку окрім фізичного покарання зазначалося і про майнове чи матеріальне стягнення, на підставі зазначеного вирокку видавався письмовий документ, так званий „ув’язчий лист” [198, с.161]. На відмінну від вирокків у кримінальних справах, що були пов’язані з накладанням грошових штрафів або майнових стягнень, у смертних покараннях страта засуджених проводилася тільки тоді, як вирок пройшов апробацію у гетьмана та у військовому генеральному суді.

Певні особливості мало кримінальне процесуальне законодавство, що застосовувалося в західноукраїнських землях.

Зокрема, у зв’язку із поступовим поширенням на їх територію чинності австрійського права, закономірно цей процес охопив і законодавче забезпечення кримінального судочинства. Так, у середині XVIII ст. в Австрійській імперії постала необхідність систематизації права, і вже у другій половині XVIII ст. розпочалась робота над кодифікацією кримінального права. Так, наприклад, затверджений у 1768 році австрійською імператрицею Марією Терезією Кримінальний кодекс, або ще відома його назва «Терезіана» набув свого впровадження і на Галичині. Хоча цей законодавчий акт і мав назву «Кримінальний кодекс», проте регулював питання і процесуального права. Так, перша його частина мала назву «Про кримінальне судочинство» [199, с.45]. Загалом кодекс мав інквізиційний характер.

Так, кодекс хоча і скасовував найжорстокіші види покарань, такі, як утоплення, розірвання кінцями, поховання живим, однак зберіг такі покарання, як спалення, четвертування, колесування, повішення, відрубання голови тощо. Окрім того, поряд зі смертною карою застосовували обтяжувальні покарання, зокрема тюремне ув'язнення, заслання, громадські роботи тощо. Кодекс передбачав також покарання, що накладалися на розсуд суду, наприклад усунення з посади, позбавлення деяких прав тощо, а додатково мірою покарання була конфіскація майна — повністю або частково. Отже, Австрійський кримінальний кодекс 1768 р. узаконював тортури, визначав види дозволених тортур і підстави для їх застосування [180, с. 226].

Варто зазначити, що Кримінальний кодекс 1768 р. став досягненням тогочасної правотворчості незважаючи на притманний йому інквізиційний характер.

З метою вдосконалення кримінального законодавства, у другій половині XVIII ст., а саме 13 січня 1787 р. Йосиф II затвердив новий кримінальний закон про злочини і покарання (Кримінальне уложення). Так, скасовувалися судово-слідчі тортури, гарантувалося надання деяких прав обвинуваченому на захист, заборонялося призначення невизначених у законі покарань. Проте цей Кримінальний закон містив лише норми кримінального (матеріального) права, а процесуальні відносини регулювалися окремим актом — судовою інструкцією від 23 лютого 1786 р. [200, с. 14].

Тоді, як окремі норми процесуального права містились і у Кримінальному кодексі, підготовленому австрійським криміналістом Й. Зонненфельсом, і в 1803 році проголошеним діючим в усій Австрії [201, с.60]. В його основу було покладено Кримінальний кодекс 1797 р. Структуру кодексу поділяли на дві частини (злочини і тяжкі поліцейські проступки), кожна з яких мала два розділи. Один із яких стосувався норм кримінального (матеріального) права, а другий — кримінального процесу.

Так, згідно цього кодексу (а його ще називають скорочено Францішканою), інквізиційний характер кримінального процесу значно посилювався. Кодекс виключав участь захисників у кримінальному процесі та передавав обвинуваченого у повну владу суду. Кримінальний процес був таємний, письмовий, і з формальною оцінкою доказів. В інтересах швидкої розправи з особливо небезпечними

особами кодекс передбачав скорочене судочинство. Для цього були введені так звані «наглі» суди. Ці суди не дотримувались звичайних вимог процесуальних норм, вироки вважалися остаточними і виконувалися не пізніше як через 24 години після моменту їх винесення. Смертна кара — єдине покарання, яке застосовувалося наглими судами [202, с.63]. За Кримінальним кодексом 1803 р. ще залишалася смертна кара через повішення за державну зраду, вбивство, підробку грошей і підпал. Імператор володів правом помилування, і тому смертні вироки, користуючись цим правом, він здебільшого замінював позбавленням волі.

Вже основні риси стадії виконання судових рішень простежуються у Кримінально-процесуальному кодексі 1873 році, який складався із 27 розділів та налічував 474 статті [203, с.49]. Цей кодекс поширював чинність на всю територію імперії. Проте, юридична чинність кримінально-процесуального кодексу 1873 р. не поширювала свою дію на в'язнів, які відбували покарання у самостійних карних закладах за злочини, вчинені в закладі, бо вони підлягали підсудності лише адміністрації в'язниці. Покарання не слугувало метою виправлення злочинця, йшлося про його виключення із суспільства, для якого він був шкідливим або небезпечним [204, с. 152].

Так, особливості існували щодо виконання такого виду покарання, як смертна кара. Зокрема трибунал, який виніс смертний вирок мав одразу ж провести нараду і прийняти ухвалу про те, чи заслуговує засуджений на звернення до імператора відносно помилування, і якщо так, то в якій частині. Кожне таке клопотання про помилування обговорене судом що постановив вирок, потрапляло на розгляд до апеляційного суду, потім до найвищого суду, а пізніше міністр юстиції передавав клопотання на розсуд цісаря. Проте якщо хоча б одна інстанція мала певні сумніви щодо обґрунтованості клопотання про помилування, то воно не мало подальшого руху. Смертна кара за вироком суду мала бути виконана наступного ранку після ознайомлення засудженого з відмовою у помилуванні. Повідомити засудженому про виконання вироку мала комісія, що складалася з головуючого, двох свідків, прокурора у такий день, який не був би перед днем неділі або свята, що відзначалось усіма чи лише засудженим у зв'язку з релігійною належністю. Також судом гарантувалось засудженому надання священика для сповіді та відпущення гріхів,

дозволялося також прощання з близькими родичами. Власне Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. встановлював виконання саме смертної кари через повішання. Але було визначено низку злочинів, смертна кара щодо яких виконувалася через розстріл. Саму страту виконували на території в'язниці. На страті могли бути присутні, окрім комісії, ще й захисник засудженого, лікар, священник, урядовці суду, прокуратури та поліції.

Окрім того, в цьому кодексі знайшли відображення наступні положення: 1) про право обвинуваченої особи на захист; 2) норма про те, що покарання виконується лише на підставі вироку суду, який набрав законної сили; 3) про можливість заміни судом призначеного особі покарання (наприклад майнові покарання на арешт або навпаки); 4) суд надавав дозвіл на виконання покарання у іншій установі (на той час говорилось про «в'язницю іншого суду»); 5) прокурор повинен був наглядати та впливати на виконання покарання (як зазначалось саме прокуратура як адміністративна влада наглядала за виконанням вироків, а суди відповідно повинні повністю усуватись від такого нагляду); 6) право трибуналів першої інстанції розглядати питання про відстрочку покарання; 7) виокремлюються органи, які слід було обов'язково сповіщати про закінчення кримінального провадження відносно особи, залежно від вчиненого злочину [205]. Власне цей кодекс проіснував із незначними змінами аж до розпаду Австро-Угорщини в жовтні 1918 році.

Свої особливості, що щодо стосувались виконання судових рішень мали місце і у законодавстві Російській імперії, до складу якої входили землі більшої частини України. Так, починаючи з XIX століття у російському імперському законодавстві можна побачити перші вказівки на інститут близький до сучасного розуміння умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Зокрема, створення у 1819 році в Росії першої благодійної тюремної організації — Товариства піклування тюрмами, було результатом гуманізації кримінальної політики, яка проявилась у зміні цілей покарання та покращення умов утримання арештантів [206, с. 14]. Члени товариства могли не лише наглядати за релігійним і моральним вихованням засуджених, але і звільняти достроково при досягненні засудженим морального виправлення [207, с. 28]. Питання про введення у пенітенціарну систему Росії умовного звільнення як загальної міри виник у 1881

році, зокрема при складенні Редакційною комісією першого Проекту Кримінального уложення. Так, стаття 22 Проекту передбачала, що засуджені могли бути звільнені із місць відбування покарання за поданням адміністрації виправної колонії, затвердженим Головним тюремним управлінням, однак з умовою того, що у разі до спливу визначеного вироком строку покарання вони будуть помічені в порушенні правил, які встановлені для цих звільнених, в такому випадку вони повертаються до місць позбавлення волі для відбування покарання, а час перебування на свободі не зараховується їм до строку покарання [208, с. 53-54].

Після того як з 1 січня 1835 р. набрав чинності Звід законів Російської імперії, на тих українських землях, які входили до складу Російської імперії почали діяти кримінально-процесуальні норми, сконцентровані у книзі другій XV тому зазначеного Зводу. Саме цю книгу, яка мала назву «Законои о судопроизводстве по делам о преступлениях и проступках», яка включала поміж інших і розділ про виконання вироків, вважають першим Кримінально-процесуальним кодексом Росії. Зокрема, розділ шостий мав назву «Об исполнении приговоров по делам уголовным», статті якого визначали порядок та органи виконання судових рішень [209].

Власне судова реформа у 1860-1864 рр. найбільше наблизила кримінальне судочинство в стадії виконання судових рішень до тих рис, якими воно наділено на даний час. Так, 20 листопада 1864 р. імператор Олександр II затвердив проекти чотирьох судових статутів: «Устрій судових установлень», «Статут кримінального судочинства», «Статут про покарання, які накладали мирові судді», які значно упорядкували судову систему, шляхом внесення змін у діюче тоді законодавство, так і скасування його окремих архаїчних положень. Саме Статут Кримінального Судочинства закріпив багато демократичних принципів кримінального процесу, заклав основу багатьох інститутів стадії виконання судових рішень.

Так, книга перша Статуту Кримінального Судочинства цілком присвячена розгляду кримінальних справ у мирових судах. Зокрема вирoki мирових судів набирали законної сили: 1) якщо на протязі доби від оголошення вироку жодна із сторін його не оскаржила; 2) якщо у випадку її оскарження пропущено строк для подання апеляційної скарги; 3) якщо у випадку оскарження вироку в установлений

строк не подано касаційної скарги або така касаційна скарга залишена без задоволення; 4) якщо по заочному вироку не пред'явлено у встановлений законом строк ані клопотання про новий розгляд справи, ані апеляційної скарги, якщо такий вирок підлягає апеляційному оскарженню (ст. 181 Статуту). Після набрання законної сили, вирок звертався до виконання негайно (ст. 182 Статуту). Вироки мирового судді виконуються ним самим, а вирoki мирового з'їзду або направлялися для виконання мировому судді, або виконувалися за розпорядженням голови з'їзду. Розділ 6 Статуту Кримінального Судочинства (надалі Статуту) нарешті не тільки виокремив виконання судових рішень, як окрему стадію у сучасному розумінні, але і надав їй назву, «Про виконання судових вироків». Цей розділ складався з чотирьох глав: «Про набрання вироком законної сили», «Про обов'язки різних влад щодо виконання вироків», «Про порядок виконання вироків», «Про судові витрати» [210].

Так, за Статутом кримінального судочинства, вирок набирав законної сили, якщо: 1) у справі не пред'явлено у встановлений строк в апеляційному порядку ні протесту з боку прокурора, ані апеляцій з боку осіб, які беруть участь у справі; 2) у справі, яка вирішена остаточно, не пред'явлено у встановлений строк в касаційному порядку ні протесту з боку прокурора, ані скарг з боку осіб, які беруть участь у справі; 3) протест або скарги, подані в касаційному порядку, залишені без задоволення» (ст. ст. 941-944 Статуту) [210]. Також Статут визначав строк набрання рішенням законної сили: 1) протягом доби від оголошення вироку мировим суддею, якщо незадоволення вироком не висловлено сторонами (п. 1 ч. 1 ст. 181 СКС); 2) після спливу строків апеляційного оскарження, якщо неостаточний вирок сторонами та прокурором не оскаржувався (п. 2 ч. 1 ст. 181 та п. 1 ч. 1 ст. 941 СКС); 3) після спливу строків касаційного оскарження, якщо неостаточний вирок сторонами та прокурором не оскаржувався (п. 3 ч. 1 ст. 181 та п. 2 ч. 1 ст. 941 СКС); 4) після залишення касаційної скарги сторін (протесту прокурора) без задоволення (п. 3 ч. 1 ст. 181 та п. 3 ч. 1 ст. 941 СКС); 5) після спливу строків на подачу відзиву про новий судовий розгляд справи чи апеляційний перегляд заочного вироку мирового судді (п. 4 ч. 1 ст. 181 СКС).

Вирок набирав законної сили або в повному обсязі, або тільки у деяких його частинах. Наприклад, якщо вирок стосувався декіль-

кох осіб, але був оскаржений не всіма, то для тих осіб, які його не оскаржували, він набирав законної сили з часу закінчення строку на подачу скарги або ж на приєднання до вже поданих скарг. Якщо вирок оскаржувався тільки в межах цивільного позову, він набирав законної сили в усіх частинах, які не стосувалися цивільного позову.

Існував також інститут затвердження вироку імператором, який набирав законної сили у випадках: 1) засудження дворян, чиновників, священнослужителів усіх ступенів духовної ієрархії або осіб, які мали ордени та знаки відмінностей до покарань, пов'язаних із позбавленням всіх прав стану або всіх особливих прав і переваг; 2) порушення судом норм щодо пом'якшення покарання особі (призначення покарання меншого, ніж передбачалося санкцією статті) або помилування злочинця.

Хоча у нормах Статуту (ст. 182 та ст. 957) передбачалось, що вирок виконувалися негайно, все ж існував й інститут відстрочки виконання вироку. Так, відстрочка могла застосовуватись: 1) у разі хвороби засудженого, яка перешкоджає виконанню над ним особистого покарання, воно відкладається — до його видужання (п. 1 ч. 1 ст. 959 СКС); 2) виконання покарань над вагітними жінками вагітними або тими, які народили дитину менш ніж сорок днів тому (п. 2 ч. 1 ст. 959 СКС); 3) до засуджених жінок, які годують немовлят — до закінчення півторарічного терміну від народження дитини, проте у випадку, якщо вони самі не просили про якнайшвидше їх відправлення (п. 3 ч. 1 ст. 959 СКС); 4) коли виявиться необхідним замінити призначене у вирокі покарання іншим — до такої заміни (п. 4 ч. 1 ст. 959 СКС); 5) якщо засуджений звинувачується в новому, більш тяжчому злочину — до повного з'ясування його обставин (п. 5 ч. 1 ст. 959 СКС); 6) у разі втечі засудженого — до його розшуку (п. 6 ч. 1 ст. 959 СКС); 7) у випадках відсутності коштів у засудженого для відшкодування шкоди — стягнення може бути розстрочено на певні терміни (ст. 187 СКС).

Стосовно виконання вироку, який набрав законної сили, Статут передбачав негайне звернення його до виконання. Отже, із аналізу Статуту вбачаємо, що підстави для набрання вироком законної сили на той час, використовуються і нині чинним законодавством.

Також у цьому судовому статуті можна побачити окремі риси інституту реабілітації, зокрема відповідно ст. 975 Статуту, виправду-

вальні вироки після набрання законної сили на прохання виправданого, повинні опубліковуватися в сенатських і місцевих губернських відомостях. Тобто на державу покладался обов'язок сприяти у відновленні соціального статусу особи.

Що стосується фактичного виконання судового рішення, то Статут містить ряд норм, в яких вказує на безпосередніх виконавців судових рішень. Такими були суд, поліція, губернське правління, духовне відомство, судові пристави, військове відомство (ст. ст. 183, 950, 951, 952, 953, 954, 965, 973, 1003, 1012, 1029, 1245[210]). Так, фактичне виконання вироку суду згідно із Статутом кримінального судочинства покладалось на різні органи, в тому числі і на суди. Зокрема, до обов'язку суду входило виконання вироку у частині, яка не виходить за межі безпосередніх судових дій, зокрема, оголошення підсудного виправданим або звільненим від покарання, оголошення йому попередження, зауваження або вироку і т.п. (ст. 947). Розпорядження про заслання засуджених до каторжної праці, на поселення або на проживання у віддалені губернії, про віддання їх до арештантських рот або на військову службу та про взяття їх майна до казни або в опіку належало губернському правлінню (ст. 951 Статуту). В духовному відомстві здійснювалось зняття з засуджених духовного сану або ступеня священства перед виконанням щодо них вироку. Єпархіальному керівництву або консисторії повідомлялось про засуджених до церковного покаяння (ст. ст. 952, 953 Статуту). Виконання вироків щодо грошових стягнень за Статутом Кримінального Судочинства доручалось судовим приставам (ст. 954 Статуту).

Щодо прокурора, то за Статутом йому видавалась копія протоколу про кожний обвинувальний вирок, після чого він доручав виконання вироку відповідному органу влади, здійснюючи при цьому нагляд за точністю і невідкладністю його виконання (ст. ст. 948, 949 Статуту). Характеризуючи судові реформи 1864 року та досліджуючи прокурорський нагляд за виконанням судових рішень науковець Н. В. Муравйов, зазначав, що серед усіх видів нагляду тільки прокурорський слід вважати незалежним та таким, що відповідає вимогам судової реформи [211, с. 425]. Також на особливій ролі прокурора в цій стадії вказував і В. М. Духовський, оскільки органи і установи, що виконували вирок суду повинні були дотримуватись усіх вимог прокурора, які пов'язані із виконанням вироку, і через прокурора вони

також звертались до суду із клопотанням про вирішення питань, які виникали під час його виконання [212, с. 431].

Отже, аналізуючи положення Статуту Кримінального Судочинства, робимо висновок про те, що вже в ньому простежуються багато рис, що стосуються стадії виконання судових рішень, які знайшли своє відображення у сучасному кримінальному процесуальному законодавстві України.

Окремі риси інституту виконання судових рішень простежуються у кінці XIX — на початку XX ст. Так, в Законі Російської імперії від 22 червня 1909 року «Про умовно-дострокове звільнення» вперше отримав нормативне закріплення інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Цим законом було визначено порядок застосування цього виду звільнення від відбування покарання. Так, ст. 5 цього Закону визначала перелік осіб, яким належить право порушувати питання про застосування до особи умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Зокрема, це право належало прокурору, начальнику місця ув'язнення, директорам і членам комітетів та відділень тогочасного так званого «Товариства піклування тюрмами», членам місцевих Товариств патронату, а також лікарям та духовним особам, які були в установах виконання покарань. Тоді, як ст. 7 цього Закону детально регламентувала процедуру вирішення цього питання, яка, фактично за формою мала досудовий характер. Згідно із ст. 11 цього закону, особа, яка претендувала на таке звільнення, давала письмове зобов'язання дотримуватися умов, за яких вона звільнялась та вказувала місце проживання, яке обиралось нею на час звільнення. Закон не називав, які саме умови має виконувати достроково звільнений протягом невідбутої частини покарання. Це питання було цілком віддане на судовий «угляд» [213].

Тобто з аналізу названого вище Закону випливає, що провадження з виконання судових рішень на початку XX ст. мало комплексний характер і включало в себе елементи адміністративної, кримінальної процесуальної і громадської діяльності при визначальній ролі судових органів.

Провадження з умовно-дострокового звільнення включало в себе чотири основних етапи: порушення питання, попереднє вирішення справи Особливою Нарадою, затвердження попереднього рішення

ня Особливої Наради окружним судом і виконання затвердженого рішення. Кримінально-процесуальний етап діяльності щодо застосування умовно-дострокового звільнення являв собою спрощене провадження у рамках стадії виконання вироку, що мав контрольне значення по відношенню до розгляду питання Особливою Народою. Предметом судової діяльності була оцінка особистої небезпеки засудженого, на підставі якої вирішувалося питання про зміну карального впливу, призначеного вироком суду [214]. Умовно-дострокове звільнення від покарання не вийшло з вжитку і після революційних подій 1917 року, тобто здійснювалось воно за вищеназваним Законом «Про умовно-дострокове звільнення» [215, с. 16].

В період перебування України в складі Польщі (період 1918-1939 рр.), діяли надзвичайні суди, які виносили смертний вирок підсудним, як найвищу міру покарання, яка була введена у 1920 році. Згідно з Інструкцією від 7 червня 1920 р. № 15109/20 Міністерства юстиції (Ministerstwo sprawiedliwosci) смертні вирoki повинні виконуватися не пізніше ніж за 24 години після винесення вироку. Так, вищевказана Інструкція передбачала можливість подання скарги до апеляційного суду протягом вищевказаного часу. Апеляцію необхідно подавати у Міністерство юстиції або найвищій владі держави, навіть незважаючи на те, що вирок виносив місцевий суд. І отже у випадку якщо адвокат не встигає це зробити у відведений час, підсудного страчували [216]. Виконували смертні вирoki місцеві військові підрозділи. Проте вже з 1925 р. Інструкцією Міністерства юстиції від 11 червня 1925 року було введено у Львові посаду ката та його заступника, котрі мали виконувати страти через повішання [217].

У період 1917-1920 рр., функціонувало кілька форм української національної державності, а саме: Українська Народна Республіка (далі УНР), держава гетьмана П. Скоропадського, Західно-Українська Народна Республіка (далі ЗУНР). Як зазначає професор Кобилецький М. М., «позитивним у створенні органів державної влади та правової системи стало те, що вона не пішла шляхом революційних, соціальних експериментів, зокрема, не було повністю ліквідовано старе австрійське законодавство, яке продовжувало діяти, оскільки не суперечило цілям української держави [218, с. 12-13].

Оскільки побудова власного законодавства — дуже довготривалий процес, то Центральна Рада прийняла закон про правонаступ-

ництво від 25 листопада 1917 р., згідно з яким, усі російські закони, видані до 27 жовтня 1917 р., залишались чинними, а Центральна Рада мала право видавати нові закони та скасовувати старі від імені УНР. Саме тому судові та правоохоронні органи Української Народної Республіки 1917-1918 рр. у своїй діяльності переважно керувалися кримінально-процесуальним законодавством Російської імперії зі змінами, внесеними Тимчасовим урядом. Основним нормативно-правовим актом в галузі кримінального судочинства після проголошення Центральної Ради на українських землях залишався російський Статут Кримінального Судочинства 1864 р., також діяли майже усі статті «Уложення про покарання кримінальні та виправні» (1903 року). Не зазнали змін Тюремний статут й Тюремна інструкція.

Проте, незважаючи на дію Статуту Кримінального Судочинства на території УНР, було прийнято «Інструкцію військовому революційному суду» (1918 р.), перший нормативно-правовий акт з питань судочинства. Прийняття цього документа мало велике значення для подальшого розвитку українського судочинства, тому що він містив низку норм, відмінних від дореволюційного російського законодавства щодо судочинства [219].

З проголошенням держави П. Скоропадського, залишалися чинними закони колишньої Російської імперії, зокрема діяли «Статут про покарання» 1864 р., «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 року, у редакції 1885 р, хоча до них поступово вносились зміни Гетьманським урядом.

Варто згадати про наказ від 22 листопада 1918 року «Про створення військових польових судів» [220], адже саме діяльність військово-польових судів стала якісним підґрунтям для розробки закону «Про надзвичайні військові суди», який був прийнятий 26 січня 1919 року. У цьому нормативно-правовому акті норми матеріального і процесуального права містились дещо хаотично, тобто стадія виконання судових рішень як така не виокремлювалась. Зокрема зазначалось, що вирок («присуд») оголошувався публічно і вважався остаточним, не міг бути оскаржений і виконувався негайно. Проте, якщо особа засуджувалась на смерть, то ця особа або її захисник мали право звернутись на протязі шести годин після оголошення вироку до Верховної Влади, а в армії — до Головного Отамана з проханням про помилування або полегшення кари. Засуджений (чи його захисник) можуть

або особисто подати таке прохання або головуючий у справі дору-чає написати таке прохання секретареві. Якщо таке прохання про помилування чи полегшення покарання буде задоволено, то його негайно разом із справою надсилали до Головної Військової Судо-вої Управи, яка зі своїм висновком подає справу до Верховної Влади чи до Головного Отамана. При цьому, до вирішення цього питання виконання смертної кари відкладалось. Окрім цього, надзвичайному військовому судові надавалось право змінювати покарання у вигляді смертної кари на безстрокову чи строкову каторгу [221].

Глава щодо виконання вироків містилась і у Законі «Про судо-чинство в Штабних судах», прийнятому 4 серпня 1920 року. Зокрема, структурно закон складався з 11 глав, що містили 271 статтю, глава 9 мала назву «Виконання присудів». Закон регламентував набрання вироками законної сили у разі неподання на такий вирок касацій-ної скарги, а також передбачав можливість оскарження неправиль-ного виконання вироку [222, с. 15].

У період становлення і розвитку радянської моделі влади, розбу-дова судової системи, і зокрема формування кримінально-процесу-ального законодавства відбувалось дещо інакше. Так, Постановою Народного Секретаріату України від 4 січня 1918 року «Про введен-ня народного суду» регулювалось питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, зокрема встановлювалося право народного суду застосовувати до засуджених помилування, дострокове звільнення, умовне засудження й відновлення в правах. Хоча наведена постанова ще не встановлювала певних правил, які стосувалися б підстав та порядку застосування дострокового звіль-нення, ці питання були вирішені під час подальшої законодавчої розробки цього інституту.

Вже в Декреті Всеросійського центрального виконавчого комі-тету № 2 від 07.03.1918 року «Про суд», зазначалось, що вироки не можуть бути оскаржені, проте обумовлювалося право всіх засудже-них вироком народного суду, клопотати перед цим судом про достро-кове звільнення(ст. 32) [223, с. 16,23].

Так, цим Декретом надавалось право всім особам, засудженим вироками народних судів, просити місцевий народний суд за місцем проживання про умовне або дострокове звільнення. Права народно-го суду щодо дострокового звільнення засуджених передбачалися й

у Постанові «Про введення народного суду» від 17 січня 1919 року (п. 20) [224, с. 32]. Зокрема, в цьому ж Декреті вказувалось, що виконання рішень та вироків проводиться в діючому до цього часу порядку, проте «із заміною членів міліції Червоної гвардії там, де така існує» (ст. 35). Окрім того, в ст. 8 Декрету прямо вказувалось на те, що в судочинстві суди повинні керуватись Судовими статутами 1864 року, оскільки вони не скасовані декретами і не суперечать інтересам трудящих [225, с. 25].

Поряд із подальшим розвитком інституту дострокового та умовно-дострокового звільнення, свій подальший розвиток отримав інститут відстрочки виконання вироку. Так, в „Положенні про народний суд Української Соціалістичної Радянської Республіки” від 26 жовтня 1920 року вказувалось, що відстрочка виконання вироку допускалась у випадку хвороби засудженого, яка перешкоджала виконанню особистого покарання, або коли буде необхідно при наявності особливо поважних причин призупинити виконання вироку.

Взагалі в даному Положенні (ст.ст. 80-82) приділялась увага питанню виконання рішень Народного суду. Так, вказувалось, що вирoki і рішення Народного суду приводяться у виконання негайно після закінчення строку на їх оскарження, а у випадку відмови сторін від їх оскарження, вирoki та рішення суду приводились у виконання негайно до спливу цього строку. Вирoki приводились у виконання органами міліції, а грошові стягнення — або органами міліції або судовими виконавцями(ст. 82) [226].

Вже у Декреті «Про позбавлення волі, умовно-дострокове звільнення та умовне засудження», прийнятому Радою народних комісарів УРСР 12 листопада 1921 року встановлювалось два види дострокового звільнення від покарання: умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну покарання більш м'яким видом. Умовно-дострокове звільнення означало повне звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі та виправних робіт, і розповсюджувалось на всіх засуджених, незалежно від характеру вчиненого злочину, наявності рецидиву, проте за умови правослухняної поведінки та фактичного відбуття половини призначеного строку вироком суду невідбутої частини покарання[227].

До речі науковець М. І. Скригонюк виділяє наступні періоди розвитку умовно-дострокового звільнення: 1) з моменту прийняття

Закону «Про умовно-дострокове звільнення» у 1909 році та закінчується Лютневою буржуазно-демократичною революцією 1917 року; 2) з початку Лютневої революції 1917 року до прийняття Народним Секретаріатом України Постанови «Про введення народного суду» та розповсюдження в Україні радянської влади; 3) із прийняття зазначеної постанови до кодифікації кримінального і процесуального законодавства СРСР [228, с. 18].

З утворенням у 1922 році Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі СРСР) відбулася кодифікація законодавства, результатом якої стало затвердження 13 вересня 1922 року першого Кримінально-процесуального кодексу Української Радянської Соціалістичної Республіки, який вже тоді відобразив найбільш фундаментальні і необхідні процесуальні дії в рамках процедури виконання вироку. Він складався із шести розділів, 32 глав, які містили 481 статтю. Так, власне розділ шостий містив норми, які безпосередньо торкалися провадження з виконання судових рішень. Зокрема, в ст. 477 КПК УСРР за судами закріплювалися повноваження щодо розгляду питань, які виникають в процесі виконання вироку. Так, вирок приводився до виконання негайно після набрання ним законної сили, тоді як вирок виправдувальний або такий, за яким особа звільнялась від покарання приводився у виконання головуючим негайно після його проголошення (ст. 469). Вирок звертався до виконання судом, який його виніс, шляхом направлення копії цього вироку у місця відбування покарання, міліції та іншим органам, на які покладено обов'язок фактичного виконання вироку. Нагляд за правильним приведенням вироку до виконання покладался на прокуратуру. Передбачалась і відстрочка приведення до виконання вироку. Окрема норма стосувалась вона тих самих випадків, які передбачені і в чинному КПК України 2012 року, тобто у зв'язку із хворобою засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання до його одужання, вагітність засудженої — до спливу одного року після народження дитини, а також якщо негайне відбуття покарання може мати тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї (ст. 471). Також, ст. 472 КПК УСРР, строк перебування засудженого в лікувальній установі не зараховувався до строку відбування покарання.

Крім того, в цьому кодексі вперше був визначений перелік питань, які виникають в процесі виконання вироку і підлягають вирішенню

судом в судовому засіданні. Так, питання про відстрочку виконання вироку, відстрочку або розстрочку оплати штрафу, про заміну штрафу примусовою працею, про умовно-дострокове звільнення, а також всякого роду сумніви і спори, які виникають при зверненні вироку до виконання, вирішувались судом, який постановив відповідний вирок або судом, в районі якого він виконувався (ст. 477).

Проте, оскарження ухвал суду про відмову в достроковому звільненні не допускалось. Клопотання про умовно-дострокове звільнення міг подавати і сам засуджений, його родичі, організації, установи та посадові особи. Передбачалась факультативна участь осіб у розгляді питань, пов'язаних із виконанням вироку, тобто їх неявка не перешкоджала розгляду справи. Цікавим було і те, що питання про скасування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання вирішувалось не тим судом, який прийняв рішення про його застосування, а тим, який постановив вирок за новий вчинений злочин цим засудженим. При цьому, встановлювалась обов'язкова участь представника губернської так званої «розпридільчої» комісії, а рішення виносились, або разом із вироком або окремим актом, прийнятим в окремому судовому засіданні з викликом прокурора та засудженого (тобто особи яка була звільнена умовно-достроково) (ст. 480).

Аналіз норм Кримінально-процесуального кодексу УСРР 1922 року свідчить, що процесуальний інститут виконання судових рішень був не тільки збережений, а й практично не зазнав суттєвих змін. Тобто фактично, інститут виконання судових рішень у Кримінально-процесуальному кодексі УСРР 1922 р. був запозичений зі Статуту кримінального судочинства 1864 року [229].

Щодо питання про зняття судимості, то вперше про це було зазначено в Постанові Президії Центрального виконавчого комітету Союзу Радянських Соціалістичних Республік РСР (далі ЦВК СРСР) від 2 листопада 1927 року «Про амністію». У п. 11 цієї Постанови вказувалося на необхідність зняття судимості з тих трудящих, які були вперше засуджені та які відбули до дня видання цієї Постанови основну міру покарання, або з тих, хто достроково звільнився від відбування покарання, чи до яких було застосовано умовне засудження або примусові роботи [230].

Однак, слід зауважити, що зняття судимості здійснювалося не автоматично лише на підставі акту про амністію, а за постановою

суду, при умові звернення до нього з відповідним проханням заінтересованих осіб. Акт амністії міг вважатися лише підставою для зняття судимості.

У деяких актах амністії зазначалося, що для зняття судимості необхідним було створення спеціальних комісій у складі голови виконавчого комітету Ради народних депутатів трудящих, прокурора, голови суду та начальника підрозділу Народного комісаріату внутрішніх справ. Так, згідно Постанови ЦВК СРСР від 11 серпня 1935 року «Про звільнення від подальшого відбування покарання, зняття судимості і усіх правообмежень, пов'язаних із засудженням ряду службових осіб, засуджених у свій час у зв'язку з саботажем хлібозаготівель і випуском трудових позичок, банів та інших грошових сурогатів» — списки осіб, з яких, зокрема, знімалася судимість на підставі цієї Постанови, подавалися прокурорами і Верховними судами союзних республік [231].

У 1927 році було прийнято новий Кримінально-процесуальний кодекс, який значною мірою відображав положення КПК 1922 року, в тому числі щодо стадії виконання судових рішень [232]. В наступні роки до Положення «Про судоустрій УСРР» 1925 р. і КПК УСРР 1927 р. вносились зміни і доповнення, що зумовило необхідність прийняття нового «Положення про судоустрій» 1929 року. Зокрема, 1 грудня 1934 року була прийнята постанова ЦВК СРСР «Про внесення змін в діючі кримінально-процесуальні кодекси союзних республік», якою не допускалося касаційного оскарження вироків і подання клопотань про помилування, тоді як вирок, яким особа була засуджена до найвищої міри покарання (розстрілу) приводився до виконання негайно після його постановлення. В цей період було припинено дострокове та умовно-дострокове звільнення засуджених.

Проте вже Указом Президії Верховної Ради СРСР від 14 липня 1954 року «Про введення умовно-дострокового звільнення з місць ув'язнення» такий інститут було відновлено, і умовно-дострокове звільнення застосовувалось лише до тих засуджених, які довели своє виправлення чесним ставленням до праці та зразковою поведінкою, а також відбули не менш двох третин терміну призначеного судом покарання. Умовою надання цього виду звільнення від відбування покарання була вимога — не вчинити протягом невідбутого строку покарання нового злочину [233, с. 548-549]. Тоді, як указом

Президії Верховної Ради СРСР від 24 квітня 1954 року «Про порядок дострокового звільнення від покарання засуджених за злочини, вчинені у віці до 18 років» вперше було законодавчо врегульовано питання про порядок дострокового звільнення від відбування покарання неповнолітніх засуджених. Згідно цього Указу, дострокове звільнення неповнолітніх було безумовним, тобто жодних вимог до поведінки звільненої особи під час невідбутої частини покарання законодавець не встановлював [233, с. 548-549].

Подальші зміни інститут умовно-дострокового звільнення зазнав саме у зв'язку із прийняттям Верховною Радою СРСР 25 грудня 1958 р. «Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік», розділ VI яких був присвячений питанням, що стосуються набуття вироком законної сили та його виконання. Так, згідно положень цього розділу, вирішення питань, які виникали на стадії виконання вироку, було віднесено виключно до компетенції суду. Крім того, Основи кримінального судочинства ввели й інститут заміни невідбутої частини покарання більш м'яким [234].

Указом Президії Верховної Ради УРСР від 28.07.1959 року «Про порядок застосування судами статті 47 Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік», визначалися умови та порядок зняття судимості. Зокрема, в ньому передбачався процесуальний порядок зняття судимості з осіб, які відбули покарання у вигляді позбавлення волі. Суди, розглядаючи відповідні клопотання про зняття судимості, зобов'язані були самостійно збирати дані про виправлення такої особи [235].

Подальший розвиток стадії виконання судових рішень пов'язаний із прийняттям в 1960 році Кримінально-процесуального кодексу України. Саме у цьому нормативно-правовому акті, інститут виконання судових рішень набув рис процесуальної стадії. У КПК УРСР 1960 року, питання виконання судових рішень регулювалися розділом п'ятим.

Згідно із положеннями цього Кодексу, особливостями стадії виконання судових рішень (яка спочатку мала назву «Виконання вироку», а пізніше у зв'язку із змінами «Виконання вироку, ухвали, постанови суду») були: 1) обов'язок суду здійснювати контроль за приведенням вироку до виконання; 2) вводився інститут відстрочки виконання вироку, а також інститут щодо зміни умов тримання засу-

джених до позбавлення волі; 3) не передбачалася участь прокурора під час вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироків [49].

В подальшому бути внесені численні зміни та доповнення до цього розділу. Так, зокрема, було встановлено, що питання, які виникають на стадії виконання вироків вирішуються судом за спільним поданням виправно-трудової установи і спостережної комісії за місцем відбування покарання або місцем знаходження органу, на який покладено обов'язок виконання вироку.

У відношенні неповнолітніх засуджених функції спостережної комісії могла здійснювати комісія у справах неповнолітніх. Звільнення від покарання у вигляді позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю могло здійснюватися за клопотанням громадської організації, колективу працівників або самого засудженого. Визначався порядок судового провадження, який визначав, що питання на стадії виконання судових рішень розглядаються судом за участю прокурора, а також представника органу, що виконує покарання. Передбачалась участь в судовому засіданні засудженого, його захисника та представника спостережної комісії.

Розгляд справи судом розпочинався доповіддю головуючого, після чого суд заслуховував пояснення осіб, які з'явилися в судове засідання і висновок прокурора, після чого видалявся в нарадчу кімнату для винесення рішення. Постанови суду з питань, пов'язаних із виконанням судових рішень не підлягали оскарженню, за винятком постанови про відстрочку виконання вироку. Пізніше внесеними до Кодексу змінами було введено право подання апеляцій на постанови суду щодо виконання судових рішень, а також були виключені положення про відстрочку виконання вироку(ст. 411). Крім того, в КПК 1960 року вперше у вітчизняному кримінально-процесуальному законодавстві було закріплено положення про заміну виправних робіт штрафом, громадським осудом або покладанням обов'язку залагодити спричинену шкоду у відношенні осіб, визнаних непрацездатними, а також вперше введений інститут про заміну одного виду виправних робіт іншими, про заміну виправних робіт позбавленням волі тощо(ст. 410) [49].

Прийняття 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України стало суттєвим кроком у реформуванні стадії виконання судових рішень. І власне, новели, які передбачені

у чинному КПК України, які стосуються цієї стадії, на наш погляд, є додатковою гарантією реалізації засади верховенства права, закріпленої у Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність (ст. 3) [4].

На сьогодні Україна також активно бере курс на євроінтеграцію, який спрямований і на реформування судово-правової системи. Одним із критеріїв результативності сучасної судової реформи має стати досягнення рівня європейських і міжнародних стандартів, створення законодавства, норми якого відтворюють модель демократичного судочинства [236, с. 4].

Звичайно, в сучасному вітчизняному кримінальному процесуальному праві залишається ще безліч проблем, пов'язаних із стадією виконання судових рішень, і для їх ефективного вирішення, на наш погляд, необхідно враховувати позитивні здобутки організації та законодавчої регламентації даного інституту, що сформувалися в тому числі і в зарубіжних країнах.

Хоча, як слушно зазначає О. В. Сапін, не кожному зарубіжному системі кримінальної юстиції варто взяти за еталон для України. Однак на підставі аналізу та порівняння, слід обрати найбільш прогресивний шлях розвитку вітчизняного кримінального процесу [237, с. 107].

РОЗДІЛ 2

НАБРАННЯ СУДОВИМ РІШЕННЯМ ЗАКОННОЇ СИЛИ ТА ЗВЕРНЕННЯ ЙОГО ДО ВИКОНАННЯ

2.1 Набрання судовим рішенням законної сили

Судове рішення є офіційним документом суду юрисдикційного характеру, що є найважливішим актом правосуддя, покликаним забезпечити захист прав і свобод людини, правопорядку та здійснення засад кримінального провадження [67, с. 768]. Саме у цьому документі міститься вказівка на певну поведінку, виражено авторитет і силу держави стосовно конкретних учасників судового провадження. Судові рішення відповідно до статті 369 чинного КПК України викладаються у формі вироків та ухвал [4], на відміну від КПК 1960 року, де передбачалась ще одна форма судового рішення — постанова суду [49].

Однак для того, щоб судове рішення було реалізовано, воно повинно набрати законної сили. Варто зазначити, що питання щодо визначення поняття та сутності законної сили судового рішення на сьогодні залишається недостатньо дослідженим серед вчених-процесуалістів, проте одночасно є і дуже важливим з огляду на те, що тільки у випадку, коли судове рішення набирає законної сили досягається мета кримінального провадження загалом, а також забезпечення прав та законних інтересів учасників провадження.

Отже, набрання судовим рішенням законної сили є передумовою звернення його до виконання вироку і для того, щоб таке рішення набуло обов'язковості для всіх органів, організацій, посадових осіб і громадян. У чинному на сьогодні КПК України законодавцем не подано чіткого визначення поняття законна сила судового рішення, а лише у ст. 532 міститься вказівка на момент набрання судовим рішенням законної сили.

Отже, видається, що набрання судовим рішенням законної сили є своєрідним переходом його в такий правовий стан, який визначає

можливість реалізувати всі його приписи. З цього приводу науковець О. В. Грищенко, вказує, що набрання судовим рішенням законної сили слід розцінювати як процесуальний інститут, який є основою для виникнення процесуальних відносин в стадії виконання судових рішень, який можна визначити як встановлений у законі момент кримінального провадження, з настанням якого судове рішення набуває специфічного правового становища, яке характеризується визначеними юридичними ознаками, такими як обов'язковість, виключність та преюдиційність. Тобто, на його думку, законна сила судового рішення є свого роду правовим його станом, який дозволяє визначити конкретний шлях подальших процесуальних дій [33, с. 61-62].

Законна сила вироку сприяє підвищенню авторитету суду та сприяє визначеності та послідовності при здійсненні правосуддя.

В теорії кримінального провадження щодо сутності законної сили судового рішення можна виділити декілька принципових підходів. Власне, слід навести два основних: так, прихильники першого підходу вважали, що законна сила є такою властивістю, яка вказує на те, що судове рішення вже набуло законної сили і є обов'язковим для виконання на всій території держави, по відношенню до нього особа вже реалізувала право щодо його оскарження і його можна виконувати [238, с. 13]. Прихильники другого підходу притримувались думки про те, що набрання судовим рішенням законної сили є особливою правовою дією, яка полягає в тому, щоб вирок набув таких ознак як загальнообов'язковість, незмінність, виключність, преюдиційність та інші [239, с. 28]. Тобто традиційно, набрання судовим рішенням законної сили розглядалось як процесуальний момент кримінального провадження, проте, деякі науковці, зокрема, науковець Ю. І. Юшков визначав набрання вироком законної сили як стадію кримінального провадження [240, с. 7]. Проте, видається, з такою позицією цього автора погодитись не можна, адже набрання судовим рішенням законної сили є лише вказаним у законі моментом кримінального провадження, з настанням якого судове рішення набуває специфічного правового стану, який характеризується визначеними юридичними властивостями, і не володіє ознаками, притаманними стадії кримінального провадження.

Як вже зазначалось, немає сумніву, що початковим моментом стадії виконання судових рішень є набрання судовим рішенням

законної сили. Проте, не всі науковці підтримують подібну точку зору. Наприклад, науковець Б. Т. Безлепкін зазначає, що стадія виконання судових рішень має абсолютно визначений початковий момент, який пов'язаний саме із зверненням вироку до виконання [241, с. 399]. Подібної точки зору дотримується і науковець Є. В. Рябцева, яка визначає судову діяльність у вказаній стадії як впорядковану сукупність дій по зверненню вироку до виконання та вирішенню питань, які пов'язані із його виконанням [242, с. 31].

Власне будь-яка кримінальна процесуальна діяльність, в тому числі і діяльність суду, визначається тими юридичними фактами, які породжують, змінюють або припиняють таку діяльність. З приводу цього, в науковій літературі можна виділити наступні точки зору. Так, Л. Д. Кокорєв вважає, що юридичними фактами для виникнення процесуальної діяльності є різні дії учасників провадження. Тобто, перш за все це дії суду, з якими частіше за все пов'язується виникнення конкретних правовідносин, а також і інших учасників провадження [243, с. 8]. Іншої точки зору свого часу дотримувалась науковець П. С. Елькінд. Вона вважала, що юридичним фактом, який обумовлює виникнення, зміну чи припинення кримінальної процесуальної діяльності може бути не лише дія, а й подія чи обставина, які об'єктивно не залежать від волі чи свідомості людини [6, с. 23]. Тобто в даному випадку, набрання судовим рішенням законної сили є подією, яка повинна наступити для того, щоб звернути його до виконання, і відповідно поки такий факт не відбудеться, судові рішення буде залишатись невиконаним. Набрання судовим рішенням законної сили є приводом, а не підставою для виконання цих актів.

Проте, пропри важливу роль законної сили, у науці існують дещо відмінні точки зору та визначення цього поняття. Так, зокрема науковці Б. С. Тетерін та І. Д. Перлов вважають законну силу вироку дією втілених у ньому норм матеріального права. Але у вироку реалізуються і положення процесуального закону [244, с. 102]. Тобто позиція згаданих авторів звужує межі дії законної сили судового рішення. Існує також ще розуміння законної сили судового рішення як сукупності певних спеціальних якостей, якими наділяються акти правосуддя і відрізняють їх від багатьох інших актів органів державної влади. Насамперед, з набранням законної сили рішення стає ефективним — набуває влас-

тивість викликати певні результати. Результативність його ґрунтується на авторитетності і загальнообов'язковості [244, с. 102].

У науковій літературі вказуються різноманітні наслідки набрання вироком законної сили (наприклад неспростовність, незмінюваність, виключність, преюдиціальність, обов'язковість). Науковець О. С. Кобліков вбачає законну силу вироку у беззаперечності та обов'язковості виконання вироку [245, с. 473]. Науковець О. Ю. Гай вважає, що сутність законної сили судового рішення полягає у наділенні цього рішення силою закону, що проявляється в його обов'язковості та авторитеті, а також таких наслідках як обов'язковість, непохитність, виключність, преюдиціальність [246, с. 108]. Науковці Ф. Н. Фаткуллін та І. М. Гуткін вказують, що вироку, що набрав законної сили надаються такі правові риси закону, як загальнообов'язковість, непохитність і виключність [247, с. 486-488]. Т. Т. Алієв, В. О. Белоносов та М. О. Громов зводять ці якості до загальнообов'язковості, незмінності, виключності і преюдиційності [248, с. 23]. Але є серед науковців і ті, хто взагалі не виділяє незмінність як характеристику вироку. Так, наприклад Ю. М. Грошевий вважає, що в основі стабільності вироку лежить не його незмінність, а законність і обґрунтованість [249, с. 8].

Отже, законна сила судового рішення — це його загальнообов'язковість, виключність і преюдиційність. Так, загальнообов'язковість судового рішення передусім забезпечується визначенням у законі порядком приведення його до виконання, а також і відповідальністю за його невиконання, або за перешкоджання його виконанню, яка передбачена у ст. 382 Кримінального кодексу України. Власне обов'язковість судового рішення означає неухильне виконання його розпоряджень усіма органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, посадовими особами, а також іншими фізичними та юридичними особами на всій території держави, і без такої обов'язковості його законна сила є лише формальністю і не може набувати реального характеру. Зокрема у ст. 533 КПК України визначено наслідки набрання законної сили судовим рішенням і вказано, що вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, обов'язкові для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, і підлягають виконанню на всій території України.

Так, у п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» зазначено, що «відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції України, судові рішення ухвалюються іменем України і є обов'язковими до виконання на всій її території усіма без винятку органами державної влади, місцевим самоврядування, підприємствами, організаціями, установами, посадовими особами, а також окремими громадянами та їх об'єднаннями. У разі невиконання судових рішень, суди мають піддавати винних у цьому осіб встановленій законом відповідальності» [250].

Обов'язковість судового рішення забезпечується особливим механізмом звернення та приведення його до виконання і встановленою законом відповідальністю за невиконання або перешкоджання його виконанню. Отже, цілі правосуддя будуть досягнуті лише тоді, коли вирок, який набрав законної сили буде належним чином звернено до виконання та відповідно неухильно виконуватись.

Наступна ознака, зокрема виключність означає те, що не можна повторно обвинувачувати особу за те саме діяння, що визнане доведеним або, навпаки — відкинуте судом. Саме частина перша ст. 61 Конституції України підкреслює значення цієї властивості, зокрема вказано, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення [43]. Варто наголосити, що такою властивістю як виключність наділений також і виправдувальний вирок. Таке положення закріплюється й у п. 7 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: «Ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий» [83], а також у ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: «Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду, або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави» [251]. Щодо виключності виправдувальних вироків варто зазначити, що у разі, якщо такий вирок винесений у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення або невстановленням події кримінального правопорушення, то він виключає провадження по цій справі як щодо виправданого, так і щодо інших осіб.

Що стосується преюдиціальності, то вітчизняний кримінальний процесуальний закон не вживає і нормативно не закріплює це поняття. Так, в науці існують різні підходи до розуміння преюдиції. Зокрема Ф. Н. Фаткуллін та В. Д. Арсен'єв преюдицію визначають через недопустимість провадження з приводу такого ж обвинувачення за яким є невідмінений вирок або постанова про закриття справи. Інший підхід до преюдицій висловлював Ю. М. Грошевий, а саме «Преюдиції це не спосіб доказування фактів, а загальне положення, правило, в силу якого особа, що провадить оцінку доказів і суд вправі вважати встановленими обставини, що мають значення для вирішення кримінальної справи» [252].

На розумінні преюдиції у кримінальному процесі як певного правила наполягає і Д. В. Шилін. Так він визначає преюдицію як правило, що встановлює підстави та порядок використання органом дізнання, слідчим, прокурором чи судом фактів та правових висновків, встановлених такими, що мають юридичну силу рішеннями органу дізнання, слідчого, прокурора, суду, судді у кримінальних, цивільних, господарських або адміністративних справах, якими справу вирішено по суті як таких, що не потребують повторного доведення [253]. Тож під преюдиціальністю слід розуміти властивість судового рішення, відповідно до якої обставини, встановлені ним можуть бути покладені в основу іншого рішення без додаткової перевірки.

Із аналізу норм КПК України вбачаємо, що рішення суду набирають законної сили не відразу. Таким чином реалізовується засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, визначена у ст. 7 КПК України.

Власне момент набрання судовим рішенням законної сили залежить від того, чи підлягає таке рішення згідно із законом апеляційному або касаційному оскарженню, і якщо підлягає, то чи реалізовано учасниками кримінального провадження права на подання апеляційної або касаційної скарги. Так, ухвали слідчого судді, суду першої інстанції набирають законної сили з моменту їх оголошення у разі, якщо закон не передбачає їх оскарження в апеляційному порядку, або коли в законі прямо зазначено, що ця ухвала оскарженню не підлягає. Так, наприклад, стосовно ухвали слідчого судді, суду про здійснення приводу особи в законі немає ані вказівки про її негайне виконання, ані вказівки на те, що вона не підлягає оскарженню (ст.

ст. 142, 143 КПК), а стосовно ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу прямо вказано, що така ухвала оскарженню не підлягає (ч. 5 ст. 190 КПК). Обидві названі ухвали набирають законної сили з моменту їх оголошення. Для наведених та аналогічних випадків закон формулює загальне правило — ухвали слідчого судді та суду, які не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту їх оголошення (ч. 5 ст. 532 КПК) [4]. З моменту їх проголошення, згідно із законом, набирають законної сили судові рішення суду апеляційної та касаційної інстанції, Верховного Суду України (ч. 4 ст. 532 КПК) [4].

Вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, що може бути оскаржена в апеляційному порядку, набирає законної сили після закінчення встановленого законом строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано (ч. 1 ст. 532 КПК) [4]. Наприклад, вирок або ухвала суду першої інстанції про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру набирає законної сили через тридцять днів з дня їх проголошення, якщо протягом цього часу на них не було подано апеляційної скарги (п. 1 ч. 2 ст. 395 КПК). Оскільки строк подання апеляційної скарги у всіх цих випадках обчислюється днями, у разі, якщо апеляційну скаргу у встановлений законом строк не було подано, вказані судові рішення набирають законної сили о двадцять четвертій годині останнього дня строку її подання (ч. 3 ст. 115 КПК). Якщо особа, яка подала апеляційну скаргу, до закінчення апеляційного розгляду відмовилась від неї (ч. 1, 2 ст. 403 КПК), судові рішення набирає законної сили з моменту постановлення апеляційним судом ухвали про закриття на цій підставі апеляційного провадження. Якщо судові рішення набрали законної сили у зв'язку з закінченням строку на подання апеляційної скарги, але цей строк згодом буде поновлено (ст. 117 КПК), вважається, що судові рішення не набрали законної сили (ч. 3 ст. 532 КПК) і на нього в установленому законом порядку може бути подана апеляційна скарга. У разі скасування судом апеляційної або касаційної інстанції чи Верховним Судом України вироку або ухвали із призначенням нового розгляду у суді першої, апеляційної чи, відповідно, касаційної інстанції (п. 6 ч. 1 ст. 407, п. 2 ч. 1 ст. 436, ст. 455 КПК), вони не набирають законної сили [67, с. 1065].

Судове рішення набирає законної сили повністю, а не частинами. Тому у випадках, якщо вирок або ухвала суду у груповій справі, якими суд вирішив обвинувачення по суті, оскаржені тільки стосовно деяких обвинувачених, вони набирають законної сили після проголошення апеляційним (касаційним) судом постановленої ним ухвали одночасно щодо всіх обвинувачених у цій справі. Оскарження такого вироку або ухвали тільки в окремі частині також не спричиняє їх вступу в законну силу в окремих частинах [67, с. 1065]. Отже, як вже було з'ясовано, початковим моментом виконання судових рішень є саме момент набрання ними законної сили, як відправна точка початку діяльності щодо їх виконання. Проте, існують і винятки із цього правила. Так, ще до набрання законної сили судові рішення виконуються негайно в частині звільнення обвинуваченого з-під варти у разі: а) виправдання; б) звільнення від відбування покарання; в) засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; г) ухвалення обвинувального вироку без призначення покарання (ч. 1 ст. 377 КПК).

Аналізуючи вищенаведене, слід зазначити, що законна сила судового рішення є одним із найбільш ефективних засобів досягнення завдань кримінального провадження і забезпечує реальний захист прав і свобод людини і громадянина, тому пропонуємо наступне визначення поняття «законна сила судового рішення» — це правовий стан судового рішення у кримінальному провадженні, який є початковим моментом для виникнення процесуальних відносин в стадії виконання судових рішень, і з настанням якого воно характеризується визначеними юридичними ознаками, такими як обов'язковість, виключність та преюдиційність.

2.2 Юридична природа і порядок звернення судового рішення до виконання

Першим важливим та обов'язковим етапом діяльності суду в стадії виконання судових рішень є звернення їх до виконання. Адже у разі несвоєчасного звернення та приведення судових рішень до виконання не буде досягнуто завдань кримінального провадження, а також буде марною праця слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, захисника

та інших учасників кримінального провадження, що була проведена ними на досудовому розслідуванні та судовому розгляді. За загально-визнаною думкою, сутність звернення судового рішення до виконання полягає в тому, що суд надсилає відповідним органам, уповноваженим здійснювати безпосереднє їх виконання, відповідне розпорядження про початок такої діяльності. Так, на думку професорів О. В. Капліної та Ю. М. Грошевого, звернення вироку до виконання є діяльність суду першої інстанції з передачі вироку, що набрав законної сили, для його виконання органам та установам виконання покарань [104, с. 508].

Звичайно таке звернення судового рішення судом до виконання ще не означає його фактичної реалізації, а є лише початковим моментом його виконання і здійснюється шляхом виключно процесуальних дій, тоді як у приведенні судового рішення до виконання беруть участь й інші органи та установи (наприклад, уповноважені службові особи органів внутрішніх справ, органи кримінально-виконавчої служби), значна частина діяльності яких лежить поза межами кримінальної процесуальної діяльності.

У науці можна зустріти позицію науковців з приводу того, що звернення судового рішення до виконання є етапом застосування норм кримінально-процесуального права. Так, наприклад І. О. Харченко вважає, що сутністю діяльності суду із звернення судового рішення до виконання є те, що суд включається в новий процес застосування норм кримінального процесуального права, і в результаті такого правозастосування він своїми діями та рішеннями фактично породжує кримінально-виконавчі відносини [12, с. 41].

Погоджуємося із такою позицією і вважаємо, що дійсно можна прийти до такого висновку більш детально аналізуючи норми, які регламентують порядок звернення судового рішення до виконання. Так, зокрема дотримання відповідної процедури звернення судового рішення до виконання обумовлене саме необхідністю максимально-го дотримання кримінальної процесуальної форми, оскільки у такий спосіб створюються умови для повної та ефективної реалізації учасниками цієї стадії своїх прав та законних інтересів, адже при зверненні судового рішення до виконання можуть виникнути додаткові питання, що підлягають вирішенню, про що йтиметься далі.

Такий висновок можна зробити також виходячи із поняття застосування норм права, як державно-владної, організаційної, здійснюва-

ної в процедурно-процесуальному порядку діяльності компетентних органів держави й посадових осіб у реалізації приписів правових норм стосовно до конкретних життєвих випадків через винесення індивідуально-конкретних правових наказів (приписів). Ознаками діяльності із застосування норм права є те, що така діяльність: 1) має владний характер, бо це діяльність компетентного органу або посадової особи, і лише в рамках наданих йому (їй) повноважень, а їх правові приписи обов'язкові до виконання; 2) здійснюється в чітко визначених законом процесуальних формах; 3) має індивідуалізований, персоніфікований характер; 4) має творчий, інтелектуальний характер, тому що це завжди розумова діяльність. Тоді, як правозастосовний акт — індивідуально-конкретний, документ, що містить припис державно-владного характеру, винесений відповідним органом внаслідок вирішення юридичної справи, це підсумок застосування норм права. А ознаки акта застосування норм права такі: 1) приймається на основі нормативно-правового акта і спирається на певну норму права, тобто є законним і обґрунтованим; 2) виходить від компетентних органів держави в особі їх посадових осіб і являє собою категоричне, офіційно-владне, обов'язкове для виконання веління, яке охороняється примусовою силою держави; 3) адресується чітко визначеним суб'єктам, тобто є персоніфікованим, індивідуальним; 4) поширює норму права на конкретну юридичну ситуацію (виключається поширення на подібні випадки), вичерпує себе одноразовим застосуванням, тобто розрахований на один раз; 5) має певну, встановлену законом форму документа, якщо це письмовий акт (а їх більшість); 6) містить чітко визначені реквізити, має сувору структуру.

Проаналізуємо порядок звернення до виконання вироку суду, який згідно чинного КПК України є двох видів обвинувальний та виправдувальний, відповідно порядок звернення до виконання кожного з яких має свої особливості. Так, значні особливості у порядку звернення до виконання мають виправдувальні вирoki, яким у чинному КПК присвячено небагато уваги. Як зазначає науковець Г. І. Алейніков, «виправдувальний вирок — це основний акт правосуддя, що має властивості обов'язковості, винятковості, незмінності, істинності, завершує стадію судового розгляду, зокрема, і кримінальне судочинство в цілому, суть якого полягає у встановленні судом неви-

нுவатості особи у вчиненні злочину, інкримінованого йому органами досудового розслідування» [254, с.8-9]. Так, виправдувальний вирок ухвалюється у разі, якщо не доведено, що: 1) вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа; 2) кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим; 3) в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення. Виправдувальний вирок також ухвалюється при встановленні судом підстав для закриття кримінального провадження, передбачених пунктами 1 та 2 частини першої статті 284 КПК України, зокрема у разі якщо: 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення; 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення [4].

Власне, виправдувальний вирок є ухвалене в судовому провадженні судове рішення про невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення. Особливості звернення до виконання виправдувального вироку полягають перед усім у тому, що в ньому суд знімає з особи всі правові обмеження, застосовані в процесі досудового розслідування та судового розгляду, а також вказує на неможливість будь-яких обмежень у соціальному середовищі. Юридична сила передбачених КПК України підстав для постановлення виправдувального вироку є однаковою, тобто тягне за собою однакові правові наслідки – особа визнається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення [255, с.154]. Суд, як слушно зазначає Є. О. Матвієнко, «виправдовує підсудного та поновлює виправданого в усіх правах, а також скасовує будь-які обмеження, якщо вони були застосовані» [256, с. 4].

У статті 377 КПК України законодавець встановив імперативну норму про те, що у разі виправдання особи, звільнення від відбування покарання, засудження до покарання не пов'язаного із позбавленням волі або ухвалення обвинувального вироку без призначення покарання, яка тримається під вартою, суд звільняє його з-під варті у залі судового засідання [4]. Особливість у цьому випадку полягає лише в тому, що судове рішення фактично виконується ще до набрання ним законної сили, що певною мірою суперечить основним положенням закону про можливість його виконання лише після набрання рішенням законної сили. З приводу цього, в юридичній літературі висловлюється думка про те, що виправдувальний вирок і вирок, що звільняє обвинуваченого від покарання, набирають законної сили

негайно після проголошення вироку [257, с.710]. Проте, така позиція є неправильною, адже в такому випадку втрачається значення апеляційного оскарження цих рішень. У зв'язку з цим, заслуговує на увагу позиція Р. М. Оганесяна, який зазначив, що негайне приведення виправдувального вироку до виконання, ще до набрання ним законної сили є «послідовним здійсненням конституційного принципу недоторканності особи» [258, с. 172].

Тобто, аналізуючи дану норму закону, може видатись, що виконання виправдувального вироку здійснюється безпосередньо судом. Так, відповідно до п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 року № 4 «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства», право на свободу та особисту недоторканість є одним із найбільш значущих прав людини [259]. Також, відповідно до п. шостого постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 року № 7 «Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина», суддя несе особисту відповідальність за своєчасний та якісний розгляд справ [260]. З цього приводу Т. М. Добровольська зазначала, що поєднання в руках суду звернення вироку до виконання та приведення його до виконання, хоча і не є правилом, а лише винятком, проте воно «продиктоване особливостями мір покарання» [3, с. 28]. Інший науковець М. К. Свиридов, зауважує, що «виконання судом деяких видів рішень, які ним же і приймаються, виходить за межі здійснення правосуддя, але не викликає сумнівів, оскільки такі вироки (виправдувальні та обвинувальні без призначення покарання чи зі звільненням від його відбування) не створюють жодних кримінально-правових наслідків, що вимагають реалізації, і основним змістом його виконання буде проголошення про це» [19, с. 111]. Правильну, на наш погляд, думку висловив науковець І. А. Гааг, проте, що суд або головуючий лише дає розпорядження конвою звільнити особу з-під варти, оскільки сам не може фізично виконати такі дії. Адже «всі дії із взяття під варту, а також здійснення контролю за цим та виконання вимог вироку (ухвали) про звільнення з-під варти покладені на адміністративні органи, тобто на конвой» [261, с. 74]. Також на підтримку висловленої позиції науковці зазначають, що «при реалізації судом своїх же рішень порушується будь-яка логіч-

на структура побудови кримінального процесу, його стадійність» [262, с. 69]. Таким чином, в даному випадку суд лише дає усну вказівку щодо виконання вироку, а фактично таке виконання (звільнення особи з-під варти) здійснюється конвоем.

Власне звільнення виправданого з-під варти відразу після проголошення вироку є, на наш погляд, також і основним, першочерговим елементом реабілітації виправданого.

Реабілітація в кримінальному провадженні являє собою систему передбачених законом соціально-правових заходів, спрямованих на повне відновлення у попередніх правах громадянина, протиправно притягнутого до кримінальної відповідальності або засудженого, і відшкодування заподіяної йому шкоди [263, с. 8]. В цьому питанні поділяємо позицію науковців, в тому, що початок діяльності з реабілітації виправданого повинен охоплюватися діяльністю зі звернення судового рішення до виконання. Так, науковці Л. Д. Кокорев та О. В. Капліна пропонують винесення виправдувального вироку вважати лише передумовою для подальшої реабілітації виправданого [264, с. 64; 263, с. 8]. М. І. Пастухов також вважає, що виправданя є тільки початковим моментом реабілітації, її правовою основою, сама ж реабілітація повинна виступати своєрідним «виконавчим провадженням» за вироком, що полягає у здійсненні заходів з поновлення виправданого в усіх правах [265, с. 75]. Проте, для досягнення мети реабілітації суд, на думку М. І. Пастухова, повинен: роз'яснити громадянину порядок відшкодування шкоди; повідомити за місцем роботи та проживання засудженого про прийняте судом рішення; опублікувати в засобах масової інформації офіційне спростування, якщо раніше там було повідомлено про застосування до громадянина запобіжного заходу або про притягнення його як обвинуваченого та інше [265, с. 83]. З такою позицією слід погодитись, оскільки характер дій з реабілітації обумовлює специфічну форму їх виконання, то як правильно зазначає науковець О. В. Капліна, така діяльність вимагає саме залучення суду [263, с. 4]. Отже, на наш погляд, судова діяльність з реабілітації виправданого повинна розпочинатись на етапі звернення виправдувального вироку до виконання, а не в процесі його виконання.

Заслуговує на увагу також думка про необхідність скасовувати судом при постановленні виправдувального вироку й інші запобіжні

заходи. Оскільки, при негайному виконанні виправдувального вироку закон передбачає тільки звільнення особи з-під варти, але не встановлює жодних правил стосовно тих випадків, коли до особи було застосовано не взяття під варту, а інший запобіжний захід. Проте, як правильно зазначають науковці Є. О. Матвієнко та В. М. Бібіло, їх нескасування суперечить правовій природі виправдувального вироку [95, с. 51-52]. На підтримку цієї тези науковець М. К. Свіридов додає, що «оскільки найсуворіший захід скасовується в момент проголошення вироку без призначення покарання та виправдувального вироку, то логічним є скасування інших видів запобіжних заходів» [19, с. 112]. Підтвердженням цього висновку є положення ст. 203 КПК України, в якій вказано, що ухвала про застосування запобіжних заходів припиняє свою дію після ухвалення виправдувального вироку. Зокрема, суттєвим при постановленні виправдувального вироку як щодо поновлення конституційних прав виправданої особи, так і щодо її майнової реабілітації, є питання повернення грошових сум або майна, що були предметом застави. Відповідно до ч. 4 статті 374 КПК України, у резолютивній частині вироку при визнанні особи виправданою зазначається рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі рішення про запобіжний захід до набрання вироком законної сили [4].

Окрім того, поділяємо думку науковця І. О. Харченко про те, що у будь-якому разі після набрання вироком законної сили, суд повинен направляти копію виправдувального вироку за місцем роботи, проживання виправданого, а також до інших установ, організацій та підприємств, на які він вкаже, а у випадку його смерті — члени його сім'ї та близькі родичі. Наприклад, якщо про відкриття кримінального провадження, оголошення про підозру особі чи обрання до неї запобіжного заходу тощо повідомлялося в засобах масової інформації, то після набрання вироком законної сили суд надсилає відповідну ухвалу разом із копією вироку керівникам відповідних засобів масової інформації для оприлюднення спростування викладеної раніше інформації [12, с. 58]. На підставі проаналізованого, нами пропонується доповнити розділ VIII чинного КПК статтею, яка б регламентувала порядок звернення до виконання виправдувального вироку, а також ухвали суду про закриття кримінального провадження (Додаток Б).

Свої особливості має також і порядок виконання обвинувальних вироків, і він є, звичайно, є дещо ширшим, виходячи із того, що згід-

но чинного законодавства існує багато видів покарань. Перш за все, одним із наслідків винесення обвинувального вироку, як слушно зазначає Ф. Н. Фаткуллін, є призначення винному покарання [247, с. 327]. На думку науковців у галузі кримінального права, сутність покарання полягає в тому, що засуджений зазнає певних втрат та обмежень за вчинений ним злочин [266, с. 303; 267, с. 299; 268, с. 25; 269, с. 99; 270, с. 102]. Виходячи із чинного КПК України, вбачаємо, що звернення обвинувальних вироків та ухвал суду до виконання є процесуальною дією, яка виражається в направленні судом не пізніше трьох днів з дня набрання судовим рішенням законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження із суду апеляційної чи касаційної інстанції або Верховного Суду України, розпорядження про виконання судового рішення разом із його копією відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судові рішення (ст. 535) [4]. Зразок розпорядження про виконання вироку, що набрав законної сили, міститься у Додатку 21 «Інструкції з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Республіки Крим та вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ», затвердженій Наказом Державної судової адміністрації України від 17 грудня 2013 року № 173 [271] (Додаток В).

Підставою для виконання суб'єктом державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань судового рішення, що набрало законної сили, є його примірник в електронній формі, надісланий суб'єкту державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань, затверджені Міністерством юстиції України спільно з Державною судовою адміністрацією України.

Проте, у науці кримінального процесуального права існує точка зору щодо необхідності оформлення рішення суду про звернення судового рішення до виконання таким процесуальним документом як постанова (за чинним КПК — ухвала). Так, наприклад, науковець І. О. Харченко вважає, що оскільки рішення про звернення вироку до виконання породжує кримінально-виконавчі правовідносини, що

означає його вагомість як акту застосування права, то оформлення такого рішення розпорядженням надає йому характер акту здійснення управлінської діяльності в межах відповідних правовідносин, а не акту застосування норм кримінально-процесуального права. Тому на думку цього науковця, рішення про звернення вироку до виконання повинно оформлюватися відповідною постановою [12, с. 46]. Вважаємо, що з такою думкою можна погодитись, із застереженням того, що замість постанови слід постановляти ухвалу, адже відповідно до положення ч. 2 ст. 369 КПК України 2012 року, судові рішення постановляються у формі вироку та ухвали [4]. Виходячи із того, що звернення судового рішення до виконання є письмовим актом суду про обов'язковий початок реалізації приписів судового рішення певними органами та в певний строк та із поняття правозастосовний акт, вважаємо, що звернення судового рішення до виконання все ж таки повинно бути оформлене саме ухвалою суду.

Від дій по зверненню судового рішення до виконання слід відрізнити приведення його до виконання. Приведення до виконання судових рішень безпосередньо судом не здійснюється, його здійснюють органи та установи, які уповноважені на виконання судових рішень відповідно до покладених на них повноважень згідно Положення «Про про центральну, міжрегіональну комісії та комісію слідчого ізолятора з питань визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії, порядок направлення для відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту й обмеження волі, та їх переведення», затвердженої Наказом Міністерства юстиції України 27.02.2017 року [272].

Вирішення питань про визначення рівнів безпеки виправних колоній, у яких засуджені відбувають покарання, направлення та переведення осіб, засуджених до позбавлення волі займається відповідна комісія слідчого ізолятора, яка утворюється у кількості не менше п'яти осіб керівником міжрегіонального управління, у підпорядкуванні якого знаходиться відповідний слідчий ізолятор, і до складу якої обов'язково включаються начальник СІЗО, начальники підрозділів СІЗО, які відповідно до функціональних обов'язків здійснюють організацію контролю за виконанням судових рішень, медичної служби, оперативної роботи.

Власне ця комісія СІЗО відповідно до покладених на неї завдань визначає рівень безпеки виправної колонії, де особа, засуджена до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, відбудуватиме покарання згідно з обвинувальним вироком суду, відповідно до вимог Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України [272].

Варто зазначити, що до проведення «малої судової реформи» у 2001 р. суд, при постановленні вироку вирішував також і питання про вид виправно-трудової чи виховно-трудової колонії або тюрми, в якій повинен відбувати покарання засуджений до позбавлення волі (п. 8 ч. 1 ст. 324 КПК України 1960 року) [49]. Аналогічна норма діє в даний час в Російській Федерації (п. 9 ч. 1 ст. 299 КПК Російської Федерації) [273], у КПК Республіки Білорусь (п. 10 ч. 1 ст. 352 КПК) [51]. Окрім цього, на невиправданість вилучення з компетенції суду вирішення питання про вид виправно-трудової установи чи тюрми слушно звертається увага в юридичній літературі, зокрема науковцями Н. О. Бородовською [274, с. 94-95], В. О. Попелюшком [275, с. 174-175].

Однак, на наш погляд, не є доцільним покладати розгляд цього питання на суд, адже комісії, на яких законодавець покладає обов'язок здійснювати розподіл засуджених до певного виду установи відбування покарання керуються вимогами нормативно-правових актів з цих питань, а також і вивчають особову справу засудженого (тобто встановлюють дані про його особу), вирок суду (характер вчиненого діяння та ставлення особи до вчиненого) тощо. Окрім цього, як зазначено у п. 1 вищевказаного Положення, до складу комісії СІЗО обов'язково включаються начальник СІЗО, начальники підрозділів СІЗО, які відповідно до функціональних обов'язків здійснюють організацію контролю за виконанням судових рішень, медичної служби, оперативної роботи. [272].

У чинному законодавстві, законодавець не здійснив диференційованого підходу до порядку звернення обвинувальних вироків та ухвал до виконання, а вказав один загальний для всіх. Проте, залежно від виду призначеного покарання є відмінними і органи, що його виконують. Так, вирок з призначенням покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні вимагають дуже ретельної організації їх виконання, оскільки ці покарання

є найсуворішими. Для виконання таких вироків існує спеціальний орган — Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, і саме до її територіальних відділів за місцем постановлення вироку суд повинен направляти відповідну ухвалу. Якщо засуджений утримується під вартою, то ухвала про виконання повинна направлятися адміністрації місця попереднього ув'язнення. Лише стосовно військовослужбовців, засуджених до арешту та тримання в дисциплінарному батальйоні, суд повинен направити відповідну ухвалу командирі військової частини, в якій особа проходить службу, а у випадку призначення покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні — ще й до командира такого підрозділу.

Відповідно до ст. 11 КВК України, установами виконання покарань є: арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи, слідчі ізолятори. Кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії), які поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки.

Виконання кримінальних покарань також здійснюють органи державної виконавчої служби, військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон. Територіальні органи управління, уповноважені органи з питань пробації, арештні доми, виправні центри, виправні та виховні колонії, слідчі ізолятори організуються і ліквідуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, а військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон — Міністерством оборони України [73].

Для виконання вироків із призначенням покарання, що передбачає трудовий вплив на засудженого без позбавлення чи обмеження волі (виправні роботи, громадські роботи), окрім уповноваженого органу з питань пробації, можуть залучатись також і організації, установи та підприємства. Так, згідно зі ст. 36 КВК України покарання у виді громадських робіт відбувається за місцем проживання засудженого. Громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від основної роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого само-

врядування. Відповідно контроль за виконанням покарання у виді громадських робіт покладається покладається на уповноважений орган з питань пробації. Так, уповноважений орган з питань пробації: веде облік засуджених до покарання у виді громадських робіт; роз'яснює засудженим порядок та умови відбування покарання; погоджує з органами місцевого самоврядування перелік об'єктів, на яких засуджені відбувають покарання у виді громадських робіт; здійснює контроль за додержанням засудженими порядку та умов відбування покарання у виді громадських робіт; здійснює контроль за додержанням судового рішення власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженого; вживає заходів з припинення порушень судових рішень; веде сумарний облік відпрацьованого засудженим часу; вживає першочергових заходів з виявлення засуджених, місцезнаходження яких невідоме; звертається до відповідних правоохоронних органів щодо розшуку засуджених, місцезнаходження яких невідоме[73].

Тому вважаємо, що доцільним буде при зверненні до виконання вироку саме з цим видом покарання направляти копію відповідної хвали до уповноваженого органу з питань пробації [73].

Покарання у виді виправних робіт, встановлене ст. 56 КК України, призначається на строк від шести місяців до двох років і відбувається за місцем роботи засудженого. Згідно ст. 41 КВК України, покарання у виді виправних робіт відбувається на підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності за місцем роботи засудженого. Контроль за виконанням покарання у виді виправних робіт покладається на уповноважений орган з питань пробації[73]. Уповноважений орган з питань пробації: веде облік засуджених до покарання у виді виправних робіт; роз'яснює засудженим порядок та умови відбування покарання; здійснює контроль за додержанням засудженими порядку та умов відбування покарання; здійснює контроль за додержанням порядку та умов відбування покарання власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженого; вживає заходів з припинення порушень судових рішень; направляє засуджених до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітних, якщо на час виконання вироку вони не працюють або звільнені з роботи відповідно до законодавства про працю; погоджує зміну місця роботи засудже-

них протягом строку відбування ними покарання у виді виправних робіт; застосовує заходи заохочення; вживає першочергових заходів з виявлення засуджених, місцезнаходження яких невідоме; звертається до відповідних правоохоронних органів щодо розшуку засуджених, місцезнаходження яких невідоме [73].

Таким чином, під час звернення вироку до виконання суд повинен направити відповідну ухвалу за місцем роботи засудженого та до уповноваженого органу з питань пробації.

Щодо виконання вироків із призначенням покарання у вигляді штрафу чи конфіскації майна варто зазначити наступне. Загалом штраф є досить м'яким видом кримінального покарання. Відповідно до ч. 1 ст. 53 КК України, штраф — це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині цього Кодексу, з урахуванням положень частини другої цієї статті [276].

При застосуванні цього виду покарання суд повинен встановити, чи дійсно засуджений здатний заплатити штраф, тобто врахувати майновий стан засудженої особи, з тим, щоб забезпечити умови для подальшого виконання цього вироку. Однак, якщо після набрання вироком законної сили стане очевидним, що засуджений невзможі сплатити штраф, то в такому разі суд повинен змінити вирок, тобто замінити покарання у вигляді штрафу на покарання у вигляді громадських або виправних робіт (у разі несплати штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та відсутності підстав для розстрочки його виплати) або позбавлення волі (у разі несплати штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, призначеного як основне покарання, та відсутності підстав для розстрочки його виплати) (ст. 53) [276].

Згідно зі ст. 26 КВК України, яка має назву «Виконання покарання у виді штрафу» засуджений зобов'язаний сплатити штраф у місячний строк після набрання вироком суду законної сили і повідомити про це кримінально-виконавчій інспекції за місцем проживання шляхом пред'явлення документа про сплату штрафу.

У разі призначення штрафу з розстрочкою виплати певними частинами засуджений зобов'язаний сплачувати штраф у розмірі та строки, встановлені вироком суду. Про сплату відповідної частини штрафу засуджений повідомляє кримінально-виконавчій інспекції

за місцем проживання шляхом пред'явлення документа про сплату відповідної частини штрафу. У разі несплати засудженим штрафу у строк, передбачений частиною першою цієї статті, суд за поданням кримінально-виконавчої інспекції розглядає питання про розстрочку виплати несплаченої суми штрафу або заміну несплаченої суми штрафу покаранням у виді громадських, виправних робіт або позбавлення волі відповідно до закону. У разі несплати засудженим чергового платежу під час призначення штрафу з розстрочкою виплати суд через місяць після закінчення строку виплати чергового платежу за поданням кримінально-виконавчої інспекції замінює несплачену суму штрафу покаранням у виді громадських, виправних робіт або позбавлення волі відповідно до закону[73].

Виходячи з цього, бачимо, що звернення до виконання вироку, яким передбачено покарання у виді штрафу повинно відбуватися у виді ухвали, яка повинна направлятись безпосередньо засудженому.

Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу. Перелік майна, що не підлягає конфіскації, визначається законом України[276].

Згідно зі ст. 48 КВК України, яка має назву «Порядок виконання покарання у виді конфіскації майна» суд, який постановив вирок, що передбачає як додаткове покарання конфіскацію майна, після набрання ним законної сили надсилає виконавчий лист, копію опису майна і копію вироку для виконання органу державної виконавчої служби, про що сповіщає відповідну фінансову установу. У разі відсутності у справі опису майна засудженого надсилається довідка про те, що опису майна не проводилося. Виконання покарання у виді конфіскації майна здійснюється органом державної виконавчої служби за місцезнаходженням майна відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» [73].

Відповідно до ст. 30 КВК України, виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як основне покарання, а також як додаткове до основних покарань, покладається на уповноважені органи з питань пробації. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як додаткове покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк, під час відбування основного покарання покладається на адміністрацію арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальника гарнізону. Адміністрація арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону, де відбуває покарання особа, засуджена до додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, не може використовувати засудженого на роботах, виконання яких йому заборонено згідно з вироком. Адміністрація арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону після відбуття засудженим основного покарання або в разі умовно-дострокового звільнення чи заміни покарання більш м'яким надсилає копію вироку суду до кримінально-виконавчої інспекції за місцем проживання засудженого або до військової частини за місцем служби засудженого[73].

Також відповідно до ст. 32 КВК України, власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем роботи засудженого зобов'язаний: не пізніше трьох днів після одержання копії судового рішення звільнити засудженого з посади, яку він обіймає, або від того виду професійної діяльності, права на який його позбавлено, внести до трудової книжки засудженого запис про те, на якій підставі, на який строк і які посади він позбавлений права обіймати або яким видом професійної діяльності він позбавлений права займатися, та повідомити уповноважений орган з питань пробації про виконання судового рішення; за вимогою уповноваженого органу з питань пробації надавати йому документи, пов'язані з виконанням покарання[73].

Стосовно особи, яка ухиляється від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, уповноважений орган з питань пробації надсилає матеріали до органів Національної поліції для відповідного реагування. Науковець В. І. Тютюгін з приводу цього зазначив, що основу цього покарання складає як позбавлення засудженого конкретних суб'єктивних прав, так і обмеження його правоздатності на певний строк [277, с. 6-8].

Отже, ухвала про звернення вироку до виконання повинна направлятися саме до уповноважені органи з питань пробації. Але, якщо таке покарання є додатковим до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк, то виконання цього виду покарання під час відбування особою основного покарання, згідно із ч. 2 ст. 30 КВК України, покладається на ті установи виконання покарання, в яких виконується основне покарання [73].

Службові обмеження для військовослужбовців, згідно із ст. 58 КК України, застосовуються до засуджених військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, на строк від шести місяців до двох років у випадках, передбачених в Особливій частині КК України, а також у випадках, коли суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замість обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше двох років призначити службове обмеження на той самий строк [276].

Згідно із ч. 1 ст. 47 КВК України суд, який постановив вирок, яким призначив покарання у виді службового обмеження для військовослужбовця, після набрання ним законної сили направляє копію вироку командирі військової частини, де проходить службу засуджений військовослужбовець [73].

Ще однією групою вироків, є вирокі суду із призначенням додаткового покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Даний вид покарання призначається, згідно зі ст. 54 КК України, особам, засудженим за тяжкий або за особливо тяжкий злочин, які мають військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас [276]. Відповідно органом, який виконує цей вид покарання, є орган чи посадова особа, які присвоїли таке звання, ранг, чин, клас тощо.

Так, в ст. 29 КВК України передбачено, що суд, після набрання вироком законної сили направляє його копію саме до цих органів та осіб, які після отримання копії вироку, вносять до відповідних документів запис про позбавлення засудженого цього звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу і вживає заходів до позбавлення його всіх прав і пільг, пов'язаних із цим званням, рангом, чином або кваліфікаційним класом. Стосовно військовослужбовця запасу копія вироку надсилається до військового комісаріату за місцем його проживання. Орган або посадова особа протягом місяця з дня одержання копії вироку сповіщає суд, який постановив вирок, про його виконання[73].

Проаналізувавши правову природу різних видів покарань, які признаються особі, зроблено висновок про необхідність доповнення чинного КПК України, зокрема розділу VIII статтею під назвою «Звернення до виконання обвинувальних вироків із призначенням різних видів покарань», в якій зокрема регламентувати порядок звернення обвинувального вироку, вказавши при цьому до якого органу направляється відповідний вирок на виконання, виходячи із характеру покарання (Додаток Б).

Свій порядок звернення до виконання мають ухвали суду про застосування примусових заходів медичного характеру та виховного характеру. Так, аналізуючи положення п. 15 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03.06.2005 № 7, вбачається, що ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру після набрання законної сили надсилаються судом на виконання: 1) до закладу охорони здоров'я, який надає психіатричну допомогу за місцем проживання неосудної чи обмежено осудної особи, або до органу, в якому тримається засуджена до позбавлення волі обмежено осудна особа — у разі застосування примусового заходу медичного характеру у вигляді надання амбулаторної психіатричної допомоги допомоги; 2) до закладу охорони здоров'я, в якому лікується особа — у разі застосування примусового заходу медичного характеру у вигляді надання примусової госпіталізації неосудної особи до психіатричного закладу зі звичайним наглядом, до закладу охорони здоров'я за місцем її проживання — у випадку перебуванні цієї особи вдома, а також до органів внутрішніх справ — в обох випадках, якщо у цьому є потре-

ба; 3) до органу внутрішніх справ, на який покладається виконання рішення суду про госпіталізацію — у разі застосування примусового заходу медичного характеру у вигляді примусової госпіталізації неосудної особи до психіатричного закладу з посиленням чи суворим наглядом або тримання її під вартою [278].

Порядок застосування примусових заходів виховного характеру здійснюється залежно від їх конкретного виду. Так, за наявності підстав для застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру, суд може застосувати: застереження; обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, педагогічного чи трудового колективу, окремих громадян на їх прохання; покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти чи заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років (ч. 2 ст. 105 КК України) [276].

Так, застереження, яке є найбільш м'яким заходом виховного характеру, полягає в роз'ясненні судом неповнолітньому наслідків його дій, оголошенні осуду за ці дії та попередженні про суворіші наслідки в разі продовження протиправної поведінки чи вчинення нового злочину. Видається, що така ухвала звертається до виконання шляхом направлення її для виконання неповнолітньому, його батькам, законним представникам.

Обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього, як захід виховного впливу полягає у тому, що суд визначає, які види дозвілля слід обмежити, які заборонити, які обов'язки слід покласти на неповнолітнього. Така ухвала звертається до виконання шляхом направлення її неповнолітньому, його батькам, законним представникам, а також громадському вихователю, у разі призначення його судом неповнолітньому.

Передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, що їх замінюють (усиновителі, опікуни та піклувальники) можлива лише за наявності даних про те, що вказані особи здатні позитивно впливати на неповнолітнього, здійснювати контроль за ним та запобігати вчиненню нових кримінальних правопорушень. Відповідно ухва-

ла про застосування цього заходу повинна направлятися на виконання відповідним особам, під нагляд яких неповнолітній має бути переданий.

Неповнолітні, які вийшли з-під контролю батьків чи осіб, що їх заміняють, не піддаються виховному впливу та не можуть бути виправлені шляхом застосування інших заходів виховного впливу, направляються до спеціальних навчально-виховних установ.

При застосуванні до неповнолітнього примусового заходу у вигляді направлення до спеціального навчально-виховного закладу, на кримінальну міліцію у справах дітей покладається обов'язок доставити неповнолітнього до спеціального навчально-виховного закладу. Відповідно, ухвала суду про застосування такого заходу повинна направлятися на виконання до кримінальної міліції у справах дітей.

Пропонуємо Розділ VIII КПК України доповнити також і окремою статтею, яка регулювала б порядок звернення до виконання ухвал суду про застосування примусових заходів медичного та виховного характеру (Додаток Б).

РОЗДІЛ 3

РОЗГЛЯД ТА ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ

3.1 Питання, які підлягають вирішенню судом у стадії виконання судових рішень

3.1.1 Питання, які вирішує суд під час звернення судового рішення до виконання

Виходячи із правової природи питань, які виникають в стадії виконання судових рішень, моменту їх виникнення, обставин, що підлягають доказуванню та своєрідного кола учасників цієї стадії, вважаємо, що питання, які підлягають вирішенню в цій стадії можна класифікувати: 1) за суб'єктом ініціювання вирішення відповідного питання: а) питання, вирішення якого ініціюється самостійно судом; б) питання, які ініціюються іншими учасниками провадження; 2) за часом виникнення питання: а) питання, які вирішуються при зверненні судового рішення до виконання; б) питання, які вирішуються під час фактичного виконання судового рішення; в) питання, які вирішуються після виконання судового рішення; 3) за колом доказів: а) питання, вирішення яких потребують доказування певних обставин; 2) питання, вирішення яких не потребує доказування окремих обставин.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних із виконанням вироків» від 21 грудня 1990 року № 11 визначається також перелік питань, які не можуть вирішуватися судом в цій стадії процесу, а саме питання: 1) про виключення з вироку кваліфікуючої ознаки злочину і посилання на обставини, які пом'якшують або обтяжують відповідальність; 2) про уточнення призначеного покарання (як основного, так і додаткового) щодо його виду та строку; 3) про призначення покарання за кожний

злочин окремо, якщо суд призначив покарання тільки за сукупністю злочинів, або призначення покарання за сукупністю злочинів, якщо його було призначено за кожний злочин окремо; 4) про визначення чи зміну виду виправних робіт без позбавлення волі і розміру відрахувань із заробітку засудженого в дохід держави; 5) про визначення чи зміну розміру штрафу; 6) про встановлення даних про особу засудженого, які можуть потягти погіршення його становища (про наявність судимості тощо); 7) про встановлення або зміну розміру задоволеного цивільного позову; 8) про звільнення засудженого від відшкодування матеріальних збитків; 9) про вирішення питання про виключення з акта опису майна за цивільним позовом третіх осіб; 10) про зміну вироку в частині запобіжного заходу [24]. Отже, не підлягають розгляду в цій стадії питання, які зачіпають суть вироку та погіршують становище засудженого; звужують або розширюють обсяг обвинувачення; стосуються прогалин і недоліків вироків в частині кваліфікації злочинів, призначення покарання, вирішення цивільного позову.

Пропонується розглянути три групи питань, які підлягають вирішенню в стадії виконання судових рішень: 1) питання, які підлягають вирішенню судом при зверненні судового рішення до виконання; 2) питання, які підлягають вирішенню судом під час їх фактичного виконання; 3) питання, які підлягають вирішенню судом після відбуття призначеного покарання.

Так, аналізуючи діяльність із звернення судових рішень до виконання, видається, що суду, перш ніж вчинити дії по зверненню судового рішення до виконання слід: 1) обов'язково з'ясувати питання чи набрало судове рішення законної сили, а саме чи закінчився строк на подання апеляційної скарги; 2) у разі, якщо судове рішення оскаржувалось, чи відбувся розгляд справи апеляційним судом; 3) чи не була усунута караність кримінального правопорушення після винесення вироку нововиданим кримінальним законом. Так, підтримуємо позицію професора О. В. Капліної про те, що вирок не може бути звернений до виконання або виконуватися в частині засудження за діяння, караність якого була усунена нововиданим кримінальним законом [104, с. 509].

З'ясувавши ці питання, суд власне розпочинає діяльність щодо звернення судового рішення до виконання. Проте, одночасно із

зверненням судового рішення до виконання суд вправі вирішувати і ряд питань, за своєю ініціативою, не вирішення яких на цьому етапі не тягне за собою негативних наслідків для такого звернення. Так, мова йде про 1) питання про скасування запобіжних заходів та інших заходів забезпечення кримінального провадження; 2) питання щодо реалізації початкових заходів реабілітації особи, у разі винесення судом виправдувального вироку, ухвали про закриття кримінального провадження або обвинувального вироку із звільненням від відбування покарання. В таких випадках, ці питання вирішуються шляхом направлення ухвали про звернення виправдувального вироку до виконання до фінансового органу, на депозиті якого знаходиться застава, за місцем роботи, проживання виправданого, а також до інших установ, організацій та підприємств, на які він вкаже, а у випадку його смерті — члени його сім'ї та близькі родичі, а також керівникам відповідних засобів масової інформації для оприлюднення повідомлення про реабілітацію громадянина, якщо інформація про кримінальне переслідування цього громадянина була раніше викладена в засобах масової інформації.

3.1.2 Питання, які вирішує суд

впродовж фактичного виконання судових рішень

Однією із особливостей стадії виконання судових рішень є різноманітність питань, необхідність у розгляді яких може виникнути в цій стадії провадження. Слід зазначити, що у КПК України 1960 року питання, які суд вирішував в стадії виконання судових рішень не були вміщені в одну окрему статтю, тому, не зовсім зрозумілим був їх перелік[49]. Так наприклад стаття 405-1 передбачала порядок виконання закону, який звільняє від покарання або пом'якшує покарання, 406 — зарахування в строк покарання часу перебування засудженого в лікувальній установі, 407 — порядок застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання і заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, 407-1 — порядок звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, 408 — звільнення від покарання за хворобою, 408-1 — порядок звільнення від покарання випробуванням після закінчення іспитового строку, 408-2 — порядок скасування

звільнення від відбування покарання з випробуванням, 408-3 — порядок скасування звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, 410 — порядок заміни штрафу покаранням у виді громадських робіт, виправних робіт або позбавлення волі, виправних робіт штрафом, обмеження волі чи позбавлення волі службовим обмеженням, позбавлення волі триманням у дисциплінарному батальйоні, 410-1 — порядок тимчасового залишення засудженого в слідчому ізоляторі на гауптвахті Військової служби правопорядку у Збройних Силах України чи в тюрмі і переведення з установи виконання покарань в слідчий ізолятор на гауптвахту Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, 411-1 — порядок застосування судом примусового лікування до засуджених, які є алкоголіками чи наркоманами, і його припинення, 413 — визначення порядку застосування покарання при наявності декількох вироків.

В чинному КПК України 2012 року законодавцем виправдано відведено окрему норму (ст. 537), яка містить перелік таких питань [4]. Відповідно до ч. 1 цієї статті, під час виконання вироків суд, має право вирішувати такі питання: 1) про відстрочку виконання вироку; 2) про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; 3) про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким; 4) про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; 5) про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років; 6) про звільнення від покарання за хворобою; 7) про застосування до засуджених примусового лікування та його припинення; 8) про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком; 9) про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку; 10) про заміну покарання відповідно до частини п'ятої статті 53, частини третьої статті 57, частини першої статті 58, частини першої статті 62 Кримінального кодексу України; 11) про застосування покарання за наявності кількох вироків; 12) про тимчасове залишення засудженого у слідчому ізоляторі або переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора для проведення відповідних

процесуальних дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених іншою особою або цією самою особою, за які вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді; 13) про звільнення від покарання і пом'якшення покарання у випадках, передбачених частинами 2 і 3 статті 74 Кримінального кодексу України; 13-¹) про оскарження інших рішень, дій чи бездіяльності адміністрації установи виконання покарань; 13-²) про застосування заходу стягнення до осіб, позбавлених волі, у виді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери); 13-³) про зміну обов'язків, покладених на засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням; 14) інші питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку.

Як вже було зазначено, особливістю стадії виконання судових рішень є те, що суд може вирішувати лише ті питання, які не стосуються суті вироку, не погіршують становища засудженого, а також не можуть вирішуватись ті питання, які звужують або розширюють обсяг обвинувачення, стосуються прогалин і недоліків вироків в частині кваліфікації злочинів, призначення покарання, вирішення цивільного позову (п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.1990 «Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних із виконанням вироків»).

Окрім того, у вищевказаній Постанові визначається також і перелік питань, які не можуть вирішуватися судом в цій стадії процесу, а саме питання: 1) про виключення з вироку кваліфікуючої ознаки злочину і посилання на обставини, які пом'якшують або обтяжують відповідальність; 2) про уточнення призначеного покарання (як основного, так і додаткового) щодо його виду та строку; 3) про виключення застосування відстрочки виконання вироку щодо додаткового покарання, коли при вирішенні питання про застосування ст. 46-1 КК України суд вказав про застосування відстрочки виконання вироку в цілому; 4) про призначення покарання за кожний злочин окремо, якщо суд призначив покарання тільки за сукупністю злочинів, або призначення покарання за сукупністю злочинів, якщо його було призначено за кожний злочин окремо; 6) про визначення чи зміну виду виправних робіт без позбавлення волі і розміру відрахувань із заробітку засудженого в дохід держави; 7) про визначен-

ня чи зміну розміру штрафу; 8) про встановлення даних про особу засудженого, які можуть потягти погіршення його становища (про наявність судимості тощо); 9) про встановлення або зміну розміру задоволеного цивільного позову; 10) про звільнення засудженого від відшкодування матеріальних збитків; 11) про вирішення питання про виключення з акта опису майна за цивільним позовом третіх осіб; 12) про зміну вироку в частині запобіжного заходу.

Пропонується проаналізувати питання, які суди вправі розглядати під час фактичного виконання судових рішень. Новим для чинного кримінального процесуального законодавства є можливість вирішення питання про відстрочку виконання вироку. Це є виняток із загального правила про те, вирок підлягає безумовному негайному виконанню з моменту набрання ним законної сили. Думка працівників правоохоронних органів (прокурорів), суддів та адвокатів щодо такого нововведення є різною. Так, з проведеного опитування вбачається, що 5% опитаних вважають, що надання відстрочки виконання вироку буде мати наслідком затягування виконання вироку, 55% вважають це проявом гуманізму щодо засудженого, тоді як 40% вказали що відстрочка є можливістю виправлення та перевиховання осіб, що вчинили кримінальне правопорушення (Додаток А). Відстрочка виконання вироку можлива лише після набрання вироком законної сили, оскільки суд апеляційної чи касаційної інстанції може скасувати або змінити вирок. Закон допускає відстрочку виконання вироку, яким засудженому призначено покарання у вигляді виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі, з передбачених законом підстав. Підстави для надання відстрочки законодавцем вказано у ст. 536 КПК України [4].

Проте, вважаємо, що невинувато законодавець обмежив право на відстрочку виконання вироку лише щодо жінок, які мають малолітню дитину. Оскільки досить часто виникають ситуації, коли у дитини є лише батько, матері немає. Відповідно, вважаємо, що доцільним було б у положенні статті 536 КПК України встановити не лише право жінки, а й чоловіка, який є єдиним із батьків для малолітньої дитини на відстрочку виконання вироку до досягнення дитиною трьох років.

В стадії виконання судових рішень законодавець визначає можливість вирішення також і питань, що мають наслідком звільнення особи

від відбування покарання при наявності певних, визначених законом умов. Перш за все це умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Так, у діючому Кримінальному кодексі України 2001 року, застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання передбачено статтею 81 КК України, положення якої регламентують підстави та умови застосування такого звільнення.

Практика умовно-дострокового звільнення отримала своє визнання майже в усіх цивілізованих країнах світу та застосовується до значної частки засуджених. Так, зокрема, відсоток вчинення особами, які звільнені умовно-достроково нових злочинів досить низький (2% від загального числа засуджених у Словенії, а також 8% у Канаді) [91, с. 23]. Особливу роль умовно-дострокове звільнення відіграє у процесі відбування покарання особами, засудженими до позбавлення волі, оскільки «його застосування дозволяє засудженому ще задовго до закінчення строку покарання повернутися із умов суворої фізичної ізоляції до суспільства, відновити свої ще не до кінця втрачені соціально-корисні зв'язки та стати повноцінним членом суспільства» [279, с. 71]. Звичайно, необґрунтоване та поспішне застосування до особи умовно-дострокового звільнення може призвести до негативних наслідків. Однак, «так само, — підкреслює науковець Ю. М. Ткачевський, — необґрунтована, така, що суперечить закону відмова від умовно-дострокового звільнення може певною мірою підірвати віру в його реальну можливість, що може завдати шкоди виправленню засуджених» [280, с. 15].

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання регулюється трьома галузями права: кримінальним, кримінально-виконавчим та кримінальним процесуальним. В науці існує точка зору, відповідно до якої умовно-дострокове звільнення — це заключна стадія відбування покарання [281, с. 88]. Окремі вчені вважали, що умовно-дострокове звільнення — це внесення змін у вирок суду [282].

Проте видається більш правильною та найбільш наближеною до законодавчої позиція окремих вчених, які розглядають УДЗ як один із видів звільнення від покарання, суть якого полягає у достроковому звільненні засудженого від подальшого реального відбування покарання під умовою обов'язкового дотримання ним ряду приписів, перелічених у законі та встановлених судом у відповідності з цим законом [283, с. 25; 284, с. 469]. Тобто важливим стимулом

для засуджених осіб є можливість достроково бути звільненим від відбування покарання. Це є прояв довіри до особи з боку держави, так званий «аванс» на хорошу поведінку та ресоціалізацію. У діючому Кримінальному кодексі України, застосування УДЗ передбачено статтею 81 КК України, положення якої регламентують підстави та умови застосування такого звільнення. Так, УДЗ можливе лише за сукупністю так званої матеріальної підстави та формальної передумови, де матеріальною підставою умовно-дострокового звільнення є доведеність засудженим своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці свого виправлення, а формальною передумовою є відбуття засудженим певної частини покарання (п. 3 ч. 1 ст. 81 КК України). Однак щодо показників, які б свідчили про факт виправлення засудженого існують у науці різні позиції. Так, наприклад, деякі вчені правознавці вважають матеріальною підставою для УДЗ моральне виправлення, що передбачає зміни в духовно-вольовій і мотиваційній сферах особи засудженого [285, с. 73; 286, с. 185]. Проте така позиція може бути піддана критиці з огляду на те, що навряд чи в установі виконання покарання особа може змінити свої так звані «духовні» якості, і як вважають деякі автори умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким навряд чи можна вважати засобом моральної зміни засуджених [91, с. 22]. Окрім того, на наш погляд видається неможливим встановити критерії духовно-вольового виправлення особи засудженого, які б власне брались до уваги судом при вирішенні цього питання.

Щодо сумлінної поведінки засудженого, то це також явище оціночне, і вважаю повинно включати наступні показники. Перш за все це є визнання своєї вини у вчиненому кримінальному правопорушенні і щире каяття. Зрозуміло, що якщо особа не визнає своєї вини і не розкаюється, вести мову про її виправлення неможливо. Окрім того засуджений повинен відмовитись від зв'язків з кримінальним оточенням, створити або відновити зв'язки із вже наявною у нього сім'єю, не вчиняти дисциплінарних, адміністративних чи кримінальних порушень, не порушувати встановленого порядку відбування покарання тощо. Тоді, як поняття «сумлінне ставлення до праці» є також оціночним критерієм і має свої показники, якими може вважатись добросовісне виконання засудженим своїх трудових обов'язків, дотримання правил техніки безпеки, високі показники роботи тощо.

Кримінально-виконавчий кодекс України у ст. 6 також містить норму, яка регламентує поняття виправлення засудженого, як процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки (ч.3 ст. 6 КВК України). Окрім того, у науці можна зустріти думку про існування так званої пенітенціарної ресоціалізації, тобто вироблення у засудженого законослухняної поведінки в установі виконання покарань [287, с. 29]. Видається, що саме УДЗ виправдовує мету покарання, яка передбачається ст. 50 КК України, відповідно до якої покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Особливу роль УДЗ відіграє у процесі відбування покарання особами, засудженими до позбавлення волі, оскільки «його застосування дозволяє засудженому ще задовго до закінчення строку покарання повернутися із умов суворої фізичної ізоляції до суспільства, відновити свої ще не до кінця втрачені соціально-корисні зв'язки та стати повноцінним членом суспільства» [288, с. 71].

Чинний закон (ст. 81 КК України) не містить переліку тих обставин чи показників, аналіз яких дозволив би суду встановити точно факт виправлення засудженого. Видається, що такий висновок суд робить на підставі аналізу конкретних фактичних даних, які характеризують поведінку засудженого, його особу. Деякі науковці навіть пропонують враховувати позицію потерпілого, особистісні дані засудженого, всі обставини вчиненого кримінального правопорушення, його вид, каяття засудженого під час розслідування та судового засідання, наявність у минулому факту звільнення його від кримінальної відповідальності [289, с. 54], а також обов'язково досліджувати питання про заходи, які застосовувалися засудженим для відшкодування завданих ним збитків [290, с. 58]. Це означає, що розгляд питання про умовно-дострокове звільнення не повинно бути простою формальністю, тобто, наприклад, базувалось лише на тих позитивних даних, які надійшли від органів та адміністрацій виправних установ.

Правильною, на наш погляд, слід вважати думку про те, що «умовно-достроковому звільненню мають підлягати тільки гідні, а не ті засуджені, котрі формально продемонстрували своє виправлення: відбули встановлену частину строку покарання та не мають стягнень на момент розгляду питання судом» [291, с. 24]. Умовно-достроково-

ве звільнення від відбування покарання має надзвичайно важливе значення для виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів, тобто для досягнення мети, передбаченої ст. 50 КК, а саме покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Наступним є звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які судом можливе лише в межах строку, на який згідно із законом жінку може бути звільнено з роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і досягнення дитиною трирічного віку та за умови, що засуджена має сім'ю або родичів, які дали згоду на спільне з нею проживання, або засуджена має можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини (ч. 1, 2 ст. 83 КК) [276]. Контроль за поведінкою таких жінок здійснюється уповноваженим органом з питань пробації.

Звільнення від відбування покарання через хворобу застосовується за умов, якщо: а) особа під час відбування покарання захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати значення своїх дій (бездіяльності) або керувати ними; б) особа, під час відбування покарання захворіла на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання; в) військовослужбовці, засуджені до службового обмеження, арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні, в разі визнання їх непридатними до військової служби за станом здоров'я. Варто зазначити, що звільнення від покарання у зв'язку з психічною хворобою є обов'язковим. По суті ж це звільнення від подальшого відбування покарання або заміна судом відповідно до ст.ст. 92-95 КК України покарання застосуванням до особи, яка стала неосудною, примусових заходів медичного характеру, залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності хворого для себе або інших осіб. В ухвалі мають бути зазначені мотиви прийняття такого рішення і психіатричний заклад, до якого засуджений має бути госпіталізований. У разі припинення застосування примусових заходів медичного характеру у зв'язку із видужанням, такі особи можуть підлягати подальшому відбуванню покарання (ч. 4 ст. 95 КК), якщо не закінчилися строки давності притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 49 КК) чи строки давності виконання обвинувально-

го вироку, або відсутні інші підстави для звільнення від покарання. При цьому час, протягом якого до осіб застосовувалися примусові заходи медичного характеру, зараховуються в строк покарання за правилами, передбаченими ч. 5 ст. 72 КК, і при цьому один день позбавлення волі дорівнює одному дню застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 4 ст. 84 КК) [276].

Звільнення від покарання за іншою тяжкою хворобою є факультативним, і залежить від певних умов. Суд може звільнити особу від подальшого відбування покарання за іншою тяжкою хворобою, враховуючи тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини кримінальної справи (ч. 2 ст. 84 КК) [276]. У разі одужання особи, звільненої від відбування покарання внаслідок іншої тяжкої хвороби, вона повинна бути направлена для відбування покарання, якщо не закінчилися строки давності притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 49 КК) чи строки давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК), або відсутні інші підстави для звільнення від покарання (ч. 4 ст. 84 КК). Звільнення від покарання у вигляді службового обмеження, арешту чи тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців у разі визнання їх непридатними до військової служби за станом здоров'я є обов'язковим. Так, перелік захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання міститься у Додатку 12 до Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затвердженого наказом Міністерства юстиції України та міністерства охорони здоров'я від 15.08.2014 № 1348/5/572 [292]. Зокрема такими є: 1) туберкульоз (прогресуючий двосторонній фіброзно-кавернозний туберкульоз легенів або хронічна тотальна емпієма плеври з бронхіальним свищем та явищами легенево-серцевої недостатності II, III ступенів.), інфекція вірусу імунодефіциту людини (IV клінічна стадія), лепра (лепроматозна погранична форма.), новоутворення (новоутворення IV стадії за міжнародною класифікацією TNM (з гістологічним та морфологічним підтвердженнями), гострі лейкози (з гістологічним та морфологічним підтвердженнями), хронічні лейкози, термінальна стадія (з гістологічним та морфологічним підтвердженнями), лімфоми, термінальна стадія), хвороби ендокринної системи (цукровий діабет, інсулінозалежний тип (доза

інсуліну понад 60 од. на добу), важкий перебіг з нахилом до кетоацидозу і наявністю вираженої макроангіопатії, ретинопатії, поліневропатії, синдром Іценка-Кушинга та хвороба Іценка-Кушинга з різко вираженими ускладненнями), психічні розлади (деменції, мнестичний синдром органічного походження, психотичні стани органічного походження, шизофренія, шизотипічні та маячні розлади, біполярні афективні розлади, рекурентні депресивні розлади тощо), хвороби нервової системи та органів чуття (хвороба Альцгеймера та інші дегенеративні хвороби нервової системи за наявності вираженої деменції тощо), органів кровообігу (усі хвороби серця з хронічною серцевою недостатністю (СН) ІІБ-ІІІ стадій, загрозливі шлуночкові аритмії високих градацій), органів дихання та травлення (усі захворювання органів дихання з легеневою недостатністю ІІІ стадії, цирози печінки різної етіології у стадії декомпенсації, печінкова недостатність ІІІ, ІV стадій тощо), хвороби нирок (хронічні хвороби нирок ІV, V стадій.), хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини (усі хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини з невинно прогресуючим генералізованим процесом за наявності хронічної хвороби нирок ІV, V стадій чи недостатності кровообігу ІІІ стадії, або стійким вогнищевим ураженням центральної нервової системи), хвороби обміну (подагра з подагричною нефропатією і хронічною хворобою нирок ІV, V стадій).

З приводу важливості розгляду судом питань про звільнення від відбування покарання за хворобою, слід навести рішення Європейського Суду з прав людини (справа № 72286/01 від 28.03.2006 року у справі «Мельник проти України»). Так, у зазначеному рішенні Європейський суд констатував порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, у зв'язку із неналежними умовами тримання і незадовільною медичною допомогою в місцях позбавлення волі. Зокрема, Суд зауважив, що статтю третю Конвенції не можна тлумачити як таку, що містить загальне зобов'язання звільнити особу за станом здоров'я чи доправити її до цивільної лікарні для отримання специфічної медичної допомоги. Однак, відповідно до цього положення держава має забезпечити особу умовами утримання, які б не порушували її людську гідність, щоб спосіб та метод виконання міри покарання не зумовлювали страждання або труднощі такої міри, які б перевищували неминучий рівень страждань ув'язненого

та щоб, враховуючи практичні вимоги ув'язнення, його здоров'я та добробут були забезпечені. Європейський суд навів три складові, які необхідно розглядати стосовно сумісності стану здоров'я заявника та умов його утримання: 1) медичний стан ув'язненого; 2) адекватність медичної допомоги, яка надається в умовах утримання; 3) доцільність утримання з огляду на стан здоров'я заявника [293].

Звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку відбувається у випадку, якщо після закінчення випробувального строку засуджений, який виконав покладені на нього обов'язки не вчинив нового злочину (ч. 1 ст. 78 КК України). З цих же підстав звільняються судом від призначеного ним покарання після закінчення випробувального строку вагітні жінки і жінки, які мають дітей віком до семи років, які протягом випробувального строку належно поведилися, виконували покладені на них обов'язки, не вчинили жодного із діянь, зазначених у ч. 5 ст. 79 КК і не вчинили нового злочину [276].

Наступним є питання про звільнення від покарання і пом'якшення покарання у передбачених кримінальним законом випадках. Відповідно до ч. 2 ст. 74 КК України, особа, засуджена за діяння, караність якого законом усунена, підлягає негайному звільненню від призначеного судом покарання, а згідно із ч. 3 ст. 74 КК призначена засудженому міра покарання, що перевищує санкцію нового закону, знижується до максимальної межі покарання, встановленої санкцією нового закону [276]. У разі, якщо така межа передбачає більш м'який вид покарання, відбуте засудженим покарання зараховується з перерахуванням за правилами, встановленими ч. 4 ст. 72 КК України.

У цій стадії може бути вирішене й питання про заміна невідбутої частини покарання більш м'яким. Така заміна може бути застосована судом щодо осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі (ч. 1 ст. 82 КК) лише після фактичного відбуття засудженим строку призначеного судом покарання, передбаченого ч. 4 ст. 82 КК, а головною умовою прийняття такого рішення є доведеність того, що засуджений став на шлях виправлення. При цьому більш м'яке покарання призначається в межах строків, встановлених у Загальній частині Кримінального кодексу для цього виду покарання, і не може перевищувати невідбутого строку покарання, призначеного вироком (ч. 1,3 ст. 82 КК) [276]. У разі заміни невідбу-

тої частини основного покарання більш м'яким засудженого може бути звільнено від додаткового покарання у вигляді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю (ч. 2 ст. 82 КК). До осіб, яким покарання замінене більш м'яким, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання на підставах та за умов, передбачених ст. 81 КК України [276].

У разі порушення засудженим умов, при дотриманні яких він звільнявся від відбування покарання, законодавець встановив певні санкції. Зокрема, такий засуджений може бути знову направлений для відбування покарання. Так, законом передбачено, що в стадії виконання судових рішень, суд вправі вирішувати питання про: 1) направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років (п. 5 ч. 1 ст. 537 КПК України) [4]. Це питання вирішується судом у випадках: а) неналежної поведінки засудженої у період звільнення від відбування покарання у формі незабезпечення належних умов для виховання дитини, недодержання правил поведінки, які передбачені для засуджених, невиконання чи неналежне виконання законних вимог органів кримінально-виконавчої служби тощо (ч. 4 ст. 83 КК України); б) коли засуджена відмовляється від дитини; в) передала її у дитячий будинок; г) зникла з місця проживання; г) ухиляється від виховання дитини; д) ухиляється від догляду за нею; є) систематично (тобто три рази і більше) вчинила правопорушення, що потягли за собою накладення адміністративних стягнень і свідчать про небажання стати на шлях виправлення (ч. 5 ст. 83 КК України) [276].

Підставами направлення для відбування покарання, призначеного вироком, звільнених від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років є, відповідно, випадки, коли до закінчення випробувального строку: а) жінка відмовиться від дитини; б) передасть її в дитячий будинок; в) зникне з місця проживання; г) ухилятиметься від виховання дитини, догляду за нею; г) не виконуватиме покладених на неї судом обов'язків; д) систематично вчинюватиме правопорушення (три і більше рази), що потягли за собою накладення адміністративних стягнень і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення (ч. 5 ст. 79 КК) [276]; 2) направлення звільненого від відбування покарання

ня з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком суду. Так, відповідно до ст. 166 КВК України, якщо засуджений не виконує обов'язки, встановлені цим Кодексом, Законом України «Про пробацію», а також покладені на нього судом, або систематично вчиняє правопорушення, що тягнуть за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, уповноважений орган з питань пробації вносить до суду подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення засудженого для відбування призначеного покарання. Систематичним вчиненням правопорушень, що тягнуть за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання стати на шлях виправлення, є вчинення засудженим протягом іспитового строку трьох і більше таких правопорушень. У разі невиконання засудженим, звільненим від відбування покарання з випробуванням, обов'язків, визначених законом та покладених на нього судом, систематичного вчинення правопорушень, що тягнуть за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, уповноважений орган з питань пробації застосовує до нього письмове попередження про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення для відбування призначеного покарання [73].

Під час виконання вироку, суд може застосувати до особи примусове лікування. Йдеться про наявність хвороби, що становить небезпеку для інших осіб (ст. 96 КК України) [276]. Це особливо небезпечні (карантинні) хвороби, які характеризуються високою заразливістю та летальністю: чума, холера, жовта гарячка, натуральна віспа, сибірка, епідемічний висипний тиф тощо. Отже, якщо під час відбування засудженим покарання буде встановлено, що він захворів на хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших людей, і відмовляється від лікування, орган або установа виконання покарань вносить до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого засуджений відбуває покарання, подання разом із висновком спеціальної лікарської комісії про застосування до такої особи відповідного примусового лікування (ст.ст. 21, 117 КВК) [73]. Щодо осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі, примусове лікування застосовується за місцем відбування покарання, а щодо осіб, які відбувають інші види покарань, примусове лікування засто-

совується у спеціальних лікувальних закладах (ч. 2 ст. 96 КК) [276]. У разі одужання засудженого суд, за ініціативою учасників провадження в цій стадії (як правило тих, які заінтересовані у розгляді та вирішенні даного питання, а це є засуджений, його захисник, законний представник, близькі родичі засудженого, а також прокурор), суд може розглянути питання про припинення примусового лікування.

Питання про застосування покарання за наявності кількох вироків може поставати перед судом під час їх виконання у випадках: а) якщо стосовно засудженого є не звернений до виконання вирок, про який не було відомо суду, що ухвалив останній за часом вирок, і тому не призначив покарання за сукупністю вироків; б) якщо під час виконання покарання, призначеного за сукупністю вироків, один з них було скасовано із закриттям кримінального провадження апеляційним (п. 5 ч. 1 ст. 407 КПК), касаційним (ст. 440 КПК), Верховним Судом України (ст. 454 КПК) або за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами (ст. 467 КПК). Визначаючи порядок застосування покарання засудженому, стосовно якого є незвернений до виконання вирок, про який не було відомо суду, що ухвалив останній за часом вирок, суд повинен керуватися положеннями ст. 71 КК України, яка встановлює правила призначення покарання за сукупністю вироків. У другому із наведених випадків суд виключає покарання, яке було призначене (враховане) судом, що ухвалив останній вирок, як через призначення остаточного покарання за сукупністю злочинів, так і через призначення остаточного покарання за сукупністю вироків.

Можливість тимчасового залишення засудженого у слідчому ізоляторі або переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора пов'язується в законі з необхідністю проведення відповідних процесуальних, в тому числі слідчих дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених іншою особою або цією самою особою, за які вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді (ст. 90 КВК) [73].

Під час виконання вироку може виникати необхідність і вирішити питання про оскарження інших рішень, дій чи бездіяльності адміністрації установи виконання покарань, про застосування заходу стягнення до осіб, позбавлених волі, у виді переведення засуджено-

го до приміщення камерного типу (одиначної камери) чи про зміну обов'язків, покладених на засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням. Власне законодавцем ці питання віднесені на розсуд суду відносно недавно (зміни до КПК станом на вересень 2016 року). Отже, вважаємо, що важливим кроком на шляху зміцнення гарантій права засудженого на захист у стадії виконання судових рішень є надання суду повноважень розглядати питання щодо зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі. Видається правильною думка науковця М. К. Свірідова, який вважає, що, у випадках зміни умов тримання засуджених відбувається зміна кримінальних правовідносин, істотно змінюється каральний і виховний вплив на засудженого на тривалий строк, а тому ці переведення повинні бути опосередковані кримінально-процесуальними правовідносинами і питання про них необхідно ввести в предмет стадії виконання судових рішень. Адже в цих випадках, як зазначав цей науковець, стягнення застосовують не за окремий проступок засудженого, а за систему його дій, які свідчать про зміну (збільшення) суспільної небезпеки особи засудженого, коли застосування до нього інших заходів впливу виявились безуспішними.

Оскільки в таких випадках істотно змінюється правове становище засудженого, то й порядок прийняття рішення про переведення його на більш суворий режим відбування покарання повинен охоплювати цілий комплекс процесуальних прав та гарантій і передусім гарантій права засудженого на захист, що повній мірі може бути забезпечено лише в стадії виконання судових рішень.

Тому, на його думку, яка підтримується нами, необхідно розширити сферу застосування кримінально-процесуального законодавства під час вирішення деяких питань фактичної реалізації вироку, що істотно зачіпають права і законні інтереси засудженого, які на даний час вирішуються за правилами Кримінально-виконавчого кодексу [19, с. 190].

На практиці, як правило відбувається ситуація, коли засуджені та їх родичі не інформуються про право оскарження такого переведення [294, с. 179].

Власне і зарубіжний досвід регламентації стадії виконання судових рішень свідчить про наявність у суду повноважень вирішувати в межах цієї стадії питання про зміну умов тримання засуджено-

го до позбавлення волі (ст. 370 КПК Киргизької Республіки) [295], ст. 479 КПК Туркменістану [52], ст. 397 КПК Російської Федерації [273], ст. 453 КПК Республіки Казахстан [296], ст. 397 КПК Республіки Таджикистан [297], ст. 469 Республіки Молдова [51], ст. 435 КПК Республіки Вірменія [114] тощо).

Окрім того, за результатами анкетування, проведеного серед працівників суду, прокуратури, адвокатів вбачається, що 65% опитаних вказали на доцільність віднесення питання про зміну умов тримання засуджених до позбавлення волі до компетенції суду. Інші 35% вважають, що це є недоцільно. Проте, проаналізувавши думку засуджених осіб, яку вони викладали у запропонованих їм анкетах, бачимо, що 70% опитаних засуджених (із загальної кількості опитаних — 200) щодо вирішення цього питання довіряють все ж таки суду, 20% вважають недоцільним надавати такі повноваження суду, і лише 10% опитаних не визначились (Додаток А).

Тому, вважаємо, що є всі підстави стверджувати те, що саме суд повинен розглядати питання про зміну умов тримання засуджених до позбавленні волі (тобто переведення засудженого з виправної колонії одного рівня безпеки до виправної колонії іншого рівня безпеки).

Одним із елементів стадії виконання судових рішень є діяльність суду по вирішенню питань про всякого роду сумніви та протиріччя у вироках, про яку йдеться в п. 14 ч. 1 ст. 537 чинного КПК України [4]. Доцільність вирішення цих питань в стадії виконання судових рішень в юридичній літературі загалом не оспорувалась. Однак, в 1978 році науковець М. К. Свиридов запропонував виключити із кола питань, що підлягають вирішенню в стадії виконання судових рішень, питання про сумніви, протиріччя, неясності у вироку, оскільки їх включення в предмет цієї стадії призводить до розмивання його меж [19, с. 25-27]. На думку цього науковця, віднесення таких питань до компетенції суду на стадії виконання судових рішень зумовлена відсутністю в кримінальному провадженні інституту часткового скасування вироку й такі питання не можуть вирішуватись на стадії виконання вироку, оскільки в такому випадку стирається межа між стадією судового розгляду та виконанням вироку [19, с. 18]. В зв'язку з цим, автор пропонує вирішувати зазначені питання на стадії судового розгляду. На думку цього науковця, якщо суд не вирішив, наприклад, питання про застосування акту амністії, то він

знову повинен розглядати справу лише щоб з'ясувати це питання.

Однак, вважаємо, що з такою позицією погодитись не можна, оскільки якщо за цих умов суду знову доведеться розглядати справу в цілому, в тому числі і питання, які вже були правильно вирішені судом, і питання, які потребують уточнення, то в такому випадку буде мати місце затягування виконання судового рішення та недотримання принципу розумності строків. Інший науковець, І. Д. Перлов, підкреслюючи можливість виправлення помилок у вироках в аналізованій стадії, пояснював це не тим, що виправлення таких помилок відповідає стадії виконання судових рішень, а тим, що для цього не потрібно витребувати справу, скасовувати вирок і проводити новий судовий розгляд, який завжди пов'язаний з викликом всіх учасників судового розгляду і повторним судовим слідством [18, с. 14].

Проте, вважаємо, що у чинному законодавстві України на сьогодні існує ряд невирішених проблем, що стосуються з'ясування самої суті поняття сумнівів та протиріч, а також порядку їх вирішення та усунення. Закріпивши у статті 537 КПК України положення про вирішення судом питань про всякого роду сумніви та протиріччя у вирокі, законодавець разом з тим, не розкрив суті цього поняття, та не надав характеристики поняття сумнівів та протиріч, які можуть бути усунуті судом під час виконання судового рішення. Тлумачення цього поняття у кримінальному процесуальному законі немає, як і немає вичерпного переліку обставин, які можуть визнаватись сумнівами чи протиріччями у вироках. У законодавчому положенні, викладеному в п. 14 ст. 539 КПК України зауваження викликає термін «протиріччя» (підкреслено мною), що виникають при виконанні вироку. Згідно тлумачного словника, термін «суперечність» означає «розбіжність, неузгодженість, незлагодженість, становище за якого що-небудь одне виключає інше, несумісне з ним, або протилежне йому» [37, с. 846]. Звідси випливає висновок, що протиріччя, які виникають при виконанні вироку завжди зачіпають його суть, свідчать про незаконність та необґрунтованість вироку, а тому ці питання не можуть вирішуватись в стадії виконання судових рішень. Окрім того, у статті 409 чинного КПК України, зазначено підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції. А саме у пункті другого частини першої цієї статті, однією з підстав для скасування або зміни судового рішення вказано невідповідність

висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження. В чому полягає така невідповідність, законодавець дає роз'яснення у п. 4 статті 411 КПК України, де вказано, що судові рішення вважається таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження якщо висновки суду, викладені у судовому рішенні, містять істотні суперечності [4].

Предметом стадії виконання судових рішень є питання, які не стосуються суті вироку і не погіршують становище засудженого. Крім того, зауваження викликає також і викладене в названому вище п. 14 ст. 537 КПК України законодавче положення «протиріччя, що виникають при виконанні (підкреслено мною) вироку». Адже протиріччя у вироку не можуть виникати при його виконанні, тобто в процесі його виконання. Вони містяться в самому вироку і наявність таких протиріччя взагалі унеможлиблює його фактичне виконання. На підставі вищенаведеного, пункт 14 ст. 537 КПК України слід було б викласти в наступній редакції: «Інші питання про всякого роду сумніви у вироку, які не стосуються його суті і не погіршують становище засудженого» (Додаток Б).

Законодавцем у КПК України не конкретизовано про які саме сумніви та протиріччя йдеться, вказавши лише на обов'язок суду в стадії виконання судових рішень вирішувати такі питання. Їх перелік подається у Постанові Пленуму Верховного Суду № 11 від 21.12.1990 року «Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням вироків». Зокрема до них відносять питання про: про застосування акта амністії, якщо його застосування є обов'язковим і суд при постановленні вироку не обговорював цього питання; про звільнення з-під варти особи, засудженої умовно чи до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або із застосуванням до неї ст. 46-1 КК України (2001-05), якщо підсудний був під вартою і суд не вирішив питання про зміну запобіжного заходу; про скасування запобіжного заходу, якщо при виправданні підсудного чи засудженні його зі звільненням від покарання суд у вироку не вказав про його скасування; про зарахування попереднього ув'язнення в строк відбуття покарання, якщо таке зарахування не проведено судом або допущено неточність при його обчисленні; про скасування заходів по забезпеченню цивільного позову чи можливої конфіскації майна, якщо при

винесенні виправдувального вироку чи відмові у позові або незастосуванні конфіскації вироком ці заходине скасовані; про застосування відстрочки виконання вироку не тільки щодо основного, але й щодо додаткового покарання, якщо рішення суду про застосування ст. 46-1 КК України неконкретизоване; про виключення з акта опису майна, на яке за законом не допускається звернення стягнення, якщо у вироку не вирішено питання про це майно; про долю речових доказів, якщо її не вирішено вироком суду; про визначення розміру і розподілення судових витрат, якщо суд не вирішив цих питань; про оплату праці захисника; про долю неповнолітніх дітей засудженого, які залишилися без догляду, і передачу їх для піклування установам, родичам або іншим особам, якщо у вироку нема такого рішення; про уточнення посади чи виду діяльності, якщо при призначенні покарання (основного або додаткового) у вигляді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю допущено неточні, неконкретні формулювання; про призначення громадського вихователя неповнолітньому в разі його умовного засудження або застосування до нього міри покарання, не пов'язаної з позбавленням волі, або відстрочки виконання вироку відповідно до ст. 46-1 КК України; про усунення неточностей, допущених у вироку при написанні прізвища, імені, по батькові чи інших біографічних даних засудженого, а також описок та арифметичних помилок, коли вони очевидні і виправлення їх не стосується суті вироку і не тягне погіршення становища засудженого[24].

Видається, що наведений у вищеназваній Постанові перелік таких питань не є вичерпним, однак єдиним принциповим положенням, як зазначає законодавець, є те, що всі питання про всякого роду сумніви та протиріччя, які суд вправі вирішувати під час виконання вироків, не можуть стосуватись суті вироку і погіршувати становище засуджених. Це, на нашу думку, посилює гарантії захисту прав та законних інтересів засуджених осіб, а також ще раз наголошує на тому, що вирок суду є найважливішим актом правосуддя. Однак варто зазначити, що інколи на практиці існують проблеми із розумінням поняття — «не стосуються суті вироку», оскільки тлумачення цього поняття в законі немає. У науковій доктрині ці положення закону привертали увагу науковців. Так, наприклад, науковець Р. Х. Якупов зазначив, що всі випадки уточнення і корегування вироків допус-

каються лише у випадках, якщо вони не змінюють висновків суду про фактичні обставини справи, винуватість особи у вчиненні злочину, і визначеного судом виду покарання [298, с. 456]. Інший науковець О. В. Волколуп, на підтвердження позиції законодавця, вважає, що можливість зміни суті вироку можлива не інакше, як в результаті перегляду його в стадіях апеляційного та касаційного провадження [299, с. 205].

Аналогічною є думка науковців В. М. Бібіло та В. І. Швецова, які зазначили, що в стадії виконання вироку суд повинен розглядати лише ті питання, які не зачіпають суті вироку і корегування вироку неможливе [300, с. 21; 301, с. 14]. З цього приводу свою думку висловив науковець О. В. Воронін, позицію якого ми підтримуємо, і який, зокрема зазначив, що не стосуються суті вироку такі питання, які не зачіпають висновки щодо винуватості особи, виду та міри покарання, а також інтереси сторін провадження [302, с. 60].

Щодо порядку вирішення судом питань про різного роду сумніви та протиріччя, то законодавцем регламентовано, що такими повноваженням наділений суддя суду першої інстанції одноособово (ч. 5 ст. 534 КПК України) [4]. Проте, на практиці досить часто виникає питання щодо можливості виправлення недоліків у судових рішеннях судами апеляційної інстанції. Що стосується дослідження питання діяльності судів апеляційної інстанції щодо усунення недоліків судового рішення в порядку, встановленому ст. 537 КПК України, то лише окремі автори свого часу приділяли цьому питанню увагу. Це, зокрема, науковці Я. О. Мотовіловкер, М. К. Свіридов [303; 19].

В науковій літературі з цього питання можна зустріти і думку про те, що діяльність суду по виправленню недоліків можна розглядати як функцію самоконтролю. Зокрема, науковець Л. Д. Калінкіна, у своїй праці «Повторне провадження в російському кримінальному процесі», використовувала термін «самоконтроль» суду. Вона вказувала, що ознаками такої діяльності суду є те, що самоконтроль можливий тільки у випадках, передбачених законом, і використовується для виправлення помилок, котрі ще не відображені у вироку або технічних помилок, які не стосуються суті вироку. При цьому помилки виправляються тим же судом, який їх допустив [304, с. 19].

Отже, видається, що вирішення питання про всякого роду сумніви у судовому рішенні, які не стосуються його суті, але які суд пови-

нен був вирішити під час його постановлення, може здійснюватись як судом, який постановив таке рішення, тобто судом першої інстанції, а також у окремих випадках такі повноваження слід було б надати і суду апеляційної інстанції.

Можемо обґрунтувати це тим, що інколи не завжди питання, які ускладнюють виконання вироку можуть виникають під час його фактичного виконання. Деякі з них виявляються ще до моменту набрання вироком законної сили, а саме, при розгляді справи у апеляційному суді. З цього приводу науковець М. К. Свиридов свого часу зазначав, що сумніви у вироку може усунути апеляційна або касаційна інстанція, якщо перевіряючи законність та обґрунтованість вироку вони стануть явними [19, с. 174].

Аналізуючи вищенаведені погляди науковців, вважаємо, що суд апеляційної інстанції все ж таки можуть усувати сумніви у вироку, які не стосуються його суті, з наступних підстав: 1) рішення суду першої інстанції перевіряється апеляційним судом з точки зору його законності, обґрунтованості, вмотивованості, тобто відповідності нормам матеріального та процесуального закону, фактичним обставинам справи, доказам, дослідженим у судовому засіданні; 2) перевірка вироку, яку здійснює суд апеляційної інстанції, повинна мати всесторонній характер і бути гарантією правильного здійснення правосуддя у кримінальному судочинстві, правильного вирішення справ і одним із засобів охорони прав та законних інтересів учасників кримінального провадження; 3) наділення судів апеляційної інстанції повноваженнями щодо усунення сумнівів у вироку зумовлюється також і необхідністю процесуальної економії та недопустимості затягування провадження; 4) як свідчить судова практика, суди апеляційної інстанції кореспондують розгляд питань про всякого роду сумніви у вироку до судів першої інстанції, посилаючись на норми КПК, зокрема ст. ст. 537, 539 КПК України.

Вважаємо, що суди апеляційної інстанції вправі розглядати сумніви у вироках лише тоді, коли вони залишають вирок без змін або змінюють вирок, скасовують судові рішення та закривають кримінальне провадження. Тому, з огляду на вищенаведене, слід було б надати судам апеляційної інстанції повноваження щодо можливості вирішення та усунення сумнівів у вироках, у випадках, коли справа перебуває у їх провадженні. Таким чином, пропонуємо доповнити

ст. 404 чинного Кримінального процесуального кодексу України відповідним положенням (Додаток Б).

На наш погляд, законодавець дещо обмежив коло питань, які повинні вирішуватись в стадії виконання судових рішень. Так, поза увагою залишились питання про: 1) продовження, зміну чи припинення застосування примусових заходів медичного характеру; 2) звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку; 3) дострокове звільнення неповнолітнього від примусового заходу виховного характеру у вигляді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи.

Згідно чинного законодавства існують випадки недоцільності виконання обвинувального вироку, а саме у зв'язку із втратою покаранням карального впливу на особу. Мова йде про звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку.

Згідно чинного КК України (ст. 49), звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку полягає у тому, що особа звільняється від відбування покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано в такі строки: 1) два роки — у разі засудження до покарання менш суворого, ніж обмеження волі; 2) три роки — у разі засудження до покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості; 3) п'ять років — у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за злочин середньої тяжкості, а також при засудженні до позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин; 4) десять років — у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років за тяжкий злочин, а також при засудженні до позбавлення волі на строк не більше десяти років за особливо тяжкий злочин; 5) п'ятнадцять років — у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років за особливо тяжкий злочин [276].

Строки давності щодо додаткових покарань визначаються основним покаранням, призначеним за вироком суду. Перебіг давності зупиняється, якщо засуджений ухиляється від відбування покарання, і відповідно відновлюється з дня з'явлення засудженого для відбування покарання або з дня його затримання.

Перебіг давності переривається, якщо до закінчення вищезазначених строків, засуджений вчинить новий середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин. Обчислення давності в цьому випадку починається з дня вчинення нового кримінального правопорушення [276].

Поза увагою законодавця в цій стадії залишилось і питання про продовження, зміну чи припинення застосування примусових заходів медичного характеру. Так, примусові заходи медичного характеру належать до заходів державного примусу і можуть призначатись судом тільки в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом.

Проте, у випадках, якщо під час застосування до особи таких заходів медичного характеру виникнуть обставини, які послугують підставою для зміни, припинення чи продовження цих заходів, саме суд, в стадії виконання судових рішень повинен бути наділений обов'язком щодо їх розгляду, адже, в цій стадії характер дій суду полягає не в тому, щоб вирішити питання про наявність суспільно небезпечного діяння, передбаченого КПК, чи інші фактів, які б надавали кримінально-правову оцінку суспільно-небезпечному діянню вчиненому особою, а лише в тому, щоб в межах подання відповідного органу (зокрема представника медичного закладу, в якому тримається особа) та на підставі наданих суду доказів правильно вирішити те чи інше питання, яке стосується виконання судового рішення стосовно цієї особи.

Окрім цього, законодавець у переліку питань, поданих у статті 537 КПК України не вказав й ще одного питання, яке підлягає розгляду в стадії виконання судових рішень. Мова йде про вирішення питання про дострокове звільнення неповнолітнього від примусового заходу виховного характеру у вигляді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи.

Так, в ст. 502 КПК України, законодавець вказує, що ухвалою суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться спеціальна навчально-виховна установа, неповнолітній може бути достроково звільнений від примусового заходу виховного характеру в порядку, передбаченому цим Кодексом. Ухвала суду може бути постановлена за наслідками клопотання неповнолітнього, його захисника, законного представника або прокурора, якщо поведінка неповнолітньо-

го під час перебування у навчально-виховній установі свідчить про його перевиховання.

Під час розгляду клопотання суд з'ясовує думку ради спеціальної навчально-виховної установи, в якій перебуває неповнолітній, щодо можливості його дострокового звільнення від примусового заходу виховного характеру. Відповідно, аналізуючи правову природу цього питання, коло учасників його розгляду, вважаємо правильно відносити його до стадії виконання судових рішень [4].

Неабияку дискусію викликає також і питання щодо можливості віднесення до компетенції суду в стадії виконання судових рішень вирішення питання щодо розшуку засудженого. Розшук засудженого регулюється Інструкцією про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань від 19.12.2003 року, а також окремими положеннями, які містяться у Кримінально-виконавчому кодексі України.

Відповідно до частини першої статті 537 КПК України оголошення особи в розшук, в тому числі, раніше засудженої, не входить до переліку питань, які вирішуються судом в порядку ст. 537 КПК України під час виконання вироків, а регулюється ст. ст. 281, 335 КПК України.

Таким чином, системний аналіз норм КПК України дозволяє зробити висновок про те, що суд позбавлений права оголосити в розшук особу, в тому числі раніше засуджену, в порядку, передбаченому для вирішення питань в стадії виконання судових рішень (ст. 537 КПК України). В той же час, суд може оголосити в розшук особу в порядку, передбаченому частиною першою ст. 335 КПК України під час розгляду справи в суді з питань, визначених ч. 1 ст. 537 КПК України.

Так, суди, як правило, задовольняють клопотання про розшук засудженого, яке подається разом із клопотанням про направлення звільненого від відбування покарання з випробуванням для відбування призначеного покарання із одночасним оголошенням його у розшук.

Власне суди мотивують це тим, що засуджений ухилився від слідства і суду, розшукується органами досудового розслідування по іншому кримінальному провадженню, не був належним чином повідомлений про судовий розгляд даної справи, а також враховуючи, що перед судом ставиться питання про скасування призначеного до відбування засудженому покарання з випробуванням, що погіршує його процесуальне становище, який має право бути вислу-

ханим в суді щодо обставин викладених в поданні кримінально-виконавчої інспекції, і на цій підставі суд вважає, що відповідно до вимог чинного КПК України, подальший розгляд справи у відсутності засудженого є неможливим, в зв'язку з чим, приходиться до висновку про необхідність оголошення засудженого в розшук та про зупинення провадження у цій справі, на підставі ст.ст.335,539 КПК України.

Так, наприклад, Ухвалою Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області за результатами розгляду подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням та направлення засудженого для відбування призначеного покарання з оголошенням його у розшук, це подання було судом задоволено.

Як зазначено в Ухвалі суду, засуджений не виконує покладені на нього судом обов'язки, а саме систематично не з'являється на реєстрацію у міжрайонний відділ кримінально-виконавчої інспекції, чим унеможливив контроль за своєю поведінкою. Крім того, засуджений в судове засідання не з'явився, не виконані постанови суду про привід, у зв'язку з тим, що його місце знаходження невідоме.

На цій підставі суд постановив зупинити розгляд подання про направлення засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням для відбування покарання з оголошенням в розшук, а при виявленні його затримати і доставити до суду для розгляду подання [305].

Аналогічно цьому рішенню Новоодеський районний суд Миколаївської області розглянувши справу за поданням Новоодеської кримінально-виконавчої інспекції про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням у відношенні засудженого задоволити це подання з підстав того, що оскільки засуджений, який ухилився від слідства і суду, розшукується органами досудового розслідування по іншій кримінальній справі, не був належним чином повідомлений про судовий розгляд даної справи, а також враховуючи те, що перед судом ставиться питання про скасування призначеного до відбування засудженому покарання з випробуванням, що погіршує його процесуальне становище, і який має право бути вислуханим в суді щодо обставин викладених в поданні кримінально-виконавчої інспекції.

Отже, суд вважає, що відповідно до вимог чинного КПК України, подальший розгляд справи у відсутності засудженого є неможливим, в зв'язку з чим, приходиться до висновку про необхідність оголо-

шення засудженого в розшук та про зупинення провадження по цій справі, на підставі ст.ст.335,539 КПК України [306].

Дещо іншу позицію зайняв Ясинуватський міськрайонний суд Донецької області, який розглянув подання керівника апарату Ясинуватського міськрайонного суду про оголошення розшуку засудженого і відмовив у задоволенні подання з підстав того, що відповідно до частини першої ст. 537 КПК України оголошення особи в розшук, в тому числі, раніше засудженої, не входить до переліку питань, які вирішуються судом в порядку ст. 537 КПК України під час виконання вироків, а регулюється ст. ст. 281, 335 КПК України [307].

Таким чином, системний аналіз норм КПК України дозволяє зробити висновок про те, що суд позбавлений права оголосити в розшук особу, в тому числі раніше засуджену, в порядку ч. 1 ст. 537 КПК України. В той же час, суд може оголосити в розшук обвинуваченого в порядку ч. 1 ст. 335 КПК України під час розгляду справи в суді з питань, визначених ч. 1 ст. 537 КПК України.

Аналогічно і Гайсинський районний суд Вінницької області при розгляді справи за поданням Гайсинського міжрайонного відділу кримінально-виконавчої інспекції про оголошення розшуку засудженої вказав, що відповідно до ч. 1 ст. 164 КВК України кримінально-виконавча інспекція організовує початковий розшук засуджених, місцезнаходження яких невідоме, та надсилає матеріали до органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених.

Оскільки відповідно до ч. 1 ст. 164 КВК України кримінально-виконавча інспекція повинна сама організовувати початковий розшук засуджених, місцезнаходження яких невідоме, та надсилати матеріали до органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених, то суд визнає за необхідне відмовити в задоволенні подання про оголошення обвинуваченої особи в розшук. Ухвалив відмовити в задоволенні подання про оголошення в розшук засудженої [308].

Отже, вважаємо, що виділяти питання щодо розшуку засуджених в окреме самостійне питання, яке підлягає розгляду в стадії виконання судових рішень не є доцільним, адже по-перше, обов'язок розшуку засудженого покладений законодавцем на органи виконання покарань, по-друге, не слід перенавантажувати суд обов'язком ще й розглядати питання про розшук засудженого, адже тим самим стирається межа між функціями суду і органів та установ виконання покарань.

3.1.3 Питання, які вирішує суд після відбуття призначеного покарання

Не менш важливою є діяльність суду з вирішення питань, які можуть виникати після виконання судового рішення. Зокрема, законодавець, у статті 538 КПК України, яка і має назву «Питання, які вирішуються судом після виконання вироку», вказав, що після відбуття покарання у вигляді позбавлення волі або обмеження волі, суд, який ухвалив вирок, має право розглянути питання про зняття судимості з цієї особи за її клопотанням.

Дійсно судимість є тим правовим наслідком засудження особи, який і визначає її становище в суспільстві, а також такий наслідок пов'язаний із наявністю відповідних правообмежень на час виконання вироку та в період після його виконання, зокрема той, що визначений законом. Варто зазначити, що судимість відіграє неабияку роль у соціальному становищі людини, що пов'язано саме із наявністю багатьох обмежень і звичайно громадським осудом.

Ще з давніх часів інститут судимості використовувався не тільки як засіб констатації факту засудження особи за вчинені злочини, але і негативної репутації особистості злочинця. Наприклад, ще в давнину, злочинців таврували так званим «Каїновим тавром», тобто тавром зрадника, злочинця, для того, щоб забезпечити судам інформацію про злочинне минуле особи, що було для особи наслідком обмеження прав і свобод, а вже згодом фіксували судимість особи у спеціальному реєстрі. Однак вже наприкінці 18 століття і на початку XIX століття у кримінально-правовій літературі склалося негативне ставлення до клеймування злочинців, оскільки воно суперечило принципу гуманізму і перешкоджало реабілітації засуджених.

Надалі почали використовувати письмовий облік судимості без таврування засудженого, перші спроби якого були зроблені у Франції, а потім вже й у всьому світі. Головною метою письмової реєстрації судимостей була ідентифікація особи при вчиненні нею нового злочину, оскільки характер і кількість попередніх судимостей мали суттєве соціальне і кримінально-правове значення[309, с. 281].

У чинному законодавстві деякі питання, що стосуються зняття судимості залишаються малодослідженими і потребують подаль-

шого вивчення. Саме тому питання про правову сутність судимості, а також проблеми її зняття є актуальним і таким, що потребує дослідження, адже саме розробляючи пропозиції та рекомендації до чинного законодавства дасть змогу захистити права осіб, які були засуджені, проте мають на меті повернутись до нормального суспільного життя.

Інститут судимості є сукупністю правових норм, які регулюють відносини, що виникають у зв'язку із реалізацією кримінальної відповідальності. Отже, судимість як правове становище особи свідчить про те, що особа має конкретну непогашену або не зняту судимість.

Як складовий елемент покарання і правовий наслідок його призначення, судимість, за словами С. Й. Зельдова, характеризується такими ж самими властивостями і цілями, що і покарання, тобто властивості і цілі покарання і судимості співпадають, хоча обсяг і характер їх впливу на особу неоднакові. Сутність судимості на думку Зельдова С. Й. полягає в тому, що вона є специфічним правовим засобом продовження досягнення цілей покарання і після його відбуття [310, с. 61].

Як зазначив науковець Р. А. Авакян, в умовах періоду культу особи, тобто в часи тоталітарного режиму, траплялися випадки, коли людина, що була засуджена і відбула покарання, після цього все життя вважалася судимою [311, с. 58].

Судимість має багатофункціональне соціальне і правове призначення. Науковець А. А. Піонтковський свого часу вважав, що реалізація основного кримінально-правового відношення між державою і злочинцем, тобто кримінальна відповідальність, припиняється з моменту відбуття особою покарання.

Судимість не є покаранням, а являє собою наслідок відбуття покарання [312, с. 44]. Інші автори, правову природу судимості пов'язують із покаранням і розглядають її як його невіддільну властивість. Так, судимість, за словами науковця В. Д. Філімонова, часто позбавляє засудженого можливого блага, на право користування яким він мабуть ніколи і не претендує [313, с. 102].

Науковець І. Д. Перлов стверджував про те, що зняття судимості є одним із випадків погашення судимості, особливістю якого є лише те, що воно здійснюється за рішенням суду [18, с. 208]

Отже, з огляду на вищенаведене, інститут знаття судимості є достатньо демократичним інститутом, спрямованим на забезпе-

чення прав та законних інтересів осіб, а також ресоціалізацію особи в суспільстві. Зняття судимості є різновидом її припинення.

Саме зняття судимості відрізняється від її погашення умовами та порядком визнання особи такою, що не має судимості. Так, погашення судимості відбувається автоматично, в силу встановлених у законі і дотриманих самим засудженим умов, без прийняття з цього приводу будь-якого спеціального рішення уповноваженим органом. Тоді, як зняття судимості означає припинення судимості достроково, до закінчення строків погашення судимості, встановлених законом.

Так, правову природу зняття судимості можна розглядати в декількох значеннях. По-перше, правова природа зняття судимості пов'язана із досягнутими, вже закріпленими та перспективними цілями кримінальної відповідальності.

Існує також точка зору, згідно якої зняття судимості відбувається у зв'язку із втратою засудженими їх суспільної небезпеки. Прихильники цієї точки зору, зокрема науковець О. Є. Лейст, виходять із припущення, що після відбуття покарання, суспільна небезпека особи, яка має судимість не завжди усувається, вона залишається такою ще тривалий час. Тому, для виправлення та перевиховання таких осіб і для закріплення досягнутих цілей у процесі відбуття покарання, потрібен державний і суспільний контроль, правовою підставою для якого є судимість особи. Протягом вказаних в законі строків після відбуття особою покарання, суспільна небезпека таких осіб поступово втрачається. Підтвердженням повного і остаточного усунення суспільної небезпеки осіб і є зняття судимості [314, с. 145].

Власне зняття судимості повинно означати припинення всіх обмежень і позбавлень наслідків судимості, а знята судимість особи не повинна породжувати правових наслідків у вигляді обмежень прав і свобод людини. Отже, така особа може стверджувати, що вона не є судимою. Щодо цього науковець С. Й. Зельдов вказував, що з моменту зняття судимості визнаються анульованими як загальносоціальні, так і кримінально-правові її наслідки [315, с. 13]. Однак, деякі науковці, зокрема, А. А. Герцензон висловлює думку про те, що навіть коли судимість знята, все одно необхідно її враховувати [316, с. 59].

У п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і поста-

новлення вироку», вказано, що «до відомостей про особу підсудного, які мають значення для справи і які належить зазначати у вступній частині вироку належать дані про непогашену і не зняту судимість». Отже, дані про зняту чи погашену судимість не повинні заноситись до вступної частини вироку. Науковець В. Білоусенко також вважає, що у разі, коли судимість щодо особи знята, у вступній частині вироку необхідно зазначати, що особа немає судимостей [317, с. 122]

Зняття судимості за чинним кримінальним законодавством є ніби заохочувальним правовим заходом до законослухняної поведінки особи, яка має судимість. У пункті 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості» від 26.12.2003 року № 16 зазначається, що зняття судимості є правом, а не обов'язком суду. Тому, якщо суд з урахуванням обставин справи дійде висновку, що особа не довела свого виправлення, він вправі відмовити у знятті судимості.

Підстави та порядок зняття судимості регулюється нормами кримінального та кримінального процесуального права. Так, у частині третій ст. 91 КК України зазначається, що порядок зняття судимості встановлюється Кримінальним процесуальним кодексом України, де у ст. 538 вказано, що після відбуття покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі суд, який ухвалив вирок, має право розглянути питання про зняття судимості з цієї особи за її клопотанням.

Що ж стосується самого клопотання, то воно є первісним документом, на підставі якого розпочинається процедура зняття судимості, і до якого закон встановлює вимоги, а саме в ньому повинні міститись певні відомості про судимість особи, строк призначеного покарання, фактичне відбуття особою покарання, перебіг половини строку погашення судимості, дані, які свідчать про зразкову поведінку і сумлінне ставлення засудженого до праці. Це можуть бути характеристики з місця роботи, проживання, навчання, трудові відзнаки, нагороди тощо.

Отже, зняття судимості здійснюється при наявності і дотриманні наступних умов: 1) відбуття особою покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі; 2) закінчення не менш як половини строку погашення судимості, зазначеного у статті 89 Кримінального кодексу України; 3) доведення особою свого виправлення; 4) дотримання процесуального порядку зняття судимості.

З наведених положень закону випливає, що зняття судимості поширюється на осіб, яким було призначено покарання і вони повністю або частково його відбули у вигляді обмеження волі чи позбавлення волі, і закінчилось не менш як половина строку погашення судимості. З приводу цього, науковець Б. Кириць зазначив, що визначений у такий спосіб мінімальний строк дострокового зняття судимості є оптимальним за тривалістю, забезпечує диференційований підхід до різних категорій засуджених і однаковий принцип його встановлення щодо усіх осіб, на яких поширюється цей інститут [318, с. 406].

В юридичній літературі також досліджувалось питання щодо пояснення законодавчого обмеження зняття судимості тільки з осіб, які реально відбули покарання у виді обмеження волі чи позбавлення волі. Науковець І. А. Бушуєв наприклад, пропонував передбачити в законі також і можливість зняття судимості з осіб, засуджених до більш м'яких покарань, ніж вищенаведені [319, с. 194]. За чинним кримінальним законодавством мова може йти про осіб, засуджених до штрафу, громадських робіт або арешту, судимість яких погашається, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину. Однак, як вказував Б. Кириць, заборона зняття судимості із зазначених осіб пояснювалась тим, що один рік є тим мінімальним терміном, який необхідний для того, щоб можна було реально переконатись в тому, що особа дійсно виправилась [318, с. 402].

Недоцільність зняття судимості з осіб, засуджених до більш м'яких покарань, ніж обмеження волі або позбавлення волі є очевидною, виходити із правової природи зняття судимості. Зняття судимості може відбуватись лише після закінчення невідбутої частини покарань. Таким чином, зняття судимості до повного спливу невідбутої частини покарань, а тим більше до виконання додаткових покарань не впливає із закону і є його грубим порушенням. До повного спливу строку основного та додаткового покарання неможливо ставити перед судом питання про зняття судимості, а суду відповідно задовольняти таке клопотання.

В юридичній літературі обговорювалось питання щодо строку звернення до суду з клопотанням про зняття судимості. Пропонувались різні точки зору, однак, більшість вчених, як наприклад, В. В. Єраксин, Л. Ф. Помчалов, Н. Годунов, І. Д. Перлов, В. В. Голина, зійшлися на

думці про те, що судимість може бути знята достроково не раніше як по спливу одного року з дня відбуття покарання. Однак, положення про однаковий для всіх засуджених мінімальний строк, по спливу якого допускається дострокове зняття судимості, не відповідає правовій природі цього поняття.

Наступною умовою зняття судимості є те, що після відбуття покарання зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці особа повинна довести своє виправлення. Тобто закон, умовою зняття судимості ставить доведення особою свого виправлення. Якщо звернутись до кримінально-виконавчого законодавства, то під виправленням засудженого розуміється процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослужняної поведінки. Головними передумовами успішного виправлення є готовність і добра воля самих засуджених. Отже, при вирішенні питання про зняття судимості, суду також необхідно і отримати про особу таку інформацію, яка б свідчила про успішну адаптацію такої особи.

Отже, обов'язковою умовою розгляду цього питання судом законодавець вказує подання клопотання особою, яка відбула покарання. Про право інших осіб звертатись до суду з цього питання не вказується. Мотиви, якими керується особа при порушенні клопотання про зняття судимості, можуть бути різними, як наприклад, бажання не мати судимості з її загальноправовими наслідками, необхідність нормального працевлаштування, участь у громадському житті, бажання виїхати за кордон тощо.

Вважаємо, що виходячи із положення засади забезпечення права особи на захист у кримінальному провадженні, яка безсумнівно діє і в стадії виконання судових рішень, право звертатись із клопотанням про зняття судимості в інтересах особи, яка відбула покарання мало б надаватись також і його захиснику та законному представнику (у разі якщо особа є неповнолітньою або через свої фізичні чи психічні вади не може самостійно реалізувати свої права) (Додаток Б).

Варто зазначити, що за КПК України 1960 року положення про зняття судимості регулювалося статтею 414, в якій коло осіб, які мали право звертатись до суду із відповідним клопотанням про зняття судимості було дещо ширше, а саме, таким правом наділявся також і колектив підприємства, установи чи організації [49].

Аналогічно згідно КПК Республіки Білорусь розгляд питання про зняття судимості відбувається судом, який постановив вирок або судом за місцем проживання особи, яка відбула покарання, і з участю цієї особи, прокурора та органу виконання покарання (ст. 403), тоді як у вітчизняному КПК законодавець обмежив коло осіб при розгляді цього питання лише до особи, яка відбула покарання [50]. Тоді, як згідно Кримінально-процесуального кодексу Республіки Туркменістан при розгляді питання про зняття судимості участь прокурора є обов'язковою [52].

3.2 Порядок розгляду та вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень

Як наголошував свого часу А. Ф. Коні, «слід наполегливо бажати, аби у виконанні форм і обрядів, що ними супроводжується здійснення судочинства, вкладалися смак, почуття міри й такт, тому, що суд є не тільки судилище, але й школа. Тут етичні вимоги зливаються з естетичними, виправдовуючи свій внутрішній зв'язок, який відзначали деякі мислителі» [320]. Також і видатний французький філософ Ш. Л. Монтеск'є в своїй праці «Про дух законів» 1748 року писав, що до повноважень суду входить покарання злочинців. Оскільки покарання являє собою не лише постановлення вироку, але і його виконання, то відповідно, то на думку цього філософа, така діяльність також належить до повноважень суду, а сам порядок відбування покарання та фактична його сторона здійснюється органами, діяльність яких регулюється переважно нормами кримінально-виконавчого права [321, с. 294].

Окремо слід зупинитись на питанні щодо порядку вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень. Згідно із ч. 3 ст. 539 КПК України, клопотання (подання) про вирішення питання, пов'язаного із виконанням вироку розглядається суддею одноособово згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318-380 КПК України, з урахуванням положень розділу VIII КПК України, під назвою «Виконання судових рішень». Тобто, вирішення судом питань, пов'язаних з виконанням вироку здійснюється за правилами, які встановлені законодавцем для центральної стадії кримінального провадження — стадії судового розгляду.

Очевидно, правила, які встановлені для цієї стадії не можуть в повному обсязі застосовуватись на стадії виконання судових рішень, виходячи із особливостей та завдань цієї стадії, кола питань які в ній вирішуються та процесуальних засобів, які використовуються в цій стадії кримінального провадження.

Як вже було визначено в попередніх розділах, особливості діяльності в стадії виконання судових рішень полягають у тому, що при цьому не змінюється суть постановленого судом рішення, а при розгляді виникаючих проблемних питань, суд вирішує тільки ті з них, що не стосуються суті рішення, і не погіршують становища засудженого. Вважаємо, що порівняно із КПК України 1960 року, у чинному Кримінальному процесуальному кодексі законодавець більш детально розкрив порядок провадження в стадії виконання судових рішень. Проте, слід зазначити, що ряд питань залишився недостатньо визначеними та врегульованими, так зокрема приділено достатньої уваги визначенню порядку розгляду судом питань, які виникають під час та після виконання судових рішень, і як правильно зауважує науковець Н. Г. Габлей неповно відображає процес виконання судового рішення у кримінальному провадженні [322, с. 557].

Аналізуючи питання порядку провадження з вирішення судом питань, пов'язаних з виконанням судових рішень варто зазначити, що навіть після прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, ряд питань, що стосуються діяльності суду та інших учасників провадження в цій стадії залишаються не вирішеними і потребують вдосконалення.

Так, перш за все, дещо суперечливі позиції у науці викликає питання розумних строків судового розгляду питань, пов'язаних із виконанням судового рішення. Наприклад, науковець В. В. Ніколюк зокрема, вважає, що достатнім строком для вирішення судом питань, які пов'язані із виконанням вироків, є дещо довший строк, а саме 14 днів [17, с. 177].

У чинному КПК України вказано, що суддя зобов'язаний розглянути клопотання протягом 10 днів з моменту його отримання. Слушною, на наш погляд є думка науковця І. В. Пастухова, який вважає, що строки розгляду питань, пов'язаних із виконанням вироків залежать від суті того чи іншого питання, тобто є диференційованими [323, с. 146]. На його думку, існують питання, із розглядом яких не слід зволікати.

Зокрема, це питання про відстрочку виконання вироку, про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком, про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років, про звільнення від покарання за хворобою.

Так, дійсно погоджуємося із тим, що розгляд деяких питань не потребує зволікання (наприклад про звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою). На цьому також наголошував і Європейський суд з прав людини, який зокрема у своєму рішенні від 18.12.2008 року (справа «Ухань проти України») зазначив, що ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод покладає на державу обов'язок захищати фізичне здоров'я осіб, позбавлених волі. Водночас Європейський суд допускає, що медична допомога, яка доступна в установах виконання покарань, не завжди може бути на тому ж рівні, що й в найкращих громадських медичних закладах. Проте держава має забезпечити належний захист здоров'я ув'язнених, зокрема шляхом надання необхідної медичної допомоги [324]. Проте, вважаємо, що встановлений законодавцем 10-денний строк для розгляду цих питань є цілком виправданий і виходячи із навантаження суддів, а також і дотримання прав і законних інтересів осіб — учасників цієї стадії кримінального провадження.

Проте, вже внесеними змінами до КПК, стаття 539 доповнена положенням про те, що клопотання (подання) про застосування заходів стягнення до осіб, позбавлених волі, у виді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери) та про примусове годування засудженого розглядаються протягом 24 годин з моменту надходження відповідного клопотання (подання) до суду суддею одноособово.

Питання визначення підсудності в цій стадії також потребує уваги. Зокрема, перш за все, зважаючи на важливість і самостійність цього питання, законодавцю слід було б його виділити в окрему статтю, яка б стосувалась правил підсудності з питань, які пов'язані із виконанням судових рішень. Так, ч. 2 ст. 539 чинного КПК України встановлює ці правила відповідно до кожного із питань.

Зокрема, клопотання (подання) про вирішення питання, пов'язаного із виконанням вироку, подається: 1) до місцевого суду,

в межах територіальної юрисдикції якого засуджений відбуває покарання, — у разі необхідності вирішення питань про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, про звільнення від покарання за хворобою, про застосування до засуджених примусового лікування та його припинення (крім клопотання про припинення примусового лікування, яке подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться установа або заклад, в якому засуджений перебуває на лікуванні), про оскарження інших рішень, дій чи бездіяльності адміністрації установи виконання покарань; про оскарження інших рішень, дій чи бездіяльності адміністрації установи виконання покарань, інші питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку; 2) до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого виконується вирок, — у разі необхідності вирішення питань про заміну покарання відповідно до частини третьої статті 57, частини першої статті 58, частини першої статті 62 Кримінального кодексу України, про застосування покарання за наявності кількох вироків, про звільнення від покарання і пом'якшення покарання у випадках, передбачених частинами 2 і 3 статті 74 Кримінального кодексу України, про застосування заходу стягнення до осіб, позбавлених волі, у виді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери); 3) до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого проживає засуджений, — у разі необхідності вирішення питань про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років, про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком, про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку, про зміну обов'язків, покладених на засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням; 4) до суду, який ухвалив вирок, — у разі необхідності вирішення питань про відстрочку виконання вироку, про заміну покарання відповідно до частини п'ятої статті 53 Кримінального кодексу України, про тимчасове залишення засудженого у слідчому ізоляторі або переведення засудженого з арештного дому, виправ-

ного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора для проведення відповідних процесуальних дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених іншою особою або цією самою особою, за які вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді, інші питання про всякого роду сумніви у вирокі, які не стосуються його суті і не погіршують становище засудженого, про зняття судимості [4].

Проте, у разі, якщо вирішення питання про тимчасове залишення засудженого у слідчому ізоляторі або переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора необхідне в зв'язку із здійсненням судового розгляду, воно вирішується судом, який його здійснює.

Щодо інших питань, які, на наш погляд також підлягають розгляду судом в цій стадії провадження, то вважаємо, що вони повинні розглядатись: 1) питання про дострокове звільнення неповнолітнього від примусового заходу виховного характеру у вигляді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи. — судом, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться спеціальна навчально-виховна установа; 2) про звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку — судом, який ухвалив вирок; 3) про продовження, зміну чи припинення застосування примусових заходів медичного характеру — місцевим судом, в межах територіальної юрисдикції якого виконується ухвала. З огляду на це, слід внести доповнення до норми КПК, яка регулює правила підсудності в цій стадії.

Щодо самого порядку розгляду, законодавець визначає, що питання, які виникають під час та після виконання судових рішень вирішуються судом за клопотанням (поданням) прокурора, засудженого, його захисника та законного представника, органу або установи виконання покарань, а також інших осіб, установ або органів у випадках встановлених КПК України. Потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники, а також інші особи мають право звертатися до суду з клопотанням про вирішення питань, які безпосередньо стосуються їх прав, обов'язків та законних інтересів. Тобто, вбачаємо, що в стадії виконання судових рішень, підстава для початку судового провадження є відмінною від інших стадій, і полягає у зверненні до суду із таким письмовим документом, як подання або клопотання.

Питання, пов'язанні з виконанням вироку повинні вирішуватись судом у судовому засіданні з обов'язковою участю прокурора та засудженого, а за його клопотанням — також його захисника та законного представника, а також виправданого та його захисника, якщо це стосується його прав та законних інтересів. Тоді, як при вирішенні судом питання про звільнення засудженого від відбування покарання в зв'язку з хворобою є обов'язковою участь представника лікарської комісії, що дала висновок про стан здоров'я засудженого.

Окрім цього, вважаємо, що при вирішенні судом питання про звільнення від подальшого відбування покарання засудженого, який під час відбування покарання захворів на психічну хворобу і про застосування до нього примусових заходів медичного характеру є обов'язковою участь представника лікарської комісії (лікаря-психіатра), яка дала висновок про психічну хворобу засудженого та його захисника.

Законодавець в ст. 539 КПК України вказує, що у судове засідання викликаються прокурор, засуджений, його захисник та законний представник, представник лікарської комісії, що дала висновок про стан здоров'я засудженого, представник лікарської комісії (лікар — психіатр), що дала висновок про необхідність застосування до засудженого, який під час відбування покарання захворів на психічну хворобу примусових заходів медичного характеру, їх зміну або припинення. Про час та місце розгляду клопотання (подання) повідомляються орган або установа виконання покарання, що відає виконанням покарання або здійснює контроль за поведінкою засудженого; лікарська комісія, що дала висновок стосовно питання необхідності застосування до засудженого примусового лікування або його припинення в разі розгляду відповідних питань; спостережна комісія, служба у справах дітей, якщо розглядається погоджене з ними клопотання; цивільний позивач та цивільний відповідач, якщо питання стосується виконання вироку в частині цивільного позову, інші особи у разі необхідності.

На наш погляд, у цій нормі слід також зазначити про те, що у судове засідання викликається також потерпілий, якщо розгляд питання стосується його прав та законних інтересів. З приводу цього, слушно зауважує професор О. В. Капліна, а саме про те, що через публічність кримінального провадження потерпілий ввіряє захист свого

інтересу державі, проте його правове положення у кримінальному провадженні повинне визначати гармонійне поєднання публічних і диспозитивних засад [325, с. 223]. Також щодо потерпілого зазначила Н. В. Михайлова, зокрема, що захист інтересів потерпілого і є сенсом кримінального провадження [326, с. 203].

Законодавець встановлює, що неприбуття в судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час розгляду клопотання (подання), не перешкоджає проведенню судового засідання, крім випадків, коли їх участь визнана судом обов'язковою. Щодо цього, варто зазначити, що з огляду на те, що учасники провадження, участь яких є обов'язковою інколи не можуть прибути з об'єктивних причин до суду (наприклад, якщо питання розглядається судом за місцем відбування засудженим покарання, а потерпілий проживає в іншій області), або ж особа за станом здоров'я не може знаходитись в залі судових засідань, а також з метою забезпечення реалізації засади безпосередності судового розгляду, розгляду справи протягом розумного строку, вважаємо важливою гарантією дотримання прав та законних інтересів учасників в стадії виконання судових рішень можливість проведення дистанційного судового розгляду, тобто у режимі відеоконференцій, у разі неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або інших поважних причин або необхідності забезпечення безпеки таких осіб. Тобто, дистанційний судовий розгляд полягає у здійсненні його в режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення. Причому необов'язково, щоб така трансляція здійснювалася саме з приміщення суду, це може бути і інше приміщення, наприклад, приміщення, яке знаходиться у лікарні або у місцях відбування засудженими покарання тощо.

Зокрема, стаття 336 КПК України є новеллою у кримінальному процесуальному законодавстві України. Необхідність проведення судового розгляду у режимі відеоконференції під час судового провадження зумовлена тим, що при здійсненні судового розгляду виникають різні ситуації, в яких судовий розгляд може бути відкладено, і таким чином, значно затягується строк його проведення. Досвід зарубіжних країн свідчить, що при розгляді кримінальних справ часто використовується режим відеоконференції, що обумовлюється зниженням витрат на транспортування ув'язнених для їх участі

в процесі, а також виключає можливості їх втечі, дозволяє продовжувати судовий розгляд у разі неможливості їх прибуття в суд тощо. Так, для України введення положень про проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження є новелою, яка має сприяти справедливому і публічному розгляду кримінального провадження упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом.

Приводами для ухвалення судом рішення про здійснення дистанційного судового провадження можуть бути: 1) власна ініціатива суду; 2) відповідне клопотання сторони чи інших учасників кримінального провадження. Проте, якщо сторона кримінального провадження заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, суд не позбавлений можливості ухвалити рішення про його здійснення, але таке рішення має бути належно мотивованим у відповідній ухвалі. Однак, якщо проти здійснення дистанційного розгляду заперечує сам засуджений, суд не вправі прийняти таке рішення.

Варто зазначити, що важливість новацій, які містяться у ст. 336 чинного КПК України, неможливо переоцінити з урахуванням того, що Україна вже має негативний досвід задоволення заяви проти неї Європейським Судом з прав людини через незабезпечення можливості допиту свідків у режимі відеоконференцзв'язку.

Так, у справі «Жуковський проти України» подія кримінального правопорушення мала місце у м. Якутську (Росія), а кримінальне переслідування заявника на підставі Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (Мінська конвенція від 22.01.1993 року) відбувалося на території України, куди виїхав заявник. Розгляд справи здійснювався Апеляційним судом Черкаської області.

Так, суд неодноразово викликав свідків, а оскільки вони на виклики не з'являлися, суд застосував механізм міжнародної правової допомоги та постановив доручити відповідним російським правоохоронним органам провести судовий допит свідків у Російській Федерації. У подальшому суд визнав заявника винним у вчиненні вбивства та засудив його до 14 позбавлення волі, обґрунтувавши свої висновки матеріалами кримінальної справи, отриманими від відповідних російських правоохоронних органів, і матеріалами, отриманими під час допитів свідків судом Російської Федерації.

Європейський Суд з прав людини, у цій справі аналізуючи докази Уряду і заявника, у своєму рішенні зазначив: «Усі докази повинні зазвичай надаватися у відкритому судовому засіданні в присутності підсудного з метою забезпечення змагальних дебатів» (п. 40); висновок не може ґрунтуватись виключно або вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не може заперечити» (п. 41); «у випадку існування конкретної географічної перепони Суд також повинен вивчити, чи вжила держава-відповідач заходів, які достатньою мірою компенсували обмеження прав заявника» (п. 43); «будучи обізнаним про труднощі у забезпеченні права заявника допитати свідків у цій справі, Суд вважає, що доступні сучасні технології могли б забезпечити більш інтерактивний спосіб допиту свідків з-за кордону, наприклад з допомогою відеозв'язку» (п. 45).

На підставі цього Європейський Суд з прав людини наголосив: «Цих міркувань достатньо для висновку Суду про те, що право заявника на допит свідків було необґрунтовано обмежено, тоді як вирок щодо нього вирішальною мірою був обґрунтований показаннями зазначених свідків. Відповідно у цій справі було допущено порушення пункту 1 і підпункту «сі» пункту 3 статті 6 Конвенції.» (п. 47) [327].

Після відкриття судового засідання і оголошення про розгляд відповідного подання (клопотання), суддя оголошує склад суду, прізвище прокурора, засудженого, його захисника і законного представника та інших осіб, які беруть участь в судовому розгляді і з'ясовує чи заявляють вони кому — небудь відвід. Питання про відвід вирішується судом за правилами, встановленими статтями 75-81 цього Кодексу.

Після вручення учасникам судового розгляду пам'ятки про їх процесуальні права та обов'язки та роз'яснення їх головуючим — суддею, а також після розгляду заявлених ними клопотань, судовий розгляд починається із оголошення особами або представниками відповідних органів та установ, які звернулись до суду з відповідним клопотанням чи поданням поданих ними клопотання чи подання.

Після цього досліджуються подані до суду документи, заслуховуються пояснення та показання осіб, які з'явилися в судове засідання. Проте, також за клопотанням учасників судового розгляду чи за ініціативою суду можуть бути витребувані і досліджені додаткові документи. Зокрема у разі, якщо вирішується питання про звільнення

засудженого від покарання за хворобою, суд незгоден із висновком лікарської комісії, яка дала висновок про стан здоров'я засудженого, то в такому випадку суд вправі за власною ініціативою або за клопотання учасників кримінального провадження призначити судово-медичну експертизу, тобто висновок експерта буде вважатись джерелом доказів.

Розгляд справ щодо питання про оскарження інших рішень, дій чи бездіяльності адміністрації установи виконання покарань, здійснюється в порядку адміністративного судочинства.

Вже після цього відбуваються судові дебати і суддя виходить до нарадчої кімнати для винесення ухвали. На ухвалу суду протягом 7 днів з дня її оголошення прокурор, засуджений, органи та установи, які відають виконанням покарання та інші особи права та законні інтереси яких безпосередньо зачіпаються в ухвалі суду, вправі подати апеляційну скаргу до апеляційного суду.

У разі розгляду судом питань, що стосуються прав та законних інтересів цивільного позивача та цивільного відповідача, потерпілого та інших осіб, якщо вони не брали участь у судовому розгляді, запропоновано встановити обов'язок суду повідомити їх про результати розгляду клопотання (подання) шляхом направлення їм копій відповідних рішень суду.

В числі питань, які підлягають вирішенню в стадії виконання судових рішень є також питання про звільнення від подальшого відбування покарання засудженого, який захворів на психічну хворобу під час відбування покарання і про застосування до нього примусових заходів медичного характеру, а також питання про зміну чи припинення застосування цих заходів. Однак в чинному КПК України процесуальний порядок розгляду і вирішення судом цих питань не врегульований. В частині сьомій ст. 539 КПК України зазначено, що в разі задоволення клопотання про звільнення від подальшого відбування покарання засудженим, який захворів на психічну хворобу під час відбування покарання, суддя вправі застосувати примусові заходи медичного характеру відповідно до статей 92-95 Кримінального Кодексу України [4]. Таким чином, у наведеному законодавчому положенні законодавець вказує лише на наявність матеріальних підстав для застосування до засудженого, який захворів на психічну хворобу під час відбування покарання примусових заходів медично-

го характеру. Однак, для застосування, зміни чи припинення таких заходів судом необхідна наявність не лише матеріальних але й процесуальних підстав.

Це вимагає включення в КПК України до розділу «Виконання судових рішень» окремої статті, яка регулювала б порядок вирішення судом питання про застосування до засудженого, який під час відбування покарання захворів на психічну хворобу, примусових заходів медичного характеру (Додаток Б).

Таким чином, порядок розгляду і вирішення судом питань, які пов'язані з виконанням судових рішень має особливості процесуального характеру, а тому цей порядок повинен бути визначений в окремій статті КПК України в розділі VIII (Додаток Б).

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження з'ясовано, що виконання судових рішень є самостійною, окремою стадією кримінального провадження, у якій реалізуються завдання кримінального провадження, визначені у ст. 2 КПК України, а також спеціальні завдання, які полягають у діяльності суду та інших учасників кримінального провадження щодо звернення судового рішення до виконання та вирішення питань, пов'язаних з їх виконанням. У структурі цієї стадії доцільно виділяти дві частини (етапи): 1) звернення судового рішення до виконання, по закінченню якого суддя виносить ухвалу (акт застосування права), яке здатне породжувати кримінально-виконавчі правовідносини (як обов'язковий етап); 2) вирішення питань, що пов'язані із виконанням судових рішень — діяльність суду та інших учасників кримінального провадження, що за своїм характером є етапом застосування норм кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого права та може не виникнути взагалі (факультативний етап).

Окрім цього, робиться висновок про те, що виходячи із понять розділ (як присвячена одній темі частина книги) та глава (як самостійна відокремлена частина предмету правового регулювання), структурно розділ, який регламентує виконання судових рішень повинен поділятися на дві глави. Так, перша з яких буде регламентувати питання, пов'язані із набранням судовим рішенням законної сили та зверненням його до виконання, й матиме назву «Набрання судовим рішенням законної сили та зверненням його до виконання», та глава друга під назвою — «Порядок розгляду та вирішення питань, які пов'язані із виконанням судових рішень».

З огляду на те, що існуюча у чинному КПК України назва розділу VIII «Виконання судових рішень» може наштотхнути на помилкову думку про те, що в цій стадії кримінального провадження йдеться про фактичну діяльність із виконання судового рішення, яка регулюється іншим нормативно-правовим актом — Кримінально-виконавчим кодексом України, тому вважаємо, виходячи із характеру діяльності суду в цій стадії, більш доцільно було б назвати розділ VIII «Прова-

дження щодо звернення судових рішень до виконання та розгляду питань, пов'язаних з їх виконанням».

Обґрунтовано висновок про те, що в стадії виконання судових рішень суд здійснює функцію судового контролю, який полягає в тому, що він звертає судові рішення до виконання, надсилаючи ухвалу про його виконання відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судові рішення, і які, в свою чергу, повинні повідомити суд, що постановив судові рішення, про його виконання. В процесі безпосереднього виконання судових рішень контроль суду полягає в його обов'язку перевірити додержання вимог закону при зверненні до суду із відповідним клопотанням (поданням), а також здійснювати розгляд і вирішення судом питань, які пов'язані з виконанням судових рішень, з метою забезпечення швидкого і повного виконання постановленого судового рішення, недопущення порушення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також дотримання законності в цілому.

На основі системного аналізу норм кримінального процесуального законодавства України з'ясовано процесуальні особливості стадії виконання судових рішень, до яких належать: 1) підставою для початку судової діяльності в цій стадії є набрання судовим рішенням законної сили, а для діяльності суду із вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень — клопотання (подання) уповноваженої особи, а також ініціатива самого суду, що не є характерним для інших стадій провадження; 2) особливості реалізації деяких засад кримінального провадження в цій стадії (забезпечення права на захист, доступ до правосуддя, змагальність сторін та свобода у поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості та інш.); 3) процесуальний статус учасників провадження в цій стадії (засудженого, виправданого, особи, яка відбула покарання); 4) процес доказування (предмет та межі доказування) тощо.

Досліджуючи питання генезису стадії виконання судових рішень з'ясовано, що окремі її риси у кримінальному провадженні простежуються у правових актах, починаючи із XI ст. Основні положення, що характеризують стадію виконання судових рішень відображались ще у кодифікованих актах, які були чинними на українських землях під час перебування їх у складі Австро-Угорської монархії — Кримінально-процесуальний кодекс 1873 року і Російської імперії — Статут

кримінального судочинства 1864 року та отримали свій подальший розвиток у кодифікованих актах XX та XXI ст.

Початковим моментом для виникнення процесуальних відносин в стадії виконання судових рішень, і з настанням якого воно характеризується визначеними юридичними ознаками, такими як обов'язковість, виключність та преюдиційність є набрання судовим рішенням законної сили. Також це є одним із найбільш ефективних засобів досягнення завдань кримінального провадження і забезпечує реальний захист прав і свобод людини і громадянина.

Набрання судовим рішенням законної сили є приводом для виконання судового рішення, тоді, як підставою для виконання судового рішення є ухвала суду про звернення судового рішення до виконання та зміст самого судового рішення. Підтримується позиція науковців про те, що звернення судового рішення до виконання є актом застосування норм права і повинно бути оформлене відповідною ухвалою суду, а не розпорядженням.

Першим важливим та обов'язковим етапом діяльності суду в стадії виконання судових рішень є звернення їх до виконання. Оскільки в чинному законодавстві, у нормі, яка регулює звернення обвинувальних вироків до виконання не здійснено диференційованого підходу до такого порядку, а вказано один загальний для всіх, тоді, як діяльність суду зі звернення вироків до виконання потребує детальної регламентації в законодавстві з урахуванням відмінності видів вироків, сутності покарання та компетенції органів, уповноважених його виконувати, на основі проведеного дослідження запропоновано у КПК України регламентувати відповідну норму, яка б регулювала ці питання, вказавши в цих нормах, до яких органів чи установ надсилається судові рішення на виконання. Також пропонується визначити у окремій статті і порядок звернення до виконання ухвали про застосування примусових заходів медичного та виховного характеру.

На підставі системного аналізу норм чинного законодавства з'ясовано питання, які вирішуються судом при зверненні судового рішення до виконання. Так, одночасно із зверненням судового рішення до виконання, суд вправі вирішувати і ряд питань, за своєю ініціативою, не вирішення яких на цьому етапі не тягне за собою негативних наслідків для такого звернення. Мова йде про 1) питання про скасування запобіжних заходів та інших заходів забезпечення криміналь-

ного провадження; 2) питання щодо реалізації початкових заходів реабілітації особи, у разі винесення судом виправдувального вироку, ухвали про закриття кримінального провадження або обвинувального вироку із звільненням від відбування покарання.

Обґрунтовано необхідність віднесення до розгляду в стадії виконання судових рішень питань про: 1) продовження, зміну чи припинення застосування до особи примусових заходів медичного характеру; 2) звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку; 3) дострокове звільнення неповнолітнього від примусового заходу виховного характеру у вигляді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи.

Одним із питань, які вирішуються в стадії виконання судових рішень є питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку. Зроблено висновок, що у п. 14 ст. 537 КПК України термін «протиріччя» та словосполучення «при виконанні вироку» слід виключити, оскільки вони суперечать суті цієї стадії, і викласти цей пункт у наступній редакції: «Інші питання про всякого роду сумніви у вироку, які не стосуються його суті і не погіршують становище засудженого».

Обґрунтовується висновок про доцільність надання судам апеляційної інстанції повноважень щодо розгляду та вирішення питань про всякого роду сумніви у вироку, які можуть ускладнити його виконання, у разі, якщо вони не стосуються його суті. Пропонується надати судам апеляційної інстанції такі повноваження у разі, якщо вони приймають одне з таких рішень: 1) залишити вирок без змін; 2) змінити вирок; 3) скасувати вирок і закрити кримінальне провадження.

Проведеним аналізом процесуального порядку розгляду судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, вбачається, що з метою більш повного забезпечення реалізації прав та законних інтересів учасників провадження слід викласти окремі норми розділу VIII КПК України у новій редакції, зокрема ст. 539 КПК України, яка регулює процесуальний порядок розгляду та вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, а також доповнити розділ новою статтею під назвою «Порядок звільнення від подальшого відбування покарання засудженого, який захворів на психічну хворо-

бу під час відбування покарання та застосування до нього примусових заходів медичного характеру», яка регулювала б процесуальні підстави і порядок вирішення судом цих питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лужанський А. В. Конституційна природа права на доступ до правосуддя в Україні [Електронний ресурс] / А. В. Лужанський // Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 10. — С. 45-48. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vvsu_2010_10_10.pdf
2. Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство: Пособие к лекциям / Н. Н. Розин. — Пг.: Право, 1916. — 620 с.
3. Добровольская Т. Н. Деятельность суда, связанная с исполнением приговора / Т. Н. Добровольская. — М., 1979. — 153 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року: зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.
5. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України: підручник / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко — К.: Либідь, 1999. — 539 с.
6. Элькинд П. С. Сущность советского уголовно-процессуального права / П. С. Элькинд — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. — 172 с
7. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация [Текст] / А. М. Ларин. — М.: Юридическая литература, 1970. — 224 с.
8. Шпилев В. Н. Содержание и формы уголовного судопроизводства / В. Н. Шпилев. — Минск, Изд-во БГУ, 1974. — 144 с.
9. Коротков А. Новый порядок возбуждения уголовного дела / А. Коротков // Уголовное право. — 2004. — № 2. — С. 99-100.
10. Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу [Текст]: навч. посіб. / Л. М. Лобойко. — Київ: Центр навч. літ., 2005. — 176 с.
11. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса: В 2-х томах. Т. 1. / М. С. Строгович — М.: Издательство «Наука», 1968. — 470 с.
12. Харченко І. О. Вирішення судом процесуальних питань в стадії виконання вироку: дис. канд. юр. наук: 12.00.09 / Харченко Ірина Олександрівна. — Київ, 2010. — 241 с.
13. Перлов И. Д. Надзорное производство в уголовном процессе / И. Д. Перлов. — М.: Юрид. лит., 1974. — 256 с.
14. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 5-6016ск13 від 02 серпня 2013: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32977895>
15. Случевский В. Л. Учебник русского уголовного процесса / В. Л. Случевский. — СПб, 1910. — 699 с.
16. Чельцов М. А. Уголовный процесс / М. А. Чельцов. — М.: Юрид. изд-во Мин-ва юсти- ции СССР, 1948. — 624 с.

17. Николюк В. В. Уголовно-исполнительное судопроизводство в СССР / В. В. Николюк. — Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1989. — 256 с.
18. Перлов И. Д. Исполнение приговора в советском уголовном процессе / И. Д. Перлов — М.: Юрид. Лит., 1963. — 228 с.
19. Свиридов М. К. Сущность и предмет стадии исполнения приговора [монографія] / М. К. Свиридов — Томск: Издательство Томского университета, 1978. — 223 с.
20. Куцова Э. Ф. Исполнение приговора. Лекция по уголовному процессу для студентов вечернего и очного обучения / Э. Ф. Куцова. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1960. — 49 с.
21. Аврах Я. С. Исполнение приговоров по УПК РСФСР / Я. С. Аврах // Новое уголовное и уголовно-процессуальное законодательство РСФСР. Ученые записки Казанского университета. — Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1961. — С. 190-201.
22. Лупинская П. А. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: учебник / отв.ред. П. А. Лупинская. — М.: Юристъ, 2001. — 696 с.
23. Полищук Н.И. К вопросу о возникновении уголовно-исполнительных правоотношений // Юридическая мысль. Научно-практический журнал. — Пб.: Изд-во юрид. ин-та (Санкт-Петербург), 2006, № 1 (32). — С. 100-106.
24. Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням вироків: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21 грудня 1990 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-90>
25. Kodin e Procedures Penale, 28 Dhjetor 2012: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2861>
26. Наказателно-процесуален кодекс Републики България, 1974: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.vks.bg>
27. Trestný poriadok: Platnosť od: 02.07.2005 [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.vyvlastnenie.sk/predpisy/trestny-poriadok/>
28. Trestní řád: ze dne 29. listopadu 1961 [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakony.centrum.cz/trestni-rad>
29. Codice di Procedura Penale: Testo coordinato ed aggiornato del D.P.R. 22 settembre 1988 [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.altalex.com/?idnot=2011>
30. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия: [Електронний ресурс] — Режим доступу: [http://pravo.org.ua/files/_\(1\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(1).pdf)
31. Code de procédure pénale: version consolidée au 1 mai 2015 [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.legifrance.gouv.fr>

32. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14 июля 2000 года: [Электронный ресурс] — Режим доступа до ресурсу: <http://www.az.spinform.ru>
33. Грищенко А. В. Институт исполнения приговора в уголовном судопроизводстве: дисс. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Грищенко Александр Владимирович. — Владимир, 2006. — 231 с.
34. Гельфер М. О. О повышении роли суда в исправлении и перевоспитании осужденных / М. О. Гельфер // Социалистическая законность. — 1970. — № 5. — С. 51-52.
35. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы / И. И. Карпец — М.: Юрид. лит., 1973. — 287 с.
36. Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 1996 г.: [Электронный ресурс] — Режим доступа до ресурсу: <http://docs.cntd.ru/document/9035522>
37. Словник української мови: в 11 томах [Текст] / І. Білодід та ін.; НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 1970-1980. — Том 3. — 1972. — 744 с.
38. Лебедев В. М. Судебная защита свободы и личной неприкосновенности граждан на предварительном следствии / В. М. Лебедев. — М., 2001. — 158 с.
39. Ковтун Н. Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России: дис. . докт. юрид. наук: 12.00.09 / Ковтун Николай Николаевич. — Нижегород. акад. МВД РФ: Нижний Новгород, 2002. — 520 с.
40. Кашепов В. П. Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства ее реализации / В. П. Кашепов // Государство и право. — 1998. — № 2. — С. 66-71.
41. Кузнецова О. Е. Конституционно-правовые основы судебного контроля судов общей юрисдикции / О. Е. Кузнецова // Российский судья. — 2004. — № 5. — С. 5-7.
42. Муратова Н. Г. Система судебного контроля в уголовном судопроизводстве: вопросы теории, законодательного регулирования и практики: автореф. дисс. д-ра юрид.наук: 12.00.09 / Муратова Надежда Георгиевна. — Екатеринбург, 2004. — 47 с.: [Электронный ресурс] — Режим доступа до ресурсу: <http://kalinovskiy-k.narod.ru43>. Конституція України [Текст]: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2006 р.]. — К.: Мін-во Юстиції України, 2006. — 124 с.
44. Павлухин А. Н. Судебный контроль за исполнением уголовных наказаний [монография] / А. Н. Павлухин, И. А. Давыдова, Н. Д. Эриашвили. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. — 143 с.
45. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. 2./

И. Я. Фойницкий. Изд. 3-е.— Пб.: Типография т-ва «Общественная Польза», 1910.— 560 с.

46. Давыдова И. А. Судебный контроль за исполнением уголовных наказаний: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Давыдова Ирина Александровна.— Рязань, 2005.— 249 с.

47. L'esprit des lois de Montesquieu (1747): [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: [https://fr.wikisource.org/wiki/De_l'esprit_des_lois_\(éd._Nourse\)](https://fr.wikisource.org/wiki/De_l'esprit_des_lois_(éd._Nourse))

48. Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160-19>

49. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 року: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>

50. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://pravo.by>

51. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr.122-XV din 14 martie 2003: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://lex.justice.md>

52. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Туркменистан от 18 апреля 2009 года: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://mejlis2.bushluk.com/ru/lex/laws/2014/o-vnesenii-izmeneniy-v-ugolovno-protcessualnyyu-kodeks-turkmenistana/>

53. Молдован В. В. Судоустрій: Україна, Велика Британія, Російська Федерація, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН: навчальний посібник / В. В. Молдован.— К.: Кондор, 2003.— 256 с.

54. Епанешников В. С. Юридическая ответственность лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Епанешников Валерий Степанович; Науч. конс. В. П. Артамонов; Академия управления МВД России.— М., 2000.— 40 с.

55. Лебедев В. М. Проблемы становления и развития судебной власти в Российской Федерации: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Лебедев Вячеслав Михайлович.— М., 2000.— 365 с.

56. Руднев В. Пенитенциарный судья [Текст]: К вопр. о судебном контроле за исполнением наказаний / В. Руднев // Российская юстиция.— 2001.— № 8.— С. 32-34.

57. Зубенко В. М. Общественный контроль в пенитенциарных учреждениях для несовершеннолетних и институт омбудсмена / В. М. Зубенко // Российский следователь.— 2003.— № 2.— С. 35-37

58. Свиридов М.К. О судах по исполнению приговора / М. К. Свиридов // Правовые вопросы борьбы с преступностью.— Томск, 1984.— С. 156-157.

59. Хавронюк М. І. Проект Кримінально-процесуального кодексу України: незаангажований погляд // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. — 2006. — № 2. — С. 78-98
60. Рішення Європейського суду з прав людини «Імобільяре Саффі проти Італії», № 22774/93 від 28 липня 1999 р., п. 66: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://hudoc.echr.coe.int>
61. Рішення Європейського суду з прав людини «Горнсбі проти Греції», № 18357/91 від 19 березня 1997 р., п. 40: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://hudoc.echr.coe.int>
62. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: дис. док. юрид. наук: 12.00.09 / Маляренко Василь Тимофійович. — Харків, 2005. — 449 с.
63. Гончаренко В. Г. Деякі зауваження у зв'язку з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України / В. Г. Гончаренко // Вісник Академії правових наук України. — 2003. — № 2-3. — С. 698-702.
64. Добровольская Т. Н. Принципы советского уголовного процесса / Т. Н. Добровольская. — М.: Юрид. лит., 1971. — 199 с.
65. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
66. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. Н. Кримінальний процес України. — К.: Либідь, 1992. — 431 с.
67. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / [за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, М. Є. Шумила]. — К.: Юстініан, 2012. — 1224 с.
68. Лупинская П. А. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: учебник / отв. ред. П. А. Лупинская. М.: Юрист, 2001. 696 с.
69. Солуков А. А. Законность как оценочная категория // Администратор суда. 2010. № 1. С. 11-14.
70. Основні принципи поведження із в'язнями, затверджені резолюцією 45/111 від 14.12.1990 р. Генеральної Асамблеї ООН: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_230
71. Молдован А. В. Забезпечення обвинуваченому права на захист у кримінальному процесі республіки Німеччини та України (порівняльно-правове дослідження): [монографія] // А. В. Молдован — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. — 242 с.
72. Попелюшко В. О. Проблеми кримінального процесу та захисту у кримінальній справі [Текст]: збірник наукових статей / В. О. Попелюшко; укл. Аврамишин С. В. — Острог: Вид-во НаУОА, 2008. — 400 с.
73. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до джерела: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

74. Європейська конвенція про захист прав та основоположних свобод від 04.11.1950 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

75. Європейські пенітенціарні правила, прийняті 12.02.1987 р.: поточна редакція від 11.01.2006 року [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_032

76. Зведення принципів захисту всіх осіб, які підлягають затриманню чи позбавленню волі в будь-якій формі», затверджене Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 року № 43/173: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_206

77. Основні положення про роль адвокатів, прийняті Конгресом ООН щодо запобігання злочинам від 01.08.1990 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_835

78. Загальний кодекс правил для адвокатів країн ЄС, прийнятий 01.10.1988 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_343

79. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р.: зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

80. Рішення Конституційного суду України за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) № 9-рп/2012.від 12.04.2012 року: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12>.

81. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page>

82. Наказ Генерального прокурора України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» № 161 гн від 20 квітня 2016 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102

83. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043

84. Лебедев В. М. Судебная защита свободы и личной неприкосновенности граждан на предварительном следствии. Учебное пособие / В. М. Лебедев. — М.: Городец, 2001. — 158 с.

85. Башкатов Л. Н. Теоретические вопросы отсрочки исполнения приговора: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08/ Башкатов Леонид Николаевич. — М.,

1981.— 181 с.

86. Божьев В. Состязательность на предварительном следствии [Текст] / В. Божьев // Законность.— 2004.— № 1.— С. 3-6.

87. Миненок А. И. Стадия исполнения приговора / И. А. Миненок.— Калининград: Издательство Калининградского университета, 1988.— 76 с.

88. Беседин А. В. Защита в стадии исполнения приговора: дис.канд.юрид. наук: 12.00.09 / Беседин Александр Владимирович.— Саратов, 1995.— 187 с.

89. Тулянский Д. В. Стадия исполнения приговора в уголовном судопроизводстве: дис. канд.юрид.наук: 12.00.09 / Тулянский Дмитрий Викторович.— М., 2004.— 245 с.

90. Харченко І. О. Принципи публічності, змагальності та забезпечення засудженому права на захист у стадії виконання вироку / І. О. Харченко // Держава і право: Збірник наукових праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького.— Вип. 20.— К.— 2003.— С. 422-425.

91. Яковець І. С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким [монографія] / І. С. Яковець.— М.: PRI, 2012.— 212 с.

92. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області № 331/3115/13-к від 13 червня 2013 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31803928>

93. Ухвала Апеляційного суду Харківської області № 646/1692/14-к від 9 жовтня 2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38378508>

94. Мотовиловкер Я. О. Вопросы теории уголовного процесса Польской Народной Республики (в освещении польских процессуалистов)[Текст] / Я. О. Мотовиловкер.— Томск: Изд-во Том. ун-та, 1970.— 228 с.

95. Матвиенко Е. А. Уголовное судопроизводство по исполнению приговора/ Е. А. Матвиенко, В. Н. Бибило.— Минск: Изд-во БГУ, 1982.— 206 с.

96. Зеленецкий В. С. Предупреждение преступлений следователем / В. С. Зеленецкий — Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1975.— 172 с.

97. Михеенко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве / М. М. Михеенко.— Киев, 1984.— 133 с.

98. Миньковский Г. М. Пределы доказывания в советском уголовном процессе / Г. М. Миньковский — М.: Госюриздат, 1956.— 115 с.

99. Спиридонов Б. М. Прокурорский надзор за соблюдением законности в исправительно-трудовых учреждениях / Б. М. Спиридонов.— М., 1978.— 204с.

100. Якимович Ю. К. Структура уголовного процесса: система стадий и система производств [монография] / Ю. К. Якимович. Томск, Изд-во ТГУ, 1991.— 138 с.

101. Бибило В. Н. Конституционные принципы правосудия и их реализа-

ция в стадії виконання приговора / В. Н. Бибило — Минск: Изд-во «Университетское», 1986.— 160 с.

102. Применение уголовно-процессуального законодательства судом (по материалам судебной практики). Учебное пособие / Агеева Г. Н., Чистякова В. С., Швецов В. И., Отв. ред.: Лупинская П. А., Тыричев И. В. — М.: Б.и., 1987.— 71 с.

103. Зельдов С. И. Освобождение от наказания и от его отбывания / С. И. Зельдов.— Москва: Юрид. лит., 1982.— 136 с.

104. Кримінальний процес: Підручник / За ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної.— Х.: Право, 2010.— 608 с.

105. Проект Кримінально-процесуального кодексу України № 3456-1 від 19 травня 2003 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3456-1&skl=5

106. Михайленко, О. Соціологічні дослідження щодо засуджених до позбавлення волі [Текст] / О. Михайленко, Н. Бородовська // Вісник прокуратури. 2007. № 5. С. 70-75

107. Костюченко О. Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України: Автореферат канд. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09.— кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза.— К., 2005.— 18 с.

108. Стрельбицька Л. Я. Проблемні питання процесуально-правового статусу засудженого (виправданого) / Л. Я. Стрельбицька // Адвокат.— 2006.— № 11.— С. 24-27.

109. Загальна декларація прав людини, проголошена резолюцією ГА ООН № 217А від 10.12.1948 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015

110. Габлей Н. Г. Підстави набуття особою кримінально-процесуального статусу засудженого. Від громадянського суспільства — до правової держави / Н. Г. Габлей // Тези 2 Міжнародної науково-практичної конференції.— Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007.— С. 331-333.

111. Габлей Н. Г. Засуджений, виправданий як суб'єкти кримінально — процесуальної діяльності: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Габлей Наталя Григорівна.— Одеса: Б.в., 2009.— 20 с.

112. Ларин А. М. Уголовный процесс: структура права и структура законодательства / А. М. Ларин.— М., 1985.— 240 с.

113. Воронин О. В. Производство по рассмотрению и разрешению вопросов, связанных с условно-досрочным освобождением: дисс. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Воронин Олег Викторович.— Томск, 2004.— 210 с.

114. Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Армєнія от 01.07.1998 г. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: www.parliament.am

115. Основні принципи поведження із в'язнями, затверджені резолюцією 45/111 від 14.12.1990 р. Генеральної Асамблеї ООН: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_230

116. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» від 24 жовтня 2003 р. № 8: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.scourt.gov.ua>

117. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 року № 3460-VI: із змінами і доповненнями [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

118. Ухвала П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області № 190/962/14-к від 23 червня 2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39391960>

119. Ухвала Ковпаківського районного суду м.Суми №№ 592/5714/16-к від 06 липня 2016 року: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58927777>

120. Ухвала Комсомольського міського суду Полтавської області № 534/2229/15-к від 15 вересня 2015 року: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51732040>

121. Ухвала Новозаводського районного суду м. Чернігова № 751/6397/14 від 25 червня 2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39428040>

122. Ухвала Білозерського районного суду Херсонської області № 648/1291/14-к від 07 квітня 2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38089066>

123. Ухвала Апеляційного суду Львівської області № 466/30541/14-к від 17 липня 2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40054758>

124. Ухвала Сокирянського районного суду Чернівецької області № 722/1299/14-к від 18 червня 2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39452508>

125. Ухвала Комсомольського міського суду Полтавської області № 534/1178/13-к від 12 квітня 2013 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: www.reyestr.court.gov.ua/Review/30984474

126. Ухвала Вільнянського районного суду Запорізької області № 314/4670/13-к від 2 вересня 2013 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34041499>

127. Ухвала Полтавського районного суду Полтавської області № 545/1246/14-к від 15 квітня 2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38316915>

128. Ухвала Менського районного суду Чернігівської області

№ 738/528/14-к від 17 березня 2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37682292>

129. Ухвала Казанківського районного суду Миколаївської області № 478/1903/16-к від 29 серпня 2016 року: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61366333>

130. Ухвала Жовтгородського міського суду Дніпропетровської області від 22 червня 2016 року № 176/1668/16-к: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58442190>

131. Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общей редакцией В. Т. Маляренко, Ю. П. Аленина. — Х.: «Одиссей», 2005. — 968 с.

132. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар [Текст] / В. І. Бояров [та ін.]; заг. ред. В. Т. Маляренко, В. Г. Гончаренко; Верховний Суд України. — К.: Форум, 2003. — 938 с.

133. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким» від 26 квітня 2002 року № 2: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-02>

134. Габлей Н. Г. Кримінально-процесуальний статус засудженого під час вирішення судом питань, які виникають в стадії виконання вироку / Н. Г. Габлей // Держава і право. — 2010. — Вип. 50. — С. 554-559.

135. Ухвала Апеляційного суду Харківської області № 641/7024/13-к від 20 листопада 2013 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35457041>

136. Ухвала Апеляційного суду Харківської області № 639/927/14-к від 29 квітня 2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38536945>

137. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області № 11кп/774/226/14 від 26 лютого 2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37374818>

138. Ухвала Апеляційного суду Херсонської області № 11-кп/791/355/14 від 30 травня 2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3897182>

139. Ухвала Апеляційного суду Херсонської області № 11-кп/791/296/15 від 31 березня 2015 року: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43352095>

140. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 19 декабря 2001 г.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.consultant.ru>

141. Права людини і громадянина в афоризмах та прислів'ях: Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного

інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П. М. Рабинович та ін. — К.: Атіка, 2001. — 112 с.

142. Арушанян К. К. Кримінально-процесуальна діяльність прокурора на стадії виконання судових рішень: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Арушанян Кристина Карленівна. — Київ, 2013. — 214 с.

143. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) № 13-рп/2000 від 16.11.2000 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00>

144. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) № 23-рп/2009 від 30.09.2009 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09>

145. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Загородній проти України» № 27004/06 від 24.11.2011 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_739

146. Агеев В. Не кожен фахівець спроможний стати адвокатом. Коментар до рішення Конституційного Суду в справі про право вільного вибору захисника // Закон і бізнес. — 2001. — 10-16 лютого. — С. 1-28.

147. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» № 8 від 24.10.2003 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03>

148. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р.: зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>

149. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р.: зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

150. Аналіз судової практики щодо забезпечення судами Волинської області у 2013 році права на захист при розгляді кримінальних проваджень: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://vla.court.gov.ua/sud0390/60/1/10/>

151. Якимович Ю. К. Дополнительные и особые производства в уголовном процессе России / Якимович Ю. К. — Томск: Изд-во Томского университета, 1994. — 104 с.

152. Мартыняхин Л. Ф. Совершенствование процессуального порядка условно-досрочного освобождения от наказания / Л. Ф. Мартыняхин // Актуальные вопросы правоведения в период совершенствования советского общества. — Томск: Изд-во Том. ун-та, 1989. С. 203-204

153. Голик Ю. В. О реформе условно-досрочного освобождения и участии общественности в его применении / Ю. В. Голик, В. А. Уткин // Новый уголовный закон. — Кемерово, 1989. — с. 124-127

154. Шабалина Л. А. Обеспечение прав, свобод и законных интересов осужденного при рассмотрении и разрешении вопросов, связанных с исполнением приговора: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата юридических наук: 12.00.09 / Шабалина Любовь Андреевна. — Владимир, 2012. — 21 с.

155. Положення про спостережні комісії, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 429: [Електрон. ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-p>

156. Гель А. П. До питання щодо функцій спостережної комісії як суб'єкту громадського контролю за дотриманням прав засуджених / А. П. Гель. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1239800564>

157. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

158. Наказ Генерального прокурора України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» № 161 від 20.04.2016 р. // [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102

159. Михайленко О. Р. Прокуратура України: підручник / О. Р. Михайленко. — [2-ге вид., перероб. і допов.]. — К.: Юрінком Інтер, 2011. — 336 с.

160. Тодика Ю. М. Конституційний Суд України і прокуратура в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав громадян [монографія] / Ю. М. Тодика, О. В. Марцеляк. Академія правових наук України, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х.: Лібра, 1998. — 107 с.

161. Трубников В. М. Проблемы надзора органов прокуратуры с соблюдением уголовно — исполнительного законодательства / В. М. Трубников // Закон Украины «О прокуратуре»: Теория и практика его применения: Краткие тезисы докладов и научн. сообщен. республ. научно-практической конференции 18 марта 1992 г. — Х.: УЮА, 1992. — С. 99-100.

162. Тушев А. А. Прокурор в уголовном процессе Российской Федерации / А. А. Тушев; Науч. ред.: Демидов И. Ф. — С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2005. — 325 с.

163. Арушанян К. К. Функції прокурора у кримінальному провадженні з виконання судових рішень / К. К. Арушанян // Часопис Академії адвокатури України. — 2012. — № 4 (17). — С. 1-7.

164. Юридичний словник [Текст]: словарь / За ред.: Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корецького. — Вид. 2-ге, переробл. і доповн. — К.: Головна редакція УРЕ, 1983. — 871 с.

165. Корж В. П. Кримінальне переслідування особи, яка вчинила злочин / В. Корж // Вісник прокуратури. — 2009. — № 8. — С. 85-90.

166. Косюта М. В. Актуальні питання підтримання державного обвинувачення в суді / М. В. Косюта // Право України. — 2001. — № 8. — С. 71-75

167. Спиридонов Б. М. Прокурорский надзор в стадии исполнения приговора. При разрешении судами вопросов, связанных с исполнением приговора в исправительно-трудовых учреждениях / Б. М. Спиридонов. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983. — 88 с.

168. Куц В. М. Конституційний статус прокуратури України потребує вдосконалення / В. М. Куц // Вісник Академії прокуратури України. — 2007. — № 2. — С. 27-31.

169. Воронин О. В. Некоторые проблемы участия прокурора при рассмотрении и разрешении вопросов, связанных с исполнением приговора / О. В. Воронин // Вестник Владимирского юридического института. — 2010. — № 4(17). — С. 74-79.

170. Уголовно-процессуальный кодекс Грузии от 09.10.2009 г.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: www.pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_09_10_2009.pdf

171. Закон «Прокуратуре» Республики Молдова от 25.12.2008 г.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://lex.justice.md/ru/331011/>

172. Закон Португальської Республіки «Про статут служби публічного представництва» від 15.10.1986 року: у редакції 2012 року [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://pravo.org.ua/2011-07-05-15-26-55/zarubizhne-zakonodavstvo.html>

173. Закон Королевства Іспанії «Про статут служби державного представництва» від 30.12.1981 р.: у редакції 2012 року [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://pravo.org.ua/2011-07-05-15-26-55/zarubizhne-zakonodavstvo.html>

174. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. Держава і право епохи становокастового суспільства. / Л. М. Бостан, С. К. Бостан // Навчальний посібник. — Запоріжжя: Запорізький юридичний інститут, 2000. — 339 с.

175. История государства и права зарубежных стран. В 2-х ч. Часть 1. Учебник для вузов / Под ред. проф. Н. А. Крашенинниковой и проф. О. А. Жидкова. — М.: Издательская группа НОРМА—ИНФРА-М, 1998. — 480 с.

176. Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: Курс лекцій. / І. Д. Мудрак. Ч. II. — Ірпінь: Акад. ДПС України, 2002. — 138 с.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/671/>
177. Арушанян К. К. Історико-правові передумови виникнення та розвитку інституту виконання судових рішень у кримінальному процесі України / К. К. Арушанян // Держава і право: Зб. науков. праць. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — 2011. — Випуск 2(52). — С. 139-146.
178. Омельченко О. А. Всеобщая история государства и права: Учебник в 2 т. Издание третье, исправленное. Т. 1. М.: ТОН — Остожье, 2000. — 528 с.
179. Памятники римского права: Законы 12 таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. — М.: Зерцало, 1997. — 608 с.
180. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. — 2-ге вид., переробл. та доповн. — К.: Центр учб. л-ри, 2008. — 729 с.
181. Кожевина Е. В. Римское частное право. Учеб. пос. — М.: Проспект, 2013. — 152 с.
182. Салическая правда / Перевод Н. П. Грацианского. — М., Образц. тип. им. Жданова, 1950.: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/salic.htm>
183. Каждан А. П. Василики как исторический источник / А. П. Каждан // Византийский временник. — М.: Издательство Академии наук СССР, 1958. — Т. 14. — С. 56-66.
184. Свод законов «Тайхо рицурё». 702-718 гг. Рицу (Уголовный кодекс) / Вступ. статья, перевод, коммент. и словарь К. А. Попова. — М.: Наука, ГРВА, 1989. — 112 с.
185. Петров И. В. Государство и право Древней Руси / Петров И. В. — СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2003. — 412 с.
186. Тихомиров М. Н. Пособие для изучения Русской правды / М. Н. Тихомиров — М.: Издательство Московского университета, 1953. — 192 с.
187. Правда русская [Текст]: в 2-х чч. Ч. 2. Комментарии / Академия наук СССР, Институт истории; сост.: Б. В. Александров, В. Г. Гейман, Г. Е. Кочин; ред. Б. Д. Греков. — Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1947. — 862 с.
188. Белікова С. Історія становлення та розвитку інституту виконання судових рішень / С. Белікова // Вісник прокуратури. — 2012. — № 7 (133). — С. 113-117 с.
189. Ковальова С. Г. Судебник великого князя Казимира Ягайловича [монографія] / С. Г. Ковальова. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — 112 с.
190. Штамм С. И. Судебник 1497 года. [Текст]: учеб. пособие по истории государства и права СССР / С. И. Штамм. — Москва: Госюриздат, 1955. — 111 с.

191. Кавелин К. Д. Государство и община / К. Д. Кавелин [сост., предисл., 5-59, коммент.: В. Трофимова] / Отв. ред. О. А. Платонов. — Москва: Институт русской цивилизации, 2013. — 1296 с.
192. Лазутка С. А. Перший Литовський статут — феодальний кодекс великого князства Литовського / С. А. Лазутка. — Вильнюс, 1974. — 211 с.
193. Тихомиров М. Н. Соборное уложение 1649 года [Текст]: учеб. Пособие / Н. М. Тихомиров, П. П. Епифанов. — М., Изд-во Моск. ун-та, 1961. — 444 с.: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649.htm>
194. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX-XX ст.) [Текст]: навч. посіб. / Бойко І. Й.; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Юрид. ф-т. — Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. — 903 с.
195. Сиза Н. П. Суди і кримінальне судочинство України в добу Гетьманщини: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Сиза Наталія Петрівна. — К., 2002. — 199 с.
196. Левицкий О. Взгляд на ремесло палача в Старой Малороссии / О. Левицкий // Киевская Старина. — Т. 67. — 1899. — С. 390-398.
197. Стецюк Б. Р. Кримінальний процес у правовій системі Гетьманщини: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Стецюк Богдан Романович. — Харків, 2008. — 194 с.
198. Слабченко М. Опыты по истории права Малороссии XVII и XVIII вв. / М. Слабченко. — Одесса, 1911. — 578 с.
199. Кульчицький В. С. Джерела права в Галичині за часів австрійського панування / В. С. Кульчицький // Проблеми правознавства. — Л., 1971. — Вип. 19. — С. 45-46.
200. Никифорак М. В. Джерела кримінального та кримінально-процесуального права на Буковині у 1775-1918 рр. / М. В. Никифорак // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наук. праць. — Вип. 91: Правознавство. — Чернівці: ЧДУ, 2000. — С. 14-17.
201. Кульчицький В. С. Державний лад і право Галичини у другій половині XIX — на початку XX ст. / В. С. Кульчицький — Л., 1966. — 68 с.
202. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційної України [Текст]: [монограф.] / А. П. Ткач. — К.: Вид-во Київського ун-ту, 1968. — 170 с.
203. Wawel-Louis J. Początkowie sądownictwo austriackie w Galicji (1772-1784) / Jozef Wawel-Louis. — Lwow: Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1897. — 224 с.
204. Кульчицький В. С. Апарат управління Галичиною у складі Австро-Угорщини: Навч. посіб. / В. С. Кульчицький, І. Й. Бойко, О. І. Мікула, І. Ю. Настасяк; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л.: Тріада плюс, 2002. — 82 с.
205. Стебельський П. Австрійський процес карний [Текст]: коментар

- / П. Стебельский.— Львів, 1901.— (Правнича бібліотека; Т. 1). Вип. 1.— [Б. м.]: [б.в.], 1901.— 196 с.
206. Гернет М. Н. История царской тюрьмы: 1825-1870 гг. Т. 2 / М. Г. Гернет.— М.: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1946.— 479 с.
207. Фон-Резон А. К. Уголовное уложение. Краткое изложение главных положений его в сопоставлении с действующим правом / А.К. Фон-Резон.— СПб.: Издательство Я. А. Канторовича, 1903.— 331 с.
208. Законы о судопроизводстве по делам о преступлениях и проступках // Свод законов Российской империи. Т. XV. Ч. 2.— СПб, 2 отделение собственной Его Императорского Величества Канцелярия, 1857.— Ст. 304-344.
209. Свод Законов Российской Империи от 1 января 1835 г.: [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://civil.consultant.ru/code/>
210. Устав уголовного судопроизводства от 20 ноября 1864 г.: [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/>
211. Муравьев Н. В. Прокурорский надзор в его устройстве и деятельности: Пособие для прокурорской службы. Прокуратура на Западе и в России. Т. 1 / Н. В. Муравьев, прокурор Моск. судеб. палаты.— М.: Унив. тип., 1889.— 568 с.
212. Духовской М. В. Русский уголовный процесс / М. В. Духовской.— М.: Склад издания в книжном магазине М. В. Клюкина,— 1905.— 472 с.
213. Закон об условном досрочном освобождении с изложением рассуждений, на коих он основан / Под. ред. Д. А. Коптева.— СПб., 1909.— 374 с.
214. Об условном досрочном освобождении». Высочайше утвержденный одобренный Государственным советом и Государственною думою закон от 22 июня 1909 г. ПСЗ. Т. 29. № 32241. Собрание узаконений.— 1909.— 2 июля.— Отд. I.— Ст. 1216.
215. Скригонюк М. І. Виникнення і розвиток умовно-досрочового звільнення в Україні і питання соціальної адаптації звільнених / М. І. Скригонюк; за ред. проф. В. М. Трубнікова.— Черкаси, 1993.— 38 с.
216. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІА м. Львова). Ф.205. Оп.1. Спр.9. Арк. 1-2.; Спр.42. Арк. 1-1 зв.
217. Фумм А. М. Правовое регулирование исполнения уголовного наказания в виде лишения свободы в Российской империи (конец 18-70-ие годы 20 века): дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Фумм Александра Михайловна.— М., 2004.— 180 с.
218. Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918-1923 рр.): автореф. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Кобилецький Микола Мар'янович.— Львів, 1998.—
219. Інструкція військовому революційному судові: станом на 5 березня 1918 року / Рада народних Міністрів УНР: офіц. вид.// Вістник Ради Народних Міністрів УНР.— 1918.— № 17.— С. 2-4

220. Про створення військових польових судів: Наказ командира Осадного корпусу; за станом на 22 листопада 1918 р. / Директорія УНР: офіц. вид. // Вістник Української Народньої Республіки. — 1918. — № 7. — 8 с.

221. Вронська Т. В. Надзвичайні військові суди в Українській Народній Республіці [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: В-во «Наукова думка», 2010. — 728 с.: іл. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Nadzvyhajni_vijskovi (останній перегляд: 12-05-2015).

222. Землянська В. В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, гетьманату Скоропадського та Директорії: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01/ Землянська Віра Вікторівна. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2002. — 22 с.

223. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917-1952 г.г. / Под ред. И. Т. Голякова. — М.: Госуд. изд-во юрид. лит., 1953. — 464 с.

224. Хронологічне зібрання законів, указів Президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень уряду Української РСР-К.: Держ. вид-во політичн. л-ри УРСР, 1963. — Т. 1.1917-1941 рр. — 772 с.

225. Носенко А. М. Из истории развития на Украине института условно-досрочного освобождения от наказания / А. М. Носенко // Труды ВНИИ МВД СССР. — 1972. — № 22. — С. 24-34.

226. Положение о Народном Суде Российской Социалистической Федеративной Советской Республики: Декрет ВЦИК от 21.10.1920 г.: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bestpravo.ru/sssр/eh-gosudarstvo/r7k.htm>

227. Декрет Совета народных комиссаров УССР от 12 ноября 1921 года «Про лишение свободы, условно-досрочное освобождение и условно-ное осуждение» // Собрание узаконений УССР. — 1921. — № 23. — Ст. 680

228. Скригонюк М. І. Виникнення і розвиток умовно-досрокового звільнення в Україні і питання соціальної адаптації звільнених / М. І. Скригонюк. — Черкаси: Право, 1993. — 36 с.

229. Уголовно-процессуальный кодекс от 25 мая 1922 г.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.kodeks-luks.ru

230. Постановление Президиума ЦИК СССР «Об амнистии» от 02.11.1927 г.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lawru.info/dok/1927/11/02/n1201570.htm>

231. Постановление ЦИК СССР «Об освобождении от дальнейшего отбывания наказания, снятия судимости и всех правоограничений, связанных с осуждением ряда должностных лиц, осужденных в свое время в связи с саботажем хлебозаготовок и выпуском трудовых займов, бон и прочих денежных суррогатов» от 11.08.1935 г.: [Електронний ресурс] — Режим

доступу: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc; base=ESU; n=31274>

232. Шаргей М. Е. Уголовно-процессуальный кодекс УССР 1927 года: текст и постатейный комментарий / М. Е. Шаргей. — Харьков, 1928. — 215 с.

233. Собрание законов СССР и Указов Президиума Верховного Совета СССР: 1938-1958. — М., 1959. — 643 с.

234. Закон СССР «Об утверждении Основ уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик» от 25.12.1958 г. (ред. от 08.04.1989): [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc; base=ESU; n=1717; dst=100014>

235. Указ Президії Верховної Ради УРСР «Про порядок застосування судами статті 47 Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» від 28.07.1959 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://russia.bestpravo.ru/ussr/maplist41.htm>

236. Ригіна О. М. Верховний суд США: становлення, особливості компетенції та роль у формуванні конституційного ладу держави (1787 — кінець ХХ ст.): дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ригіна Олена Михайлівна. — Львів, 2009. — 231 с.

237. Сапін О. В. Прокурор у кримінальному провадженні з перегляду судових рішень: досвід зарубіжних країн / О. В. Сапін // Вісник Національної академії прокуратури України. — 2011. — № 2. — С. 107-113

238. Громов Н. Законная сила приговора / Н. Громов, В. Конев, В. Николайченко // Российская юстиция. — 1998. — № 8. — С. 13-14.

239. Полумордвинов Д. И. Законная сила судебного решения / Д. И. Полумордвинов. — Тбилиси: Изд-во АН ГССР, 1964. — 191 с.

240. Юшков Ю. Правовые последствия законной силы приговора / Ю. Юшков // Советская юстиция, 1970. — № 6. — С. 7-8.

241. Безлепкин Б. Т. Уголовный процесс России: учебное пособие / Б. Т. Безлепкин. — М.: Кнорус, 2010. — 496 с.

242. Рябцева Е. В. Исполнение приговора в уголовном процессе России / Е. В. Рябцева. — Ростов н/Д: Феникс, 2007. — 220 с.

243. Кокорев Л. Д. Участники правосудия по уголовным делам [Текст] / Л. Д. Кокорев. — Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1971. — 160 с.

244. В'юник М. С. Законна сила вироку у кримінальному процесі / М.С. В'юник // Форум права. — 2012. — № 2. — С 102-107.

245. Советский уголовный процесс / под. ред. А. С. Кобликова. — 1972. — 534 с.

246. Гай О. Ю. Законная сила приговора в уголовном процессе: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Гай Ольга Юрьевна. — Саратов, 1999. — 179 с.

247. Фаткуллин Ф. Н. Обвинение и судебный приговор: дис. доктора юрид. наук: 12.00.09 / Фаткуллин Фидай Нургалеевич. — Казань, 1965. — 531 с.

248. Алиев Т. Т. Принцип презумпции истинности приговора, вступившего в законную силу / Т. Т. Алиев, В. О. Белоносов, Н. А. Громов / Российский судья. — 2003. — № 7. — С. 18-24

249. Грошевий Ю. М. Правові властивості вироку — акту правосуддя: навч. посіб. / Ю. М. Грошевий. — Х.: УкрЮА, 1994. — 48 с.

250. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.1996 р. № 9: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96a>

251. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, від 22.11.1984 року: поточна редакція від 17.07.1997: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_536

252. Грошевой Ю. М. Теоретические проблемы формирования убеждения судьи в советском уголовном судопроизводстве: дис. доктора юрид. наук / Грошевой Ю. М. Харьков 1975. — 403 с.

253. Шилін Д. В. Кримінально-процесуальна преюдиція в процесі доказування у кримінальних справах / Шилін Д. В. // Часопис Акад. Адвокатури. — 2010. — № 6. — С. 1-7

254. Алейніков Г. І. Виправдувальний вирок у кримінальному процесі України [Електронний ресурс] / Г. І. Алейніков. — Херсон: Херсонський обласний Фонд милосердя та здоров'я, 2007. — 200 с.

255. Кучинська О. П. Кримінальний процес України: навч. посіб. / О. П. Кучинська, О. А. Кучинська. — К.: Прецедент, 2005. — 202 с.

256. Матвиенко Е. А. Приговор и его исполнение / Е. А. Матвиенко. — Минск: Вышэйша школа, 1968. — 178 с.

257. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: підручник / В. М. Тертишник. — 5-те вид., доп. і перероб. — К.: А.С.К., 2007. — 848 с.

258. Оганесян Р. М. Оправдательный приговор в советском уголовном процессе / Р. М. Оганесян. — Ереван: Изд-во Ереванского ун-та, 1972. — 179 с.

259. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» від 25 квітня 2003 року № 4: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-03>

260. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина» від 30 травня 1997 року № 7: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-97>

261. Гааг И. А. Исполнение приговора как стадия уголовного процесса / И. А. Гааг // Проблемы наказания и исполнения приговора в уголовном,

уголовно-исполнительном и уголовно-процессуальном законодательстве. Материалы научной конференции, Кемерово, 5-6 февраля 1992 г.— Кемерово: Изд-во Кемер. ун-та, 1992.— С. 73-75.

262. Адаменко В. Д. Проблема исполнения приговора / В. Д. Адаменко // Проблемы наказания и исполнения приговора в уголовном, уголовно-исполнительном и уголовно-процессуальном законодательстве. Материалы научной конференции Кемерово, 5-6 февраля 1992 г.— Кемерово: Изд-во Кемер. ун-та, 1992.— С. 67-73.

263. Капліна О. В. Проблеми реабілітації у кримінальному процесі України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец.: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза»/ Капліна Оксана Володимирівна.— Х., 1998.— 17с.

264. Кокорев Л. Д. Подсудимый в советском уголовном процессе [монография]/ Л. Д. Кокорев.— Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1973.— 271 с.

265. Пастухов М. И. Реабилитация невиновных. Основы правового института: автореф. дис. докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика»/ Пастухов Михаил Иванович.— Минск, 1993.— 48 с.

266. Кримінальне право України. Заг. частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. В. Беньківський та ін.: За ред. П. С. Магишевського та ін.— Стер. вид.— К.: Юрінком Інтер, 2000.— 505с.

267. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація — 4-те вид., переробл. і доповн.— Х.: Право, 2010-456 с.

268. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина / Під заг. ред. Потебенька М. О., Гончаренка В. Г.— К.: Форум, 2001.— 388 с.

269. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р./ Відп. ред. С. С. Яценко.— К.: А.С.К., 2002.— 936 с.

270. Харченко В. Б. Уголовное право Украины. Общая и особенная части в вопросах и ответах [Текст] / В. Б. Харченко.— 2-е изд., перераб. и доп.— Киев: Атика, 2003.— 272 с.

271. Наказ Державної судової адміністрації України «Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевому загальному суді» від 27 червня 2006 року № 68 (з наступними змінами та доповненнями за станом на 27.06.2013 р.): [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0860-06>

272. Положення «Положення «Про про центральну, міжрегіональну комісії та комісію слідчого ізолятора з питань визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії, порядок направлення для відбування покарання осіб, засуджених

до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту й обмеження волі, та їх переведення», затверджене Наказом Міністерства юстиції України 27.02.2017 року № 680/5: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0266-17>

273. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 19 декабря 2001 г.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.consultant.ru>

274. Бородовська Н. О. Засуджений: проблеми забезпечення його статусу [монографія] / Н. О. Бородовська. — Івано-Франківськ: Вид-во «Нова зоря», 2008. — 145 с.

275. Попелюшко В. О. Виконання вироку, ухвали і постанови суду та захист прав громадян / В. О. Попелюшко // Проблеми кримінального процесу та захисту у кримінальній справі / Збірник наукових статей. Укладач: Аврамішин С. В. — Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». — 2008. — С. 171-182.

276. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

277. Тютюгин В. И. Лишение права занимать определенные должности как вид наказания по советскому уголовному праву / В. И. Тютюгин. — Х.: Вища школа. — Изд-во при Харьк.ун-те, 1982. — 144 с.

278. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03 червня 2005 року № 7: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06>

279. Безпалюк О. Застосування інституту умовно-досрочкового звільнення / О. Безпалюк, А. Гель // Вісник прокуратури. — 2007. — № 4. — С. 70-77.

280. Ткачевский Ю. М. Досрочное освобождение от наказания / Ю. М. Ткачевский. — М.: Юрид. лит., 1962. — 136 с.

281. Ефимов М. А. Некоторые вопросы условно-досрочного и досрочного освобождения / М. А. Ефимов // «Правоведение». — 1958. — № 1. — С. 84-94.

282. Борисов Э. Т. Основания условно-досрочного освобождения и замена наказания более мягким / Э. Т. Борисов // Автореф. дисс. ... канд. юр. наук. — М., 1969. — 15 с.

283. Ткачевский Ю. М. Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания / Ю. М. Ткачевский // Вестник Московского университета. Сер. 11. Право. — 2002. — № 1. — С. 16-40.

284. Уголовное право. Общая часть. Учебник // Под ред. Л. В. Иногамовой-Хегай — М.: Юрид. фирма «КОНТРАКТ»: ИНФРА-М, 2008-560 с.

285. Степанов В. В. Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания: теоретическое и правоприменительные проблемы: [моногра-

фія] / В. В. Степанов; под. науч. ред. докт. юрид. наук, проф. Н. А. Лопашенко. — М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2010.-184с.

286. Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: [монографія] / Є. О. Письменський. — Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2011. — 388 с.

287. Кримінально-виконавчий кодекс України: науково-практичний коментар / А. Х. Степанюк, І. С. Яковець; за заг. ред. А. Х. Степанюка. — Х.: ТОВ «Одісей», 2005. — 560 с.

288. Безпалюк О. Застосування інституту умовно-дострокового звільнення / О. Безпалюк, А. Гель // Вісник прокуратури. — 2007. — № 4. — С. 70-77.

289. Воронин В. В. Соответствие условно-досрочного освобождения основным принципам и целям наказания / В. В. Воронин // Уголовный процесс. — 2005. — № 4. — С. 54-55

290. Курченко В. Н. Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания / В. Н. Курченко // Уголовный процесс. — 2005. — № 9. — С. 58

291. Кропачев А. Когда возникает право осужденного на условно-досрочное освобождение? / А. Кропачев // Законность. — 2003. — № 9. — С. 24

292. Порядок організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затверджений наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України від 15.08.2014 № 1348/5/572: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14>

293. Рішення Європейського суду з прав людини у Справі «Мельник проти України» № 72286/01 від 28 березня 2006 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1179480015>

294. Дотримання прав людини у пенітенціарній системі України / К. А. Автухов, А. П. Гель, М. В. Романов, В. О. Човган, І. С. Яковець / за загальною редакцією М. В. Романова; ГО «Харківська правозахисна група». — Х.: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. — 480 с.

295. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 30 июня 1999 г. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://online.adviser.kg/Document/?doc_id=30241915

296. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://online.zakon.kz>

297. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Таджикистан от 3 декабря 2009 г.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovno-processualnyj-kodeks-respubliki-tadzhikistan/>

298. Якупов Р. Х. Уголовный процесс: учебник для вузов / Р. Х. Якупов // Науч. ред. В. Н. Галузо. — 4-е изд., испр. и доп. — М., 2004. — 607 с.
299. Волколуп О. В. Система уголовного судопроизводства и проблемы ее совершенствования / О. В. Волколуп. — СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. — 267 с.
300. Бибило В. Н. Компетенция суда в стадии исполнения приговора: автореф. дис. на соиск. Ученой степени к.ю.н.: спец.12.00.09 «уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» // Бибило Валентина Николаевна. — Минск, 1979. — 23 с.
301. Швецов В. И. Исполнение приговора в советском уголовном процессе / В. И. Швецов. — Учебное пособие. — Москва, 1982 г. — 51 с.
302. Воронин О. В. Исполнение приговора по УПК РФ: Учебное пособие / О. В. Воронин. — Томск.: Изд-во НТЛ, 2006. — 140 с.
303. Мотовиловкер Я. О. Некоторые вопросы теории советского уголовного процесса в свете нового уголовно-процессуального законодательства / Я. О. Мотовиловкер // Под ред.: Бородько П. И. — Кемерово: Кн. изд-во, 1962. — 296 с.
304. Калинкина Л. Д. Повторное производство в российском уголовном процессе: автореф. дис. на соиск. ученой степени д.ю.н.: спец.12.00.09 «уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Калинкина Любовь Даниловна. — М., 2010. — 62 с.
305. Ухвала Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області № 437/5961/12 від 18 січня 2013 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29236866>).
306. Ухвала Новоодеського районного суду Миколаївської області № 482/1464/13-к від 10 грудня 2013 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35925568>
307. Ухвала Ясинуватського міськрайонного суду Донецької області № 0555/62/2012 від 11 червня 2013 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32842855>
308. Ухвала Гайсинського районного суду Вінницької області № 129/522/13-к від 12.03.2014 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37918471>)
309. Терзиев Н. Основные организационно-правовые вопросы регистрации судимости / Н. Терзиев // Ученые труды. Ученые труды ВИЮН. — М.: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1947, Вып. 10. — С. 281-323
310. Зельдов С.И. О понятии судимости / С. И. Зельдов // Правоведение. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. — № 1. — С. 61-69.
311. Авакян Р. К вопросу о погашении и снятии судимости / Р. К. Авакян // Социалистическая законность. — 1964. — № 7. — С. 57-59

312. Пионтковский А.А. О понятии уголовной ответственности / А.А. Пионтковский // Советское государство и право.— 1967.— № 12 — С. 40-41
313. Филимонов В. Д. Судимость и ее погашение по советскому уголовному праву / В. Д. Филимонов // Пятая научная конференция Томского государственного университета им. В. В. Куйбышева, посвященная 350-летию города Томска.— Томск: Изд-во Том. ун-та, 1957.— Т. 137.— С. 99-11.
314. Лейст О. Э. Санкции в советском праве [Текст] / О. Э. Лейст.— Москва: Госюриздат, 1962.— 238 с.
315. Зельдов С. И. Институт судимости в советском уголовном праве: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.715 «Уголовное право и уголовный процесс» / С. И. Зельдов.— Москва, 1967.— 16 с.
316. Герцензон А. А. Об Основах уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик / А. А. Герцензон.— М.: Госюриздат.— 1959.— 94 с.
317. Білоусенко В. Складання вступної частини вироку / В. Білоусенко // Коментар судової практики з кримінальних справ.— К.: Юрінком Інтер, 1997.— № 6.— С. 122-125.
318. Кириць Б. Дострокове зняття судимості судом / Б. Кириць // Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична.— 2000.— Вип. 35.— 551 с.
319. Бушуев И. А. Исправительные работы / Бушуев И. А.— М.: Юридическая литература, 1968.— 200 с.
320. Кони А. Ф. Нравственные начала в уголовном процессе / / Избранные произведения / А. Ф. Кони.— М.: Госюриздат, 1956: [Електронний ресурс]—Режим доступу до ресурсу: http://royallib.com/book/koni_a/nravstvvennie_nachala_v_ugolovnom_protseesse.html
321. MONTESQUIEU, L'Esprit des lois, livre XI, chap. 6, Paris, Éd. Garnier-Flammarion, 1979, tome 1, 295 p.
322. Габлей Н. Г. Кримінально-процесуальний статус засудженого під час вирішення судом питань, які виникають в стадії виконання вироку / Н. Г. Габлей // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр.— 2010.— Вип. 50.— С. 524-530.
323. Пастухов И. В. Производство по рассмотрению и разрешению вопросов, связанных с исполнением приговора: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. // Пастухов Игорь Васильевич.— Омск, 2005.— 184 с.
324. Рішення Європейського суду з прав людини у Справі «Ухань проти України» № 30628/02 від 18 грудня 2008 року: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_440
325. Капліна О. В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав потерпілих в кримінальному процесі: інтерпретація і проблеми імплементації в національне законодавство України / О. В. Капліна // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права.— 2004.— № 1-2.— С. 223-228.

326. Михайлова Н. В. Інститут захисту прав потерпілого за новим КПК України [Текст] / Н. В. Михайлова // Право і суспільство.— 2013.— № 2.— С. 203-206.

327. Рішення Європейського суду з прав людини у Справі «Жуковський проти України» № 31240/03 від 15 вересня 2011 року: [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_714

Додаток А

Анкета

для працівників судових та правоохоронних органів, адвокатів

У даній анкеті прошу Вас висловити свою думку з приводу питань, що стосуються стадії виконання судових рішень у кримінальному процесу України. Вибрану Вами відповідь, будь-ласка, позначте кружечком чи підкресліть або впишіть свій варіант.

Будь-яка Ваша думка є цінною при дослідженні питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, і допоможе знайти оптимальні шляхи вирішення проблем, які виникають на цій стадії.

Результати анкетування будуть використані лише у науково-дослідних цілях.

• Як Ви вважаєте, чи правильно виділяти питання щодо виконання судових рішень в окрему стадію кримінального процесу?

а) так, звичайно **(97%)**

б) ні, ці питання повинні бути врегульовані кримінально-виконавчим законодавством **(3%)**

в) ваш варіант _____

• На Вашу думку, з якого моменту особа повинна набувати статусу засудженого?

а) з моменту проголошення обвинувального вироку суду **(30%)**

б) з моменту набрання обвинувальним вироком законної сили **(70%)**

• Чи достатньо захищеними на Вашу думку є права засуджених на стадії виконання судових рішень у кримінальному судочинстві України?

а) так, цілком достатньо **(30%)**

б) недостатньо **(40%)**

в) цілком незахищені **(30%)**

г) ваш варіант _____

• Законодавець у нормі статті 43 КПК України закріпив положення про те, що засуджений має права обвинуваченого, які передбачені у ст. 42, в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії. На Вашу думку, якими додатково правами законодавець мав би наділити засуджених на даній стадії?

80% — обсяг прав достатній; **20%** — необхідно закріпити додаткові права_

• Як Ви вважаєте, чи є обов'язковою участь засудженого в судовому засіданні при розгляді судом питань, пов'язаних із виконанням вироку?

а) так, у будь-якому випадку (**60%**)

б) ні, не обов'язково (лише якщо засуджений заявляє таке клопотання) (**40%**)

в) участь засудженого взагалі не потрібна

• Чи доцільно проводити виїзні судові засідання (з виїздом до установ відбування покарань) з розгляду вищевказаних питань?

а) так, але лише у випадках, коли засуджений не може з'явитись у судові засідання (**20%**)

б) так, потрібно частіше проводити такі засідання, оскільки це має виховний вплив на інших засуджених (**10%**)

в) ні, це недоцільно (**30%**)

г) ваш варіант_(**40%**)_ вказали на необхідність використання відеоконференцз'язку

• Як ви оцінюєте(на практиці) участь захисника на стадії виконання судових рішень?

а) дуже часто залучаються до розгляду справ (**5%**)

б) рідко залучаються (**50%**)

в) залучаються лише за клопотанням засудженого (**45%**)

• На вашу думку чи є така участь обов'язковою?

а) так (**40%**)

б) ні (**40%**)

в) лише в окремих випадках (наведіть, будь-ласка, приклад) __ (**20%**) у випадках, коли участь захисника є обов'язковою відповідно до вимог закону

• Якими правами законодавець повинен наділити захисника на даній стадії?

• Чи повинен на Вашу думку, прокурор бути обов'язковим учасником судового розгляду на стадії виконання судових рішень у кримінальному процесі?

а) так, він є обов'язковим учасником (тобто без його участі засідання не може відбутися) (**85%**)

б) неявка прокурора не перешкоджає розгляду справи **(15%)**

в) ваш варіант _____

• Які повноваження прокурора на даній стадії провадження варто було б закріпити законодавцю?

• Чи удосконалив, на Вашу думку, новий (чинний) КПК України порядок провадження на стадії виконання судових рішень?

а) так, суттєво **(10%)**

б) так, частково **(30%)**

в) ні **(60%)**

г) ваш варіант _____

• Висловіть, будь-ласка, свою думку щодо введення в чинному КПК України такого інституту як відстрочка виконання вироку:

а) це прояв гуманізму щодо засудженого **(55%)**

б) можливість виправлення і перевиховання особи, що вчинила злочин **(40%)**

в) буде мати наслідком затягування виконання вироку **(5%)**

г) ваш варіант _____

• Законодавець у статті 537 КПК України зазначив положення про те, що під час виконання вироку, суд має право вирішувати питання про всякого роду сумніви та протиріччя. Які, на Вашу думку, сумніви та протиріччя суд вправі вирішувати на даній стадії? _____

• Від кого найчастіше надходять клопотання про вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироку:

а) засуджений **(10%)**

б) захисник(законний представник) засудженого **(30%)**

в) прокурор **(20%)**

г) орган або установа виконання покарань **(40%)**

д) інших осіб

• На Вашу думку, чи варто до компетенції суду на даній стадії віднести також розгляд та вирішення питання про зміну умов тримання засудженого (мається на увазі переведення засудженого з виправної колонії одного рівня безпеки до виправної колонії іншого рівня безпеки.) **65% — так; 35% — ні.**

• Висловіть, будь-ласка, свою позицію щодо того, чи доцільно в Україні для посилення судового контролю за виконанням судових

рішень створити посади спеціалізованих суддів по нагляду за виконанням судових рішень, обов'язком яких було б врегулювання спорів, пов'язаних із виконанням судових рішень та нагляд за їх виконанням. **80%** — недоцільно, **20%** — доцільно

- Подайте, будь-ласка, Ваші пропозиції щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства, що регулює порядок та підстави провадження на стадії виконання судових рішень. _____

Анкета

для осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі

У запропонованій анкеті прошу Вас висловити свою думку з приводу запропонованих питань. Вибрану відповідь, будь-ласка, позначте кружечком чи підкресліть або впишіть свій варіант.

Будь-яка Ваша думка є цінною, а результати анкетування будуть використані лише у науково-дослідних цілях.

- Вкажіть, будь-ласка, Ваш вік _____
- Скільки часу Ви вже перебуваєте у місцях позбавлення волі за поточним строком покаранням? _____
- Як Ви оцінюєте організацію правової допомоги в установах відбування покарань? (мається на увазі доступ осіб, які відбувають покарання до юридичної літератури, роз'яснення законодавства, можливість отримати допомогу юриста(адвоката) **30%** — задовільно, **70%** — незадовільно__
- Чи обізнані Ви із правами, якими Ви наділені на стадії виконання судових рішень? **30%** -так, **40%** -ні, **30%** -частково _____
- Чи були випадки коли Ваші права порушувались? І якщо так, то в чому саме полягали такі порушення? **90%** -так, **10%** -ні _____
- Як Ви вважаєте, чи обов'язковою є участь захисника(адвоката) при розгляді справ про вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироку (наприклад, про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, про відстрочку виконання вироку, та інші питання, передбачені законом), і чому? **60%** — так; **40%** — ні _____
- Чи відомі Вам випадки (по відношенню до Вас або інших засуджених) відмови від залучення до участі у справі захисника? **75%** — так, **25%** — ні _____

- Чи обізнані Ви з міжнародно-правовими засобами захисту своїх прав? (наприклад, міжнародними документами, що містять стандарти поведінки із засудженими, можливістю звернутися до Європейського суду з прав людини)? **20%** - так, **70%** — ні, **10%** — частково_

- На Вашу думку, чи доцільно з приводу питань, які вирішуються судом під час виконання вироків, проводити виїзди (з виїздом до місць позбавлення волі) судові засідання чи ці питання слід розглядати лише у залі судових засідань у приміщенні суду? **80%** — недоцільно, **20%** — доцільно_

- На сьогодні, за чинним законодавством, питання про зміну умов тримання засудженого (тобто переведення засудженого з виправної колонії одного рівня безпеки до виправної колонії іншого рівня безпеки) вирішується за поданням адміністрації виправної колонії центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань. Чи доцільно, на Вашу думку, надати повноваження по вирішенню цього питання суду? І чому? **70%** — так, **20%** — ні, **10%** — невизначились_

- Чи були випадки звернення Вами (або у Ваших інтересах іншими особами) до суду з клопотанням про розгляд питань, пов'язаних із виконанням вироку? Якщо так, то яке рішення суд прийняв? І чи оскаржувалось таке рішення? **80%** — так; **20%** — ні___

- Подайте, будь-ласка, свої пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, що стосується статусу осіб, які відбувають покарання. _____

Пропозиції до законодавства

Пропозиції до Кримінального процесуального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України

З метою вдосконалення процесуального порядку звернення судового рішення до виконання, а також провадження з вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, визначення процесуального статусу учасників цього провадження, пропонуємо наступні зміни до чинного КПК України:

1. Доповнити перелік учасників кримінального провадження, викладений у п. 25 ст. 3 КПК України ще й такими учасниками як: представник органу чи установи виконання покарань, представник лікарської комісії, яка дала висновок про стан здоров'я засудженого, особа, яка відбула покарання, представник спостережної комісії, представник спеціальної навчально-виховної установи.

2. Внести зміни і доповнення до статті 20 КПК України «Забезпечення права на захист», положеннями наступного змісту: «Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому їх права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним чи призначеного захисника, а також забезпечити всіма передбаченими законом засобами і способами можливість реалізації та захисту всіх інших наданих їм законом прав та законних інтересів на кожній стадії кримінального провадження, в тому числі охорону та захист їх особистих і майнових прав».

3. Доповнити частину третю та четверту статті 43 КПК України «Виправданий, засуджений», положеннями, які конкретизували б права засудженого, виправданого в стадії виконання судових рішень наступного змісту: 3. «Крім прав, передбачених статтею 42 КПК України, засуджений в стадії виконання судових рішень також має право: 1) Ознайомлюватися з поданими в суд документами та матеріалами, що підлягають розгляду і вирішенню в порядку виконання судових рішень; 2) захищати себе особисто або залучати захисника; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави, у випадках, передбачених КПК України

та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку із відсутністю коштів на її оплату; 3) брати участь в судовому розгляді питань, пов'язаних з виконанням судових рішень; 4) заявляти клопотання і відводи; 5) подавати суду документи та інші докази; 6) звертатись до суду з клопотанням про відстрочку виконання вироку; про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким; про звільнення від покарання за хворобою; про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку; про звільнення від покарання і пом'якшення покарання у випадках, якщо він засуджений за діяння, караність якого усунена новим законом, або якщо призначена йому міра покарання перевищує санкцію нового закону (частина друга і третя ст. 74 КК України); про заміну виправних робіт штрафом, якщо він після постановлення вироку став непрацездатним; про заміну засудженому, який є військовослужбовцем строкової служби покарання у вигляді позбавлення волі, покаранням у вигляді тримання в дисциплінарному батальйоні (ч. 1 ст. 62 КК України); про звільнення від відбування покарання вагітної жінки і жінки яка має дітей віком до трьох років; про зміну умов тримання засудженого до позбавлення волі, а саме переведення з приміщень камерного типу в звичайні жилі приміщення колонії максимального рівня безпеки або колонію середнього рівня безпеки; із звичайних жилих приміщень колонії максимального рівня безпеки в колонію середнього рівня безпеки; з колоній мінімального і середнього рівня безпеки — до дільниці соціальної реабілітації; звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку; про вирішення судом всякого роду сумнівів у вирокі, які не стосуються його суті і не погіршують становище засудженого; 7) брати участь в дослідженні поданих до суду документів; 8) давати пояснення з приводу питань, які розглядаються судом; 9) оскаржувати в установленому КПК України порядку судові рішення до апеляційного суду, знати про подані на них апеляційні скарги і подавати на них заперечення; 10) інші права, передбачені ст. 42 КПК України та іншими нормами КПК України». 4. «Виправданий, в стадії виконання судових рішень також має право: 1) бути негайно звільненим з-під варти у разі винесення виправдувального вироку; 2) захищати себе особисто або залучати захисника; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави, у випадках, передбачених

КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку із відсутністю коштів на її оплату; 3) звертатись до суду із клопотанням про скасування заходів забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна, арешту майна та інших заходів забезпечення кримінального провадження), повернення тимчасово вилученого майна; 4) звертатись до суду із клопотанням про поновлення в правах, обмежених під час кримінального провадження, про вирішення питання щодо речових доказів і документів та процесуальних витрат; 5) збирати і подавати до суду докази; 6) брати участь у судовому розгляді питань, пов'язаних із виконанням судового рішення; 7) давати пояснення; 8) оскаржувати в апеляційному порядку судові рішення, знати про подані на них апеляційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення; 9) користуватись іншими правами, які передбачені ст. 42 КПК України та іншими нормами цього Кодексу».

4. Доповнити у частині першій ст. 95 КПК України, в якості самостійного джерела доказів таким джерелом, як «показання засудженого» та викласти її в наступній редакції: «Показання — це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження».

5. Змінити назву Розділу VIII КПК України «Виконання судових рішень» на запропоновану «Провадження щодо звернення судових рішень до виконання та розгляду питань, пов'язаних з їх виконанням».

6. Виділити в межах Розділу VIII «Провадження щодо звернення судових рішень до виконання та розгляду питань, пов'язаних з їх виконанням» дві глави під назвою: Глава I «Набрання судовим рішенням законної сили та звернення його до виконання», та Глава II — «Порядок розгляду та вирішення питань, які пов'язані із виконанням судових рішень».

7. Доповнити ст. 49 КПК України «Залучення захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням» таким суб'єктом права на безоплатну правову допомогу як засуджений, виправданий шляхом внесення відповідних доповнень до ст. 49 КПК України.

8. Викласти ч. 4 ст. 36 Кримінально-виконавчого кодексу України «Порядок виконання покарання у виді громадських робіт» та ч. 4

ст. 41 Кримінально-виконавчого кодексу України «Порядок виконання покарання у виді виправних робіт» у наступній редакції: «Вирок суду приводиться до виконання не пізніше десятиденного строку з дня звернення його до виконання судом».

9. Доповнити Розділ VIII КПК України окремою статтею, яка регулювала б порядок звернення до виконання виправдувального вироку та ухвали про закриття кримінального провадження, виклавши її в наступній редакції:

«Звернення до виконання виправдувального вироку, а також ухвали суду про закриття кримінального провадження:

1. Виправдувальний вирок, ухвала суду про закриття кримінального провадження у частині скасування запобіжного заходу та інших заходів забезпечення кримінального провадження звертається судом до виконання негайно після його проголошення.

2. Одночасно із проголошенням виправдувального вироку суд зобов'язаний роз'яснити виправданій особі порядок поновлення її порушених прав і вжити необхідних заходів для відшкодування шкоди, завданої особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

3. З метою повернення застави, як запобіжного заходу, ухвала про звернення виправдувального вироку в цій частині до виконання разом із копією вироку направляється до фінансового органу, на депозиті якого знаходиться застава.

4. Після набрання виправдувальним вироком законної сили, суд направляє ухвалу про звернення вироку до виконання разом із копією виправдувального вироку за місцем роботи, проживання виправданого, а також до інших установ, організацій та підприємств, на які він вкаже, а у випадку його смерті — члени його сім'ї та близькі родичі.

5. Після набрання виправдувальним вироком законної сили, суд надсилає відповідну ухвалу разом із копією вироку керівникам відповідних засобів масової інформації для оприлюднення повідомлення про реабілітацію громадянина, якщо інформація про кримінальне переслідування цього громадянина була раніше викладена в засобах масової інформації».

10. Доповнити розділ VIII КПК України новою статтею такого змісту:

«Звернення до виконання обвинувальних вироків із призначенням засудженому різних видів покарань» та викласти її у наступній редакції:

1. Вирок із призначенням покарання, що обмежує або позбавляє особисту волю засудженого (арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі), звертається до виконання ухвалою суду, яка разом із копією вироку направляється: а) адміністрації місця попереднього ув'язнення — якщо засуджений утримується під вартою; б) територіальних органів Центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, або до відповідного дисциплінарного батальйону — якщо він перебуває на волі.

2. Вирок суду із призначенням покарання у вигляді громадських або виправних робіт, звертається до виконання ухвалою суду, яка разом із копією вироку направляється уповноваженого органу з питань пробації, а вирок із призначенням покаранням у виді виправних робіт — додатково за місцем роботи засудженого.

3. Вирок з призначенням покарання у вигляді штрафу або конфіскації майна, звертаються до виконання: а) вирок із призначенням покарання у вигляді штрафу, який виконується добровільно засудженим, звертається до виконання відповідною ухвалою суду, яка разом із копією вироку суду направляється безпосередньо засудженому; б) вирок із призначенням покарання у вигляді штрафу як додаткового покарання звертається до виконання шляхом направлення виконавчого листа разом із копією вироку до органів державної виконавчої служби; в) вирок, що передбачає як додаткове покарання у виді конфіскації майна звертається до виконання шляхом надіслання судом виконавчого листа, копії опису майна і копії вироку для виконання органам державної виконавчої служби, про що суд сповіщає відповідну фінансову установу.

4. Вирок суду, що встановлює обмеження певного виду професійної діяльності (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, службові обмеження для військовослужбовців), звертається до виконання наступним чином: а) вирок із призначенням покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як основне

покарання, а також як додаткове до основних покарань звертається до виконання ухвалою суду, яка разом із копією вироку направляється уповноваженому органу з питань пробації за місцем проживання засудженого, а в разі призначення цього виду покарання як додаткового — установі або органу, який виконує основне покарання, а також адміністрації підприємства, установи, організації, де працює засуджений; б) вирок суду, яким передбачено службове обмеження для військовослужбовця, звертається до виконання ухвалою суду, як разом із копією вироку направляється командирі військової частини, де проходить службу засуджений військовослужбовець.

5. Вироки з призначенням покарання у вигляді позбавлення військового, спеціального звання, рангу чину або кваліфікаційного класу звертаються до виконання відповідною ухвалою суду, яка разом із копією вироку направляється тому органу або посадовій особі, що присвоїли таке звання, ранг, чин, кваліфікаційний клас».

11. Розділ VIII КПК України пропонуємо доповнити окремою статтею, яка регулювала б порядок звернення до виконання ухвал суду про застосування до особи примусових заходів медичного та виховного характеру і викласти її у наступній редакції:

«1. Ухвала суду про застосування примусових заходів медичного характеру звертається судом до виконання шляхом направлення її: 1) до закладу охорони здоров'я, який надає психіатричну допомогу за місцем проживання неосудної чи обмежено осудної особи, або до органу, в якому тримається засуджена до позбавлення волі обмежено осудна особа — у разі застосування примусового заходу медичного характеру у вигляді надання амбулаторної психіатричної допомоги; 2) до закладу охорони здоров'я, в якому лікується особа — а) у разі застосування примусового заходу медичного характеру у вигляді примусової госпіталізації неосудної особи до психіатричного закладу зі звичайним наглядом; до закладу охорони здоров'я за місцем її проживання — б) у випадку перебування цієї особи вдома, а також до органів внутрішніх справ — в обох випадках, якщо у цьому є потреба; 3) до органу внутрішніх справ, на який покладається виконання рішення суду про госпіталізацію — у разі застосування примусового заходу медичного характеру у вигляді примусової госпіталізації неосудної особи до психіатричного закладу з посиленням чи суворим наглядом або тримання її під вартою.

2. Ухвала суду про застосування примусових заходів виховного характеру звертається судом до виконання шляхом направлення її: 1) у разі застосування примусового заходу виховного характеру у вигляді застереження — неповнолітньому, його батькам, законним представникам; 2) у разі застосування примусового заходу виховного характеру у вигляді обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього — неповнолітньому, його батькам, законним представникам, а також громадському вихователю, у разі призначення його судом неповнолітньому; 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання — відповідним особам, під нагляд яких передається неповнолітній; 4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків — безпосередньо неповнолітньому; 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення — до кримінальної міліції у справах дітей».

12. Розширити коло питань, які підлягають вирішенню під час виконання судових рішень в кримінальному провадженні, зокрема доповнивши їх перелік передбачений у ст. 537 КПК України наступними, зокрема: 1) продовження, зміна чи припинення застосування примусових заходів медичного характеру; 2) звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку; 3) дострокове звільнення неповнолітнього від примусового заходу виховного характеру у вигляді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи.

13. Пункт чотирнадцятий ст. 537 КПК України викласти в наступній редакції: «Інші питання про всякого роду сумніви у вироку, які не стосуються його суті і не погіршують становище засудженого».

14. Доповнити статтю 404 чинного Кримінального процесуального кодексу України частиною п'ятою наступного змісту: «У разі виявлення у рішенні суду першої інстанції сумнівів, що не стосуються суті вироку, але ускладнюють його виконання, суд апеляційної інстанції у разі залишення вироку без змін, зміни його або скасування вироку та закриття кримінального провадження вправі окремою ухвалою усунути такі сумніви».

15. Доповнити ст. 538 КПК України «Питання, які вирішуються судом після виконання вироку» такими учасниками як захисник та законний представник особи, яка відбула покарання та викласти її у наступній редакції: «Після відбуття покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі суд, який ухвалив вирок, має право розглянути питання про зняття судимості з цієї особи за її клопотанням або за клопотанням її захисника чи законного представника».

16. Доповнити Розділ VIII КПК України окремою статтею «Порядок звільнення від подальшого відбування покарання засудженого, який захворів на психічну хворобу під час відбування покарання та застосування до нього примусових заходів медичного характеру» наступного змісту:

«1. Питання про звільнення від подальшого відбування покарання засудженого, який захворів на психічну хворобу під час відбування покарання та застосування до нього примусових заходів медичного характеру розглядається судом за місцем відбування засудженим покарання за поданням установи, яка відає відбуванням покарання, прокурора, а також за клопотанням засудженого його захисника та законного представника на підставі висновку лікарів — психіатрів. Судовий розгляд здійснюється з обов'язковою участю прокурора, засудженого, якщо цьому не перешкоджає характер його психічного захворювання, його захисника та законного представника, а також представника лікарської комісії (лікаря-психіатра), яка дала висновок про психічне захворювання засудженого.

2. У разі задоволення подання (клопотання) про звільнення від подальшого відбування покарання засудженого, який захворів на психічну хворобу під час відбування покарання, суддя вправі застосувати до нього примусові заходи медичного характеру відповідно до статей 92-95 Кримінального Кодексу України. На ухвалу судді з питань, визначених у цій статті протягом семи днів з дня її оголошення прокурор, засуджений його захисник та законний представник, а також орган, що відає відбуванням покарання вправі подати апеляційну скаргу до апеляційного суду.

3. Порядок продовження, зміни та припинення примусових заходів медичного характеру до засудженого, який захворів на психічну хворобу під час відбування покарання, визначається ст.ст. 512, 514, 516 КПК України».

17. Доповнити Розділ VIII КПК України статтею «Порядок вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироку» наступного змісту:

«1. Питання, які виникають під час та після виконання вироку вирішуються судом за клопотанням (поданням) прокурора, засудженого, його захисника та законного представника, виправданого та його захисника, якщо це стосується його прав та законних інтересів, органу або установи виконання покарань, а також інших осіб, установ або органів у випадках встановлених КПК України. Потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники, а також інші особи мають право звертатися до суду з клопотанням про вирішення питань, які безпосередньо стосуються їх прав, обов'язків та законних інтересів.

2. Питання, пов'язанні з виконанням вироку вирішуються судом у судовому засіданні з обов'язковою участю прокурора та засудженого, його законного представника, а за його клопотанням — також його захисника, а також виправданого та його захисника, якщо це стосується його прав та законних інтересів.

3. При вирішенні судом питання про звільнення засудженого від відбування покарання в зв'язку з хворобою є обов'язковою участь представника лікарської комісії, що дала висновок про стан здоров'я засудженого. При вирішенні судом питання про звільнення від подальшого відбування покарання засудженого, який під час відбування покарання захворів на психічну хворобу і про застосування до нього примусових заходів медичного характеру є обов'язковою участь представника лікарської комісії (лікаря-психіатра), яка дала висновок про психічну хворобу засудженого та його захисника.

4. У судове засідання викликаються прокурор, засуджений, його захисник та законний представник, виправданий та його захисник, представник лікарської комісії, що дала висновок про стан здоров'я засудженого, представник лікарської комісії (лікар — психіатр), що дала висновок про необхідність застосування до засудженого, який під час відбування покарання захворів на психічну хворобу примусових заходів медичного характеру, їх зміну або припинення. Про час та місце розгляду клопотання (подання) повідомляються орган або установа виконання покарання, що відає виконанням покарання або здійснює контроль за поведінкою засудженого; лікарська

комісія, що дала висновок стосовно питання необхідності застосування до засудженого примусового лікування або його припинення в разі розгляду відповідних питань; спостережна комісія, служба у справах дітей, якщо розглядається погоджене з ними клопотання; потерпілий, якщо розгляд питання стосується його прав та законних інтересів; цивільний позивач та цивільний відповідач, якщо питання стосується виконання вироку в частині цивільного позову, інші особи у разі необхідності. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час розгляду клопотання (подання), не перешкоджає проведенню судового засідання, крім випадків, коли їх участь визнана судом обов'язковою.

5. Після відкриття судового засідання і оголошення про розгляд відповідного подання (клопотання), суддя оголошує склад суду, прізвище прокурора, засудженого, його захисника і законного представника та інших осіб, які беруть участь в судовому розгляді і з'ясовує чи заявляють вони кому — небудь відвід. Питання про відвід вирішується судом за правилами, встановленими статтями 75-81 цього Кодексу. Після вручення учасникам судового розгляду пам'ятки про їх процесуальні права та обов'язки та роз'яснення їх головуючим — суддею, а також після розгляду заявлених ними клопотань, судовий розгляд починається із оголошення особами або представниками відповідних органів та установ, які звернулись до суду з відповідним клопотанням чи поданням поданих ними клопотання чи подання. Після цього досліджуються подані до суду документи, заслуховуються пояснення та показання осіб, які з'явилися в судове засідання.

За клопотанням учасників судового розгляду чи за ініціативою суду можуть бути витребувані і досліджені додаткові документи. В разі незгоди із висновком лікарської комісії, яка дала висновок про стан здоров'я засудженого, при вирішенні питання про звільнення засудженого від покарання за хворобою, суд вправі за власною ініціативою або за клопотання учасників кримінального провадження призначити судово-медичну експертизу. Після цього відбуваються судові дебати і суддя виходить до нарадчої кімнати для винесення ухвали.

На ухвалу суду протягом 7 днів з дня її оголошення прокурор, засуджений, органи та установи, які відають виконанням покарання та інші особи права та законні інтереси яких безпосередньо зачіпа-

ються в ухвалі суду, вправі подати апеляційну скаргу до апеляційного суду». У разі розгляду судом питань, що стосуються прав та законних інтересів цивільного позивача та цивільного відповідача, потерпілого та інших осіб, якщо вони не брали участь у судовому розгляді, суд повинен повідомити їх про результати розгляду клопотання (подання) шляхом направлення їм копій відповідних рішень суду.

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

ДІЛЬНА Зоряна Федорівна

БОЙКО Володимир Петрович

**ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

Монографія

Друкується в авторській редакції

Комп'ютерне верстання Геннадій Кундельський
Відповідальний за випуск Геннадій Кундельський

Підписано до друку 3.07.2017 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 13,95.
Наклад 300 прим.

Видавництво «СПОЛОМ». 79008 Україна,
м. Львів, вул. Краківська, 9. Тел. /факс: (380-32) 297-55-47.
E-mail: spolom_lviv@ukr.net. Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності:
серія ДК, № 2038 від 02.02.2005 р.

Друк: ФОП Кундельська В.О.
79037, м. Львів, вул. Студинського, 4.
Виписка з ЄДР серія АА № 543619 від 22.10.2007 р.
Тел.: 096 270 62 87; 050 227 91 39.
e-mail: genaprint@gmail.com